

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

Мацелюх Юлія Вікторівна

УДК 336.7

ДИСЕРТАЦІЯ

Інституційне забезпечення розвитку кредитного ринку в Україні

07 «Управління та адміністрування»

072 – Фінанси, банківська справа та страхування

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ **Ю. В. Мацелюх**

Науковий керівник: Онишко Світлана Василівна, д.е.н., професор

Ірпінь – 2023

АНОТАЦІЯ

Мацелюх Ю. В. **Інституційне забезпечення розвитку кредитного ринку в Україні.** – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування». - Державний податковий університет, Ірпінь, 2023.

Дисертаційна робота спрямована на поглиблення теоретичних засад та розробка на цій основі практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення інституційного забезпечення розвитку кредитного ринку в Україні.

Об'єктом дослідження є інституційне забезпечення розвитку кредитного ринку в Україні, а предметом дослідження - теоретико-методичні засади, методичні підходи та економічні й інституційні особливості функціонування та розвитку кредитного ринку з урахуванням сучасних реалій національної економіки.

За результатами дослідження теоретичних основ кредитного ринку та інституційних засад функціонування та забезпечення його розвитку, уточнено визначення сутності кредитного ринку як системи фінансово-економічних відносини з надання послуг кредитування, які відображають процес взаємодії інтересів кредиторів та позичальників з метою урівноваження попиту і пропозиції на кредитні ресурси для забезпечення макрофінансової стабільності; обґрунтовано інституційні засади розвитку кредитного ринку, які базуються на теорії неінституціоналізму, інституційній теорії організацій та інституційних змінах; обґрунтовано етапи становлення, функціонування і розвитку кредитного ринку України у взаємозв'язку з викликами, ризиками і можливостями економічного розвитку України. Встановлено, що забезпечення розвитку кредитного ринку України необхідно пов'язувати з виконанням покладених на нього функцій та спроможністю фінансово-кредитних установ забезпечувати процеси кредитування в умовах викликів сучасності та інтеграції України в європейський простір.

Визначено, що кредитний ринок формується та функціонує під впливом комплексу формальних та неформальних інститутів. Встановлено, що неформальні норми і правила впливають на інституційні перетворення кредитного ринку, а саме сприяють розвитку ринку шляхом доповнення формальних законів і правил, шляхом застосування норм і правил сталого розвитку, де визначальними є демократичні цінності, людиноцентризм, шляхом формування незламності та прагнення нації розвивати країну в умовах інтеграції до ЄС.

Обґрунтовано інституційне забезпечення розвитку кредитного ринку на основі застосування функції інституційного вибору, який включає процеси взаємодії інститутів, інституційних одиниць та інституту держави через вплив факторів, інституційні обмеження та інституційні можливості на шляху до позитивних перетворень кредитного ринку в умовах інституційних змін. Обґрунтовано, що забезпечення перспектив розвитку кредитного ринку України слід пов'язувати з інноваційними кредитними інструментами, які створюють можливості для широкого повоєнного відновлення, інноваційною грошово-кредитною політикою держави та сталим розвитком економіки на шляху входження України до ЄС.

В ході аналізу діяльності банківських установ по забезпеченню процесів кредитування, встановлено, що: 1) інституційне середовище банківського кредитування не відповідає повною мірою процесам розвитку кредитного ринку за такими індикаторами: втрата частини ВВП внаслідок воєнних дій на території України; енергетична криза; стрімкі темпи інфляції; підвищення облікової ставки НБУ; зростання боргового навантаження на економіку України та боргової залежності держави; зменшення кількості банківських установ; зростання валютного курсу; 2) провідна роль у процесах забезпечення розвитку кредитного ринку в частині формування інституційної політики, інституційних інновацій та створенню сприятливого регуляторного середовища задля покращенню умов функціонування кредитних інститутів належить НБУ; 3) виявлено тенденцію до накопичення непрацюючих банківських кредитів та встановлено, що визначальними в перетворенні кредитів на непрацюючі стали

саме внутрішні проблеми банківської системи: низькі кредитні стандарти, нехтування лімітами концентрації боргів, кредитування пов'язаних осіб та несвоєчасне виявлення та визнання банками якості кредитів; а також суттєвий вплив здійснили наслідки війни, зокрема руйнування активів та заставного майна, падіння доходів та погіршення платоспроможності позичальників, зниження якості кредитних портфелів банків та збільшення відрахувань у резерви.

Оцінено кредитоспроможність банків із застосуванням інтегральної оцінки якості кредитного портфеля та набору коефіцієнтів: коефіцієнту покриття кредитного портфелю власним капіталом, коефіцієнту проблемних кредитів, коефіцієнту доходності кредитного портфелю та встановлено вагомий вплив частки непрацюючих кредитів банків на якість кредитного портфелю. За результатами визначено ТОП-5 банків з найгіршою якістю кредитного портфелю.

Запропоновано шляхи подолання негативних тенденцій щодо *накопичення кредитних ризиків банками, пов'язаних з несплатою кредитів*: для унормування проблеми непрацюючих кредитів активізувати політику згуртованості державних інституцій по вдосконаленню законодавства та запровадити інститут сек'юритизації проблемних активів; для *підвищення інституційної спроможності* актуалізувати банківські стратегії скорочення NPL після скасування воєнного стану.

Обґрунтовано, що кредитний ринок знаходиться під впливом системних інституційно-організаційних змін в частині забезпечення діяльності з кредитування небанківськими кредитними установами; встановлено, що існує нерівномірність уваги до різних суб'єктів фінансових установ, які забезпечують послуги кредитування на кредитному ринку в Україні і ця нерівномірність призводить до дисбалансу на ринку; зроблено висновок про те, що ускладненість та багатоаспектність структурних взаємозв'язків при наданні кредитів небанківськими кредитними установами, лобіювання інтересів суб'єктами економічних відносин на різних рівнях економічної системи формують ризик-орієнтоване інституційне середовище кредитного ринку, яке в повній мірі не

дозволяє ідентифікувати й діагностувати взаємозалежності та прояви впливу окремих інститутів на розвиток кредитного ринку.

Здійснено ранжування регіонів та сформовано 4 кластери за рівнем концентрації банківських установ: слабким (Волинська, Донецька, Закарпатська, Луганська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька обл.); середнім (Вінницька, Житомирська, Івано-Франківська, Київська, Хмельницька, Черкаська обл.); значним (Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Сумська, Херсонська, Чернігівська обл.) та максимальним (Дніпропетровська, Львівська, Одеська, Полтавська, Харківська обл.), що свідчить про нерівномірність регіонального забезпечення банківського кредитування та зсув інституційної структури банків, які здійснюють діяльність на кредитному ринку України у бік «регіонально-філійної» моделі.

В процесі дослідження попиту на послуги банківського кредитування за допомогою кореляційного аналізу із застосуванням показників ВРП, кількості населення та середньодушового доходу, встановлено 3 рівні щільності зв'язку (сильний (більше 0,9), значний (0,8-0,9) і менш значний (0,5-0,79)), що дало можливість зробити висновок про вплив регіонального економічного розвитку, привабливості регіону та кількості населення на забезпеченість банківськими установами.

Обґрунтовано, що в Україні створені інституційні передумови для інституційних перетворень кредитного ринку, пов'язані з впровадженням інновацій на кредитному ринку в частині впровадження фінтехнологій, інноваційних форм і методів кредитування та кредитних продуктів, що дасть поштовх до подальшого його розвитку; встановлено, що ефективність впровадження таких інновацій створює альтернативи традиційному інституту кредитування, вносить інституційні зміни у формальні інститути, такі як інститут прозорості та безризиковості операцій з кредитування та покращують неформальні норми, які є одним із факторів інституційного забезпечення розвитку кредитного ринку та які сприяють перспективному повоєнному відновленню процесів кредитування задля забезпечення сталого розвитку економіки України.

Розроблено матричну модель перспективних перетворень кредитного ринку в контексті інституційного забезпечення макрофінансової стабільності з використанням програмно-цільового підходу, що передбачає формування цільових орієнтирів для подолання диспропорцій у розвитку кредитного ринку фокусуючи увагу на інноваціях, євроінтеграції, сталому розвитку та економічному відновленні. Обґрунтовано три формати ролі НБУ у забезпеченні стратегічних орієнтирів розвитку кредитного ринку: формат протистояння викликам і загрозам розвитку; формат відновлення; формат забезпечення стійкості розвитку кредитного ринку.

Визначені перспективні напрями забезпечення розвитку кредитного ринку в Україні, в умовах інституційних змін національної економіки з використанням ризик-орієнтованого механізму сприяння забезпеченню кредитним ринком макрофінансової стабільності на засадах сталого розвитку на *короткострокову перспективу*, яка полягає в проведенні ефективних реформ воєнного періоду для подолання супротиву російській агресії; *середньострокову перспективу*, яка передбачає забезпечення умов макрофінансової стабільності та процесів економічного відновлення на засадах сталого розвитку; *довгострокову перспективу* забезпечення розвитку, яка пріоритетним вектором розвитку має створення міцного фундаменту інституційного середовища кредитного ринку з метою успішної інтеграції у ЄС та забезпечення економічного зростання.

Запропоновано основні напрями політики України по забезпеченню розвитку кредитного ринку України, зокрема: ефективна інституційна політика НБУ; ефективна макроекономічна політика уряду України, яка сприяє забезпеченню стійкості та сталості процесів кредитування та полягає у ефективному нормативно-правовому забезпеченні, добросовісній конкуренції, державній підтримці, довірі до інститутів кредитування, гарантуванні безпеки учасників ринку; послідовність інституційних перетворень, завдяки впровадженню інновацій (інноваційних технологій, інноваційних продуктів, інноваційних форм і методів кредитування) на кредитному ринку; імплементацію норм і правил щодо програм сталого розвитку та економічного відновлення; гармонізації українського законодавства із законодавством ЄС та

країн, які є рівноправними членами та партнерами у забезпеченні розвитку інтегрованого кредитного ринку.

Ключові слова: кредитний ринок, інституційне забезпечення, інститут, неформальні норми, інституційний механізм, банківська установа, банківська система, небанківські фінансові установи, НБУ, кредитний портфель, непрацюючий кредит, цифровізація, фінансові технології, інновації, P2P-кредитування.

ABSTRACT

Matseliukh Y. V. **Institutional support for the development of the credit market in Ukraine.** – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in specialty 072 «Finance, banking, insurance». - State Tax University, Irpin, 2023.

The dissertation is aimed at deepening the theoretical foundations and developing on this basis practical recommendations aimed at improving the institutional support for the development of the credit market in Ukraine.

The object of the research is the institutional support for the development of the credit market in Ukraine, and the subject of the research is the theoretical and methodological principles, methodological approaches and economic and institutional features of the functioning and development of the credit market, taking into account the modern realities of the national economy.

According to the results of the study of the theoretical foundations of the credit market and the institutional foundations of its functioning and ensuring its development, the definition of the essence of the credit market as a system of financial and economic relations for the provision of lending services, which reflect the process of interaction of the interests of creditors and borrowers with the aim of balancing the demand and supply of credit resources for ensuring macro-financial stability; the institutional principles of the development of the credit market, which are based on the theory of neo-institutionalism, the institutional theory of organizations and institutional changes, are substantiated; the stages of formation, functioning and development of the

credit market of Ukraine in relation to the challenges, risks and opportunities of the economic development of Ukraine are substantiated. It was established that ensuring the development of the credit market of Ukraine must be connected with the performance of the functions assigned to it and the ability of financial and credit institutions to provide credit processes in the conditions of the challenges of modernity and the integration of Ukraine into the European space.

It was determined that the credit market is formed and functions under the influence of a complex of formal and informal institutions. It was established that informal norms and rules affect the institutional transformation of the credit market, namely, they contribute to the development of the market by supplementing formal laws and rules, by applying the norms and rules of sustainable development, where democratic values and people-centeredness are fundamental, by forming the indomitability and aspiration of the nation to develop the country in the conditions of integration into the EU.

The institutional support for the development of the credit market based on the application of the function of institutional choice, which includes the processes of interaction of institutions, institutional units and the institution of the state due to the influence of factors, institutional restrictions and institutional opportunities on the way to positive transformations of the credit market in the conditions of institutional changes, is substantiated. It is well-founded that ensuring prospects for the development of the credit market of Ukraine should be connected with innovative credit instruments that create opportunities for broad post-war recovery, innovative monetary policy of the state and sustainable development of the economy on the path of Ukraine's accession to the EU.

During the analysis of the activities of banking institutions to ensure lending processes, it was established that: 1) the institutional environment of bank lending does not fully correspond to the credit market development processes according to the following indicators: the loss of a part of the GDP as a result of military actions on the territory of Ukraine; energy crisis; rapid rates of inflation; increasing the NBU discount rate; the growth of the debt burden on the economy of Ukraine and the state's debt dependence; decrease in the number of banking institutions; exchange rate growth; 2)

the leading role in the processes of ensuring the development of the credit market in terms of the formation of institutional policy, institutional innovations and the creation of a favorable regulatory environment for the improvement of the operating conditions of credit institutions belongs to the NBU; 3) a tendency to the accumulation of non-performing bank loans was revealed and it was determined that the internal problems of the banking system were the determining factors in the transformation of loans into non-performing loans: low credit standards, neglect of debt concentration limits, lending to related parties and untimely identification and recognition of the quality of loans by banks; as well as the consequences of the war, in particular the destruction of assets and collateral, a drop in income and deterioration of borrowers' solvency, a decline in the quality of banks' credit portfolios, and an increase in deductions to reserves.

The creditworthiness of banks was assessed using an integral assessment of the quality of the loan portfolio and a set of coefficients: the coefficient of coverage of the loan portfolio with equity capital, the coefficient of problem loans, the profitability coefficient of the loan portfolio, and a significant influence of the share of non-performing loans of banks on the quality of the loan portfolio was established. According to the results, the TOP-5 banks with the worst quality of the loan portfolio were determined.

Ways to overcome negative trends regarding the accumulation of credit risks by banks associated with non-payment of loans are proposed: to normalize the problem of non-performing loans, activate the policy of cohesion of state institutions to improve legislation and introduce the institute of securitization of problem assets; to increase the institutional capacity to actualize banking NPL reduction strategies after the lifting of martial law.

It is substantiated that the credit market is under the influence of systemic institutional and organizational changes in terms of ensuring lending activities by non-bank credit institutions; it was established that there is an unevenness of attention to various subjects of financial institutions that provide lending services on the credit market in Ukraine and this unevenness leads to an imbalance in the market; it was concluded that the complexity and multifaceted structural interrelationships in the

provision of loans by non-bank credit institutions, lobbying of interests by subjects of economic relations at different levels of the economic system form a risk-oriented institutional environment of the credit market, which does not fully allow identification and diagnosis interdependence and manifestations of the influence of individual institutions on the development of the credit market.

The regions were ranked and 4 clusters were formed according to the level of concentration of banking institutions: weak (Volyn, Donetsk, Zakarpattia, Luhansk, Rivne, Ternopil, Chernivtsi regions); medium (Vinnytsia, Zhytomyr, Ivano-Frankivsk, Kyiv, Khmelnytsky, Cherkasy regions); significant (Zaporizka, Kirovohrad, Mykolaiv, Sumy, Kherson, Chernihiv regions) and maximum (Dnipropetrovsk, Lviv, Odesa, Poltava, Kharkiv regions), which indicates the uneven regional provision of bank lending and the shift in the institutional structure of banks operating in credit market of Ukraine towards the "regional-branch" model.

In the process of researching the demand for bank lending services using correlation analysis using GRP indicators, population size and average per capita income, 3 levels of connection density were established (strong (more than 0.9), significant (0.8-0.9) and less significant (0.5-0.79)), which made it possible to draw a conclusion about the influence of regional economic development, the attractiveness of the region and the number of population on the security of banking institutions.

It is substantiated that institutional prerequisites for institutional transformations of the credit market have been created in Ukraine, related to the introduction of innovations in the credit market in terms of the introduction of fintechologies, innovative forms and methods of lending and credit products, which will give impetus to its further development; it was established that the effectiveness of the implementation of such innovations creates alternatives to the traditional institution of lending, introduces institutional changes to formal institutions, such as the institution of transparency and risklessness of lending operations, and improves informal norms, which are one of the factors of institutional support for the development of the credit market and which contribute to a promising post-war recovery lending processes to ensure the sustainable development of Ukraine's economy.

A matrix model of prospective transformations of the credit market in the context of institutional support of macro-financial stability has been developed using a program-targeted approach, which provides for the formation of target guidelines for overcoming disparities in the development of the credit market, focusing attention on innovations, European integration, sustainable development and economic recovery. Three formats of the NBU's role in providing strategic guidelines for the development of the credit market are substantiated: the format of confronting development challenges and threats; recovery format; format for ensuring the stability of credit market development.

Prospective directions for ensuring the development of the credit market in Ukraine, in the conditions of institutional changes of the national economy, with the use of a risk-oriented mechanism of promoting the provision of macro-financial stability by the credit market on the basis of sustainable development for the short-term perspective, which consists in carrying out effective reforms of the war period to overcome resistance to Russian aggression, have been determined; the medium-term perspective, which provides for the provision of conditions for macro-financial stability and processes of economic recovery based on the principles of sustainable development; the long-term perspective of ensuring development, the priority vector of which is the creation of a solid foundation of the institutional environment of the credit market for the purpose of successful integration into the EU and ensuring economic growth.

The main directions of the policy of Ukraine to ensure the development of the credit market of Ukraine are proposed, in particular: effective institutional policy of the NBU; effective macroeconomic policy of the government of Ukraine, which contributes to ensuring stability and sustainability of lending processes and consists in effective regulatory and legal support, fair competition, state support, trust in lending institutions, guaranteeing the safety of market participants; the sequence of institutional transformations, thanks to the introduction of innovations (innovative technologies, innovative products, innovative forms and methods of lending) in the credit market; implementation of norms and rules regarding programs of sustainable development and economic recovery; harmonization of Ukrainian legislation with the legislation of the

EU and countries that are equal members and partners in ensuring the development of the integrated credit market.

Keywords: credit market, institutional support, institution, informal norms, institutional mechanism, banking institution, banking system, non-banking financial institutions, NBU, loan portfolio, non-performing loan, digitalization, financial technologies, innovations, P2P lending.

Список публікацій здобувача

Публікації у іноземних фахових виданнях, включених до переліку міжнародних наукометричних баз:

1) Мацелюх Н. П., Мацелюх Ю. В. Функціонування і розвиток кредитного ринку України в умовах інституціональних змін національної економіки. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. October 2017. №4(10). с. 19-25. (0,5 д.а дисертанту належить 0,3 д.а). Особистий внесок здобувача: обґрунтування ролі інституційних змін у функціонуванні і розвитку кредитного ринку.

Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

2) Мацелюх Ю. В. Інституційні проблеми економіки та ризики розвитку кредитного ринку України. *Економічний вісник університету (Переяслав-Хмельницький)*. 2018 рік. Випуск 36/1. с. 155-161. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1219776>

3) Мацелюх Ю. В. Інституційне забезпечення банківського кредитування в Україні. *Міжнародний науковий журнал «ІНТЕРНАУКА»*. Серія: «Економічні науки». 2018. № 11 (19). с. 89-95. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2018-11-4305>

4) Мацелюх Ю. В. Р2Р-кредитування як інноваційний інструмент розвитку кредитного ринку: зарубіжний досвід і можливості для України. *БІЗНЕС-ІНФОРМ*. 2022. № 9. с. 82-87. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-9-82-87>

5) Онишко С. В., Мацелюх Ю. В. Роль неформальних норм в інституційному забезпеченні функціонування та розвитку кредитного ринку. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2023. № 3. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.3>. (0,5 д.а дисертанту належить 0,3 д.а). Особистий внесок здобувача: формулювання підходу щодо використання потенціалу неформальних правил для забезпечення розвитку кредитного ринку.

У матеріалах наукових конференцій:

6) Мацелюх Ю. В. Макроекономічні інституційні взаємозалежності в розвитку кредитного ринку в Україні. *Облік і оподаткування: реалії та перспективи*: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Ірпінь, 15-17 травня 2017 року, 2017. с. 480-484.

7) Мацелюх Ю. В. Науково-методичні підходи в дослідженні інституційної структури кредитного ринку. *Фінансове регулювання зрушень у економіці України*: збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, Мукачєво, 21-22 березня 2017 р. Мукачєво: Мукачівський державний університет, 2017. с. 50-53.

8) Мацелюх Ю. В. Scientific and methodological approaches in the study of the institutional structure of the credit market. *Economic and Legal Development of Ukraine under Conditions of Postindustrial Society: 16 thAll-Ukrainian Scientific and Practical Conference for Students and Cadets*. Irpin: University of State Fiscal Service of Ukraine, 2017. с. 55-57.

9) Мацелюх Ю. В. Функціонування і розвиток кредитного ринку України в умовах інституціональних змін національної економіки. *Topical Problems of Modern Science and Possible Sollutions: IV International Scientific and Practical Conference*, September 30, 2017, Dubai, UAE.

10) Мацелюх Ю. В. Інституційний аналіз функціонування та розвитку кредитного ринку. *Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції* (Полтава, 10 листопада 2018 р.): у 8 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2018. Ч. 4. с. 45-47.

11) Мацелюх Ю. В. Сутність інституційних перетворень на кредитному ринку. *Інформаційно-аналітичне забезпечення управління мікро- та макроекономічними процесами в Україні: збірник тез доповідей Другої Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції* (Ірпінь, 7-8 грудня 2017 року), Ірпінь : УДФСУ, 2017. с. 55-58.

12) Мацелюх Ю. В. Напрями розвитку інституційної структури кредитного ринку в Україні в умовах післявоєнного відновлення. *Фінанси, економіка, право vs війна* [Електронне видання] : збірник тез Міжнародного конгресу (м. Ірпінь, 27 квітня 2022 р.). Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. с. 666-669.

13) Мацелюх Ю. В. Інноваційні напрями розвитку кредитного ринку в Україні. *Актуальні економічні, фінансові та правові питання в умовах євроінтеграції та глобальної конкуренції: збірник тез ІУ Міжнародної науково-практичної конференції*, Ірпінь-Берегово, 27-29 квітня 2023. Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. с. 68-72.

ЗМІСТ

Стор.

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРЕДИТНОГО РИНКУ.....	11
1.1. Сутність та інституційні засади функціонування кредитного ринку.....	11
1.2. Роль неформальних інститутів в забезпеченні розвитку кредитного ринку.....	29
1.3. Складові інституційного механізму забезпечення розвитку кредитного ринку.....	41
<i>Висновки до Розділу 1.....</i>	58
РОЗДІЛ II. ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ.....	63
2.1. Оцінка діяльності банківських установ на кредитному ринку	63
2.2. Аналіз ролі небанківських фінансових установ у забезпеченні процесів кредитування.....	85
2.3. Характеристика регіональних диспропорцій в розвитку кредитного ринку України.....	98
<i>Висновки до розділу 2.....</i>	108
РОЗДІЛ III. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ.....	111
3.1. Впровадження інновацій на шляху до євроінтеграції кредитного ринку.....	111
3.2. Посилення ролі НБУ у формуванні стратегічних ініціатив для забезпечення розвитку кредитного ринку.....	124
3.3. Напрями розвитку кредитного ринку України в умовах інституційних змін національної економіки.....	135
<i>Висновки до розділу 3.....</i>	148
ВИСНОВКИ.....	152
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	157
ДОДАТКИ.....	172

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний кризовий стан економіки України, яка розвивається в умовах військової агресії російської федерації вимагає розробки неординарних заходів його подолання, які полягають у створенні спротиву, економічному відновленні та стимулюванні сталого розвитку. Це вимагає залучення значних фінансових ресурсів, вагому частку з яких могли б забезпечити кредитні кошти, залучені на вітчизняному кредитному ринку.

Кредитний ринок України має розгалужену внутрішню структуру, сформовану із низки інститутів, які є провідними в організації, регулюванні, контролі кредитних потоків всередині ринку, створюючи тим самим інституційне середовище. Водночас, слід відзначити, що не всі інститути кредитного ринку є ефективними і мають можливість адаптуватися до інституційних змін та сучасних макрофінансових викликів. Відтак, відзначимо, що сучасний вітчизняний кредитний ринок характеризується недосконалим законодавчим регулюванням, нераціональними процентними ставками та обмеженістю надання послуг кредитування. Для потреб євроінтеграції сучасна інституційна структура кредитного ринку в Україні не відповідає потребам модернізації та розширеному відтворенню, а також не сприяє належним чином залученню інвестицій в економіку. Також потребує вдосконалення небанківське споживче кредитування, покращення доступності кредитування для споживачів та впровадження нових продуктів та технологій.

Завдяки вдосконаленню інституційної структури, інституційним перетворенням, які генерують позитивні інституційні зміни в частині запровадження інновацій, зниженню кредитних ризиків і більш доступним послугам кредитний ринок може створити можливості для подальшого розвитку та стати драйвером цифрових змін. Відтак, виникає гостра необхідність розроблення напрямів, методів та механізмів інституційного забезпечення для розвитку кредитного ринку в Україні.

Зокрема, існує потреба у дослідженні теоретичних розробок та вивченні зарубіжної практики формування інституційних структур, інституційного середовища та інновацій кредитного ринку на шляху до відновлення економіки України та позначення ролі інституту держави в особі НБУ для забезпечення ним сталого розвитку в умовах євроінтеграції України.

Дослідженню проблем кредитування, функціонуванню і розвитку кредитного ринку присвячено багато наукових праць провідних вітчизняних і іноземних учених. Зокрема, вагомий внесок в обґрунтування теоретичних основ і практичних засад стосовно функціонування і розвитку кредитного ринку як складової фінансового ринку України зробили П. Бечко, Ю. Вергелюк, С. Глущенко, А. Даниленко, О. Дзоблюк, В. Коваленко, О. Луняков, К. Мельник, О. Непочатенко, С. Онишко, О. Шевцова. Дослідженням інституційних змін, які відбуваються на кредитному ринку займалися такі вчені як О. Береславська, Л. Богріновцева, О. Вовчак, В. Вольчик, Л. Долінський, В. Ільчук, В. Корнєєв, Г. Миськів, А. Мороз, О. Москвічова, Д. Норт, А. Пересада, І. Садчикова. Заслужують уваги праці таких вчених як М. Бунге, Т. Веблен, О. Вільямсон, В. Вірченко, О. Войтик, В. Галушак, О. Гриценко, В. Каспер, Т. Кізима, Ю. Коваленко, О. Луцишин, В. Мандибура, Е. Остром, І. Рекуненко, С. Степаненко, Д. Стігліц, які залишили свій слід у сфері інституційної економіки безцінними теоретичними дослідженнями та внеском у розвиток фінансових ринків, теорію та практику кредитування, а також покращення послуг надання кредитів.

Віддаючи належне здобуткам вчених у дослідженні кредитного ринку, питання інституційного забезпечення розвитку кредитного ринку в сучасних умовах, в Україні, є недостатньо дослідженим. Зокрема, це стосується забезпечення розвитку кредитного ринку в умовах інституційних змін, під впливом сучасних макроекономічних викликів, які формують ризики у його розвитку. Недостатня увага приділена таким складовим ринку як забезпечення небанківськими фінансовими установами процесів кредитування, державна підтримка, доступ до послуг кредитування, інноваційне кредитування тощо. Крім того, потребує вдосконалення систематизація існуючих підходів до розуміння інституційного

забезпечення розвитку кредитного ринку в умовах подолання супротиву військовій агресії росії та євроінтеграційного і сталого вектору розвитку економіки України. Все це обумовлює актуальність і необхідність дослідження інституційного забезпечення розвитку кредитного ринку на теоретичному і практичному рівнях.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення інституційного забезпечення розвитку кредитного ринку в Україні.

Для досягнення поставленої мети у дисертації вирішено такі **завдання**:

- з'ясувати сутність кредитного ринку та інституційні засади його функціонування;
- визначити роль неформальних інститутів в забезпеченні розвитку кредитного ринку;
- обґрунтувати складові інституційного механізму забезпечення розвитку кредитного ринку;
- здійснити оцінку діяльності банківських установ на кредитному ринку;
- провести аналіз ролі небанківських фінансових установ в забезпеченні процесів кредитування;
- виявити регіональні особливості в розвитку кредитного ринку України;
- обґрунтувати впровадження інновацій на шляху до євроінтеграції кредитного ринку;
- визначити посилення ролі НБУ у формуванні стратегічних ініціатив для забезпечення розвитку кредитного ринку;
- запропонувати напрями розвитку кредитного ринку України в умовах інституційних змін національної економіки.

Об'єктом дослідження є інституційне забезпечення розвитку кредитного ринку в Україні.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади, методичні підходи та економічні й інституційні особливості функціонування та розвитку кредитного ринку з урахуванням сучасних реалій національної економіки.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність методів наукового пізнання, що забезпечили концептуальну єдність дисертації. Дослідження базується на системно-інституційному підході, згідно з яким кредитний ринок розглянуто у тісному взаємозв'язку інститутів по забезпеченню процесів кредитування з урахуванням об'єктивних закономірностей та інституційних особливостей розвитку національної економіки. В дисертаційній роботі використано різні методи:

- системно-структурний, ретроспективний та наукової абстракції із застосуванням історичного та логічних підходів для дослідження інституційного механізму та етапів становлення, функціонування і розвитку кредитного ринку;
- систематизації та групування – для впровадження інновацій в розвитку кредитного ринку;
- кореляційно-регресійного аналізу – для дослідження попиту на послуги банківського кредитування;
- статистичний метод та метод аналізу рядів динаміки для оцінки забезпечення банківськими та небанківськими кредитними установами розвитку кредитного ринку;
- елементи кластерного аналізу для визначення ступеня забезпеченості доступу до послуг банківського кредитування фізичних і юридичних осіб в розрізі регіонів;
- графічний, статистичних порівнянь – для виявлення тенденцій розвитку національного кредитного ринку та його інститутів.

Інформаційна база дослідження ґрунтується на законодавчих та нормативно-правових актах, що регламентують кредитну діяльність в Україні та статистичній інформації. Зокрема, для потреб дослідження використані звітні дані Національного банку України, Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, звіти науково-дослідних центрів та установ, монографії і наукові публікації як вітчизняних, так і іноземних фахівців, які стосуються теми дослідження, а також основні положення нормативно-правових документів, таких як План заходів з реалізації стратегічного курсу держави на

набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, Стратегія комунікацій з питань європейської інтеграції України до 2026 року, План відновлення України, Указ Президента про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні положення дисертаційної роботи, які визначають її наукову новизну, полягають у наступному:

Удосконалено:

- системний підхід до функціонування кредитного ринку України, який базується на триєдиному теоретичному конструкті (теорії неоінституціоналізму, інституційній теорії організацій та інституційних змінах) з використанням фінансово-економічної, правової та історичної природи розвитку кредитного ринку, що дало можливість виокремити етапи розвитку кредитного ринку в ретроспективі під впливом інституційних змін національної економіки.

- обґрунтування інституційного забезпечення розвитку кредитного ринку, яке базується на положеннях синергетики, що на відміну від існуючих полягає у здатності а) формальних і неформальних інститутів здійснювати інституційні перетворення через функцію інституційного вибору; б) спеціалізованих інститутів-установ (банківських та небанківських) забезпечувати процеси кредитування під впливом інституційних змін, які обумовлені перетворенням неформальних норм і правил у нові, формальні. Це дало можливість структурувати інституційний базис дослідження (інституційну систему, інституційну структуру, інституційні зміни) для проведення оцінки стану забезпечення розвитку кредитного ринку;

- підхід щодо використання потенціалу неформальних правил для забезпечення розвитку кредитного ринку, який передбачає поетапність у визначенні та документуванні таких правил із застосуванням опитувань, експертних оцінок, створення фокус-груп, що дозволяє виявити найбільш прийнятні норми поведінки та очікування учасників ринку; впровадження сучасних технологій для забезпечення ефективності неформальних правил; залучення державних інститутів задля унормування законодавчої бази їх застосування; забезпечення дотримання неформальних правил;

- методичний підхід до оцінювання кредитоспроможності банків, що на відміну від існуючих ґрунтується на застосуванні інтегральної оцінки якості кредитного портфеля із застосуванням набору коефіцієнтів: коефіцієнту покриття кредитного портфелю власним капіталом, коефіцієнту проблемних кредитів, коефіцієнту доходності кредитного портфелю, який дав можливість встановити вагомий вплив частки непрацюючих кредитів банків на якість кредитного портфелю. За результатами визначено ТОП-5 банків з найгіршою якістю кредитного портфелю.

- ризик-орієнтований механізм забезпечення кредитним ринком макрофінансової стабільності на засадах сталого розвитку, спрямований на зміцнення формальних і неформальних інститутів з урахуванням викликів і можливостей подальшого розвитку, який полягає у забезпеченні збалансованого розвитку економіки. Це дало можливість сформулювати напрями розвитку кредитного ринку в Україні, в умовах інституційних змін національної економіки на короткострокову, середньострокову та довгострокову перспективу.

Набули подальшого розвитку:

- адаптація методики кластерного аналізу до оцінювання регіонального забезпечення шляхом визначення доступу до послуг банківського кредитування фізичних та юридичних осіб в Україні, на основі якої здійснено ранжування регіонів та сформовано 4 кластери за рівнем концентрації банківських установ: 1) слабким, 2) середнім, 3) значним, 4) максимальним. Це дозволило встановити зсув інституційної структури банків, які здійснюють діяльність на кредитному ринку України у бік «регіонально-філійної» моделі та мінімізувати нерівномірність регіонального забезпечення банківського кредитування;

- напрями перспективних перетворень кредитного ринку на основі розробки матричної моделі інституційного забезпечення кредитним ринком макрофінансової стабільності, що дозволило обґрунтувати стратегічні ініціативи НБУ в активізації розвитку кредитного ринку у трьох форматах: протистояння викликам і загрозам розвитку; відновлення; забезпечення стійкості розвитку кредитного ринку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертація виконана відповідно до науково-дослідної теми, що виконувалась у громадській науковій організації «Фінансово-економічна наукова рада» «Розвиток банківської системи в умовах процесів дезінтермедіації» (номер державної реєстрації 0118U000782), де автором досліджено інститут банківського кредитування та обґрунтовано, що забезпечення процесів кредитування в умовах інституційних змін має формуватися в трьох аспектах: інституційно-правовому, інституційно-організаційному та інституційно-кадровому забезпеченні (довідка №0811/2018-1 від 8.11.2018 р.)

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що основні наукові положення дисертації доведено до рівня практичних рекомендацій, які можуть використовуватися міністерствами, відомствами, а також банківськими та небанківськими фінансовими установами для забезпечення розвитку кредитного ринку. Окремі практичні результати щодо адаптації методики кластерного аналізу до оцінки регіонального забезпечення для визначення доступу до послуг банківського кредитування фізичних та юридичних осіб в регіонах України використані департаментом підтримки та координації мережі ПАТ «ПриватБанк» (Довідка № 256 від 10.10.2023 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею. Наукові положення, практичні рекомендації, висновки та пропозиції, винесені на захист роботи, отримано автором самостійно. Особистий внесок автора конкретизовано у списку публікацій здобувача.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та методичні результати наукового дослідження оприлюднено автором на 8 науково-практичних конференціях: «Облік і оподаткування: реалії та перспективи» (м. Ірпінь, 2017 р.), «Фінансове регулювання зрушень у економіці України» (м. Мукачєво, 2017 р.), «Economic and Legal Development of Ukraine under Conditions of Postindustrial Society» (м. Ірпінь, 2017 р.), «Інформаційно-аналітичне забезпечення управління мікро- та макроекономічними процесами в Україні» (м. Ірпінь, 2017 р.), IV International Scientific and Practical Conference «Topical Problems of Modern Science

and Possible Sollutions» (2017, Dubai, UAE), «Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права» (м. Полтава, 2018 р.), «Фінанси, економіка, право vs війна» (м. Ірпінь, 2022р.), IV Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні економічні, фінансові та правові питання в умовах євроінтеграції та глобальної конкуренції» 27-29 квітня 2023 р.

Наукові публікації. Основні теоретичні та практичні результати дисертації опубліковано у 5 статтях вітчизняних та зарубіжних наукових фахових виданнях, в тому числі у зарубіжних виданнях опубліковано 1 наукову працю.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 170 сторінок друкованого тексту. Основний зміст викладено на 156 сторінках тексту, який містить 15 таблиць, 19 рисунків. Робота має 11 додатків, розміщених на 23 сторінках. Список використаних джерел містить 151 найменування і викладений на 15 сторінках.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРЕДИТНОГО РИНКУ

1.1. Сутність та інституційні засади функціонування кредитного ринку

Сучасний стан вітчизняного кредитного ринку характеризується нагромадженням значних масштабів проблемної кредитної заборгованості та зростаючими кредитними ризиками в усіх сегментах через політико-економічну нестабільність, що обмежує кредитування національної економіки. Неефективне функціонування національного кредитного ринку спричинене недосконалим законодавчим регламентуванням та інституційною структурою, значними кредитними ризиками, надвисокими процентними ставками, обмеженим переліком кредитних послуг, які зосереджені переважно у сегменті банківського кредитування, дефіцитом кредитних ресурсів, недовірою населення до фінансових посередників тощо [1, с. 3].

Для розуміння сутності кредитного ринку використаємо системний підхід не з позицій чіткої методологічної концепції, а як сукупність пізнавальних правил. Сутність системного підходу до дослідження кредитного ринку відображена у його принципах, основними з яких є такі: цілісності, всебічності, системоутворюючих відносин, субординації, динамічності та випереджаючого відображення [2, с. 154; 3, с. 43].

Історично першою формою кредиту було лихварство. Особливість лихварства - невиробничий характер надання позики під високі відсотки річних.

Згадки про перші відособлені кредитні операції відносяться до VI ст. до н.е. У стародавньому Вавилоні практикувалася вкладна операція: приймання вкладів і сплата за ними відсотків. Такі ж операції здійснювалися й у Стародавній Греції у IV ст. до н. е. Ці перші кредитні операції виконували, як правило, стародавні храми.

Кредитні операції у сучасному розумінні змісту кредиту вперше почали здійснюватися в деяких італійських містах (Венеції, Генуї тощо) в XIV і XV ст.

Перші згадки про кредит з'являються у працях Платона. Наприкінці життя Платон написав новий твір «Закони», в якому відмовився від ідей, висловлених у «Політейя». «Закони» складені з позицій рабоволодіння. Усю фізичну працю виконують раби, а власність на землю належить державі та передається у спадкове користування рабовласникам. Вільні громадяни не повинні займатися торгівлею і ремеслом, забороняються кредитові операції.

Основою платонівської держави була аграрна економіка, в якій заборонялось захоплювати чужі угіддя, водні джерела тощо. У державі Платона не дозволялось використовувати позики під відсотки, купувати товари в кредит. Не допускався ввіз товарів, у яких не було необхідності, вивіз тих, котрі потрібні державі. Закон регулював ціни. Платон надавав перевагу натуральному господарству.

Вагомий внесок у розвиток кредитного ринку та кредиту загалом зробив англійський економіст Дж. Ло (1671—1729). Ідея його фінансової системи полягала в тому, щоб за допомогою кредиту підтримувати постійне процвітання в економіці. Розширюючи обсяги кредитування і випускаючи гроші, банки створюють капітал і тим самим збільшують багатство і зайнятість. Обсяги кредитування визначаються при цьому капіталотворчими можливостями банків.

Також необхідно відмітити таких видатних вчених як А. Сміт (1723—1790), Д. Рікардо (1772—1823), К. Маркс (1818—1883). Ці економісти виводили сутність кредиту з особливостей процесу виробництва. Об'єктом кредитування при цьому вважалися засоби виробництва і засоби існування робітників.

Існує безліч підходів до визначення сутності поняття «кредитний ринок». В деяких випадках визначення зосереджують увагу лише на одній стороні даного поняття: на об'єкті або суб'єктах ринкових відносин:

- Кредитний ринок являє собою сферу соціально-економічних відносин, які визначаються ринковими законами господарювання, що формують в остаточному підсумку його сутність, тобто зв'язки та відносини як усередині самого ринку, так і у взаємодії з іншими економічними категоріями [4].

- Кредитний ринок – це сукупність кредитних відносин, фінансово-кредитних інститутів та певних встановлених організаційно-правових норм, що у своїй

єдності та взаємодії забезпечують можливість руху кредиту в різних формах між суб'єктами економіки на національному і міжнародному рівнях [5].

Визначення кредитного ринку як сукупності фінансових інститутів, які здійснюють кредитні операції, не тільки звужує категорію до суб'єктів відносин, але і обмежує перелік суб'єктів фінансовими організаціями, виключаючи нефінансові і домогосподарства, які відіграють важливу роль у кредитних відносинах.

В енциклопедії бізнесмена, економіста, менеджера кредитний ринок визначається як специфічна сфера грошових відносин, де об'єктом операцій є грошовий капітал, що надається у позику, і формується попит і пропозиція на нього [6].

С. Маслова, О. Опалов кредитний ринок уявляють як механізм, за допомогою якого встановлюються взаємовідносини між підприємствами і громадянами, які мають потребу в фінансових ресурсах, та організаціями і громадянами, які можуть надати необхідні кошти на певних умовах. Вони наголошують на тому, що кредитний ринок необхідно розглядати як синтез ринків різних платіжних засобів, тобто ринку грошових ресурсів та ринку боргових зобов'язань [7].

О. Василик використовує поняття ринок кредитних ресурсів і визначає його як процес залучення коштів у грошовій формі на умовах повернення, платності та строковості [8].

В. Шелудько характеризує кредитний ринок як специфічну складову ринку інструментів позики, які відображають відносини між емітентом та інвестором і, як правило, пов'язані з виплатою доходу інвестору за надану емітентові позику [9].

В. Опарін розглядає кредитний ринок як частину фінансового ринку, яка функціонує на основі укладення кредитних угод [10].

Аналогічне визначення кредитного ринку наведено у «Фінансово-економічному словнику»: «Ринок кредитний – сегмент ринку позикових капіталів, на якому залучення коштів здійснюють шляхом укладання кредитних угод» [11].

Інша група вчених визначає кредитний ринок як специфічну сферу економічних відносин. Так, у О. Смолянської «кредитний ринок – це специфічна

сфера економічних відносин, де об'єктом операцій виступає наданий на певних умовах у позику капітал» [12].

У фінансовому словнику-довіднику за редакцією М. Дем'яненка також: «Ринок кредитний (credit market) – специфічна сфера ринкових відносин, де здійснюється рух грошового капіталу від кредитора до позичальника на певних умовах. З функціонального погляду цей ринок забезпечує безпосередній зв'язок між власниками тимчасово вільних коштів та їх споживачами. Власники виступають як кредитори, а споживачі – як позичальники. Ті самі структури, які забезпечують задоволення потреб кредиторів і позичальників у таких коштах виступають як фінансові посередники» [13].

М. Швайко в свою чергу трактує кредитний ринок «як інституційно впорядкований механізм акумуляції та алокації кредитних ресурсів, представлений функціонуванням банківських і небанківських кредитних інститутів, що забезпечують пропозицію кредитних ресурсів через банківський, небанківський і фондовий канали та задовольняють попит на них суб'єктів національної економіки» [14].

Необхідно зазначити, що кредитний ринок, перш за все, – це відносини між продавцем і покупцем кредитних послуг. Ці відносини відображають порядок їх взаємодії в процесі попиту і пропозиції на кредитні послуги і завершуються в момент встановлення конкурентної рівноваги, тобто заключення договору на представлення послуг. Відтак, кредитний ринок – це відносини, які відображають процес взаємодії інтересів кредиторів та позичальників з метою урівноваження попиту на кредитні послуги та їх пропозиції.

Відтак, зважаючи на різноманіття поглядів вчених, зосереджених на дослідженні кредитного ринку, прийнятним є системний підхід до трактування сутності *кредитного ринку як цілісної системи фінансово-економічних відносин між кредиторами і позичальниками, які перебувають у постійній взаємодії з метою урівноваження попиту і пропозиції на кредитні ресурси для забезпечення його розвитку та макрофінансової стабільності.*

Для дослідження функціонування і розвитку кредитного ринку скористаємося основними положеннями теорії неоінституціоналізму, зокрема для дослідження структури кредитного ринку та норм і правил поведінки споживачів з послуг кредитування. Дослідження інфраструктурних одиниць, які формують інституційне середовище кредитного ринку розглянемо на основі інституційної теорії організацій. Впровадження інновацій і забезпечення розвитку кредитного ринку розглянемо через призму адаптації до інституційних змін за Дугласом Нортом (рис.1.1).

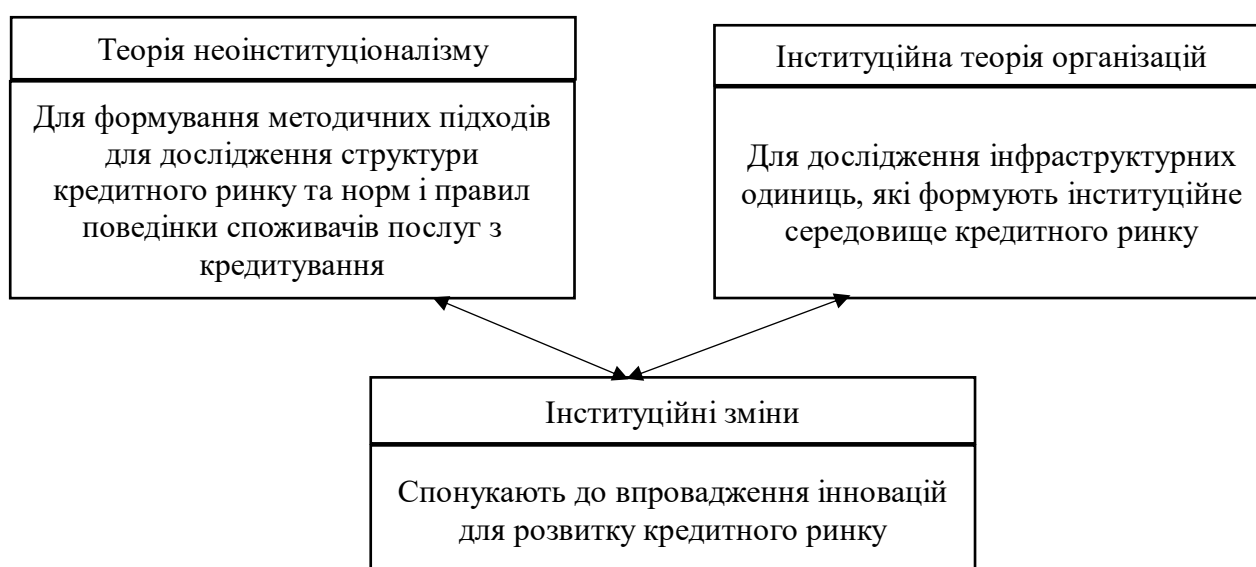

Рис. 1.1. Теоретико-методичний конструкт дослідження

Джерело: побудовано автором

За такого інституційного підходу, кредитний ринок розглянемо як структуру, що охоплює різні інститути: закони, правила гри і, що найбільш важливо, певні кодекси поведінки, типи відносин і зв'язків. Інститути, згідно Норту, - це набір правил, процедура відповідностей, моральна і етична поведінка індивідуумів в інтересах максимізації доходу. Інститути - це розроблені людьми формальні (закони, конституції) і неформальні (договори і добровільно прийняті кодекси поведінки) обмеження, а також фактори примусу, що структурують їхню взаємодію. Всі разом вони утворюють спонукальну структуру суспільства та економіки. Інституційний розвиток економіки відбувається під впливом взаємодії

між інститутами і організаціями, коли перші визначають «правила гри», а другі є «гравцями». Нові інститути, згідно Норта, з'являються, коли суспільство вбачає можливість одержання прибутку, який не може бути отриманий в умовах сформованої інституційної системи. Іншими словами, якщо виробничі фактори надають можливість збільшення доходів, а інституційні цьому перешкоджають, то великі шанси виникнення нових інститутів [15].

Принципове значення і актуальність зберігають висновки з теорії нової інституційної економіки, сформульовані Нортом. Головне полягає в тому, що надзвичайно важко, та й практично недостовірно аналізувати перехід від планової економіки до ринкової без інституційного підходу до проблем і подій. Суть висновків зводиться до наступного.

1. Якщо закони можуть бути змінені протягом короткого часу, то неформальні норми змінюються поступово. Саме такі норми створюють легітимну основу для дії законів, а революційні зміни останніх часто призводять до результатів, що відрізняються від очікуваних.

2. Функціонування економіки в значній мірою визначається державним устроєм, що формує економічні закони, створює і забезпечує ефективні права власності і впливає на політику розвитку

3. Ефективні політико-економічні системи формують гнучкі інституційні структури, які здатні переживати шоки і зміни і є фактором успішного розвитку. Однак формування цих систем є результатом тривалого процесу; створення ж ефективних систем, розрахованих на короткострокову перспективу, вимагає в кожному випадку спеціальних досліджень і розробок [16].

В основі розвитку фінансових відносин кредитного ринку базовим позначимо інститут кредитування, який діє як система правових відносин, в основі яких лежать специфікація та захист прав власності. Визначення форм та об'єктів власності, можливих операцій з нею дозволяє виділити об'єкти, на основі яких створюються кредитні продукти. Чим різноманітніше форми та об'єкти власності, тим більш місткий кредитний ринок та динамічніший розвиток економіки. З цих позицій, розглянемо функціонування кредитного ринку відповідно до взаємодії

двох інститутів – інституту кредиторів і інституту позичальників. І розглядати таку взаємодію з однієї сторони слід в правовій площині, де такі інститути діють як стійкі комплекси юридичних правил, норм, які, переслідуючи одну спільну мету, управляють перманентним та абстрактним вираженням суспільного життя. Законодавчу основу в Україні, яка регламентує діяльність на кредитному ринку, складають: Закон України «Про національний банк України» [17], Закон України «Про банки і банківську діяльність» [18], Закон України «Про споживче кредитування» [19], Закон України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» [20], Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» [21], Закон України «Про захист прав споживачів» [22].

Економісти в таких інститутах вбачають засоби суспільного обміну та складові механізму регулювання ринкових відносин, а політична філософія в контексті інституційних утворень опікується проблемами «правильного» та «справедливого» облаштування суспільного життя [23]. Економічні відносини, які виникають в процесі кредитування пов'язані із заключенням угод та управлінням трансакційними витратами. Величина трансакційних витрат кредитного ринку залежить від певних факторів. До факторів, які збільшують трансакційні витрати відносять:

- загальноекономічні фактори, які пов'язані з подальшою спеціалізацією кредитних організацій та глобалізацією;
- недостатня специфікація та захист прав власності учасників кредитного ринку;
- несформовані інститути кредитного ринку.

До факторів, які зменшують трансакційні витрати, відносять:

- розвиток сучасних засобів комунікації, перш за все - розширення аудиторії мережі Інтернет та підвищення її активності;
- наявність доступної актуальної інформації про діяльність кредитних організацій та їх операціях;

- створення інституту, який буде приймати участь у примиренні сторін у разі виникнення конфлікту;

- залучення засобів масової інформації у процес підвищення прозорості діяльності кредитних організацій та фінансової грамотності населення.

Відтак, в економічних ефектах розвитку кредитного ринку важливим є врахування ризиків розвитку та відповідно, врахування транзакційних витрат.

Важливим для розвитку кредитних ринків вважаємо історичний аспект, оскільки історики зосереджують увагу в своїх дослідженнях на еволюційних механізмах розвитку інститутів. Тому, на нашу думку, для дослідження механізмів взаємодії інституту кредиторів і інституту позичальників в процесі кредитування суб'єктів варто розглянути становлення і розвиток кредитного ринку в Україні в історичній ретроспективі.

Становлення й розвиток кредитного ринку в Україні відбувалося у несприятливому соціально-економічному середовищі, на застарілій технологічній базі, залишеній у спадок від Радянського Союзу, при тотальному безробітті, високих рівнях інфляції в умовах політичної нестабільності.

Якщо говорити про розвиток кредитного ринку в Україні, то, на нашу думку, він пройшов декілька етапів.

Перший етап розвитку кредитного ринку в Україні умовно можна назвати етап зародження.

У 1991 році з початком введення в дію Закону України «Про банки та банківську діяльність» (Верховна Рада УРСР; від 20.03.1991 № 872-XII) були зроблені перші спроби створення банківської системи ринкового типу, якій була притаманна дворівнева структура. Відповідно до цього закону у березні 1991 року на базі Української республіканської контори Держбанку СРСР було утворено Національний банк України (НБУ). З перших днів його діяльність була спрямована на зміцнення державності України, він проводить єдину державну політику у сфері грошового обігу, кредитування та забезпечення стабільності національної грошової одиниці [24].

Крім того, протягом 1992-1993 років була створена Валютна біржа НБУ, Україна була включена до складу Міжнародного валютного фонду та Світового банку, а також до Європейського банку реконструкції та розвитку. З 1992 р. починають з'являтися перші українські банки ринкового типу. 1993 рік характеризується як рік становлення інформаційної інфраструктури кредитного ринку. В цей же рік був опублікований перший випуск журналу «Вісник Національного банку України» та запроваджено систему електронної пошти. Що стосується регулювання у банківській сфері, то в цей час ще залишається недосконалою нормативно-правова база, яка сприяла створенню дрібних «кишенькових» банків, що заробляли капітал лише за рахунок використання гіперінфляції. У кінці 1992 року в реєстрі НБУ було зафіксовано 133 банки, ліквідовано 3 банки. На кінець 1993 р. у книзі реєстрації вже 211 банків, ліквідовано протягом цього року ще 6 банків [25].

Таким чином, бачимо, що на першому етапі розвитку кредитного ринку в Україні формується дворівнева банківська система, що складається з НБУ та комерційних банків. Протягом цього періоду швидко зростає кількість комерційних банків, але не було сформовано ефективного механізму впливу з боку НБУ на комерційні банки. У цей час з'являється альтернатива банкам у кредитуванні – кредитні спілки.

Наступний етап розвитку кредитного ринку можна умовно назвати етап «відбору сильніших». Він характеризується процесами банкрутства банків і стримування інфляції. Ситуація у банківській системі України в 1994–1995 рр. була наслідком політики, яка здійснювалася раніше, тобто в умовах низьких вимог щодо наявності капіталу, високої інфляції та ліберальної ліцензійної політики НБУ. Процес масового банкрутства комерційних банків не тільки вніс ускладнення у функціонування банківської системи, а й позначився на всій економічній системі, була підірвана довіра до банківської системи у вкладників. Водночас експерти пов'язували цей етап із позитивними змінами у формуванні банківської системи. На їхню думку, у цей період наоснові монетарної політики були призупинені інфляційні процеси, ліквідовані банки, які були не готові працювати в умовах більш

жорсткого контролю з боку НБУ. Не готові до зміни кон'юнктури фінансового ринку, до управління банківськими процесами зсередини, ці банки опинилися на межі банкрутства. Багатьом із них не вдалося утриматися на плаву: 1994 року ліквідовано 11 збанкрутілих банків; 1995 р. – 20, серед яких і найбільші («Інко», «Відродження», «Економбанк», «Лісбанк»); 1996 р. прямими банкрутами стали 45 банків і 60 опинились у стані прихованого банкрутства та ще протягом багатьох років виборювали право на існування. Зрозуміло, це не могло не внести певних додаткових ускладнень у функціонування всієї банківської системи. Для цього періоду характерні й інші процеси, які істотно впливали на структуру банківської системи України. Так, на фінансовому ринку України починають працювати 12 іноземних банків і їх представництва [26].

На нашу думку, експерти, говорячи про позитивні зміни цього періоду, праві, адже на той момент не було потреби у такій великій кількості банків.

Третій етап ми умовно називаємо етап піднесення. Це період з 1996 року по 2001 рік. На цьому етапі розвитку кредитного ринку відбулося оздоровлення банківської системи, вдосконалення нормативно-правової бази щодо регулювання банківської діяльності (був прийнятий Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.99 № 679-XIV, у якому чітко були визначені функції та статус Національного банку) [17].

З метою зміцнення фінансової стабільності створено Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО), завданням якого є страхування депозитів фізичних осіб у банках і гарантування відшкодування вкладених коштів у разі банкрутства банку. Але з огляду на низький рівень гарантованої квоти відносно квоти депозиту застосований підхід не забезпечував належного захисту депозитів фізичних осіб [27].

Також визначальними рисами третього етапу розвитку кредитного ринку в Україні були відкриття в листопаді 1998 р. Єдиної сторінки Національного банку України у міжнародній комп'ютерній мережі Інтернет та прийняття Закону України «Про банки та банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III [18].

Паралельно з розвитком банківської системи України відбувався розвиток і небанківських фінансово-кредитних інститутів. Було прийнято:

- Закон України «Про фінансовий лізинг» від 16.12.97 № 723/97-ВР [28];
- Постанова Кабінету Міністрів України «Про створення мережі пунктів з ломбардного кредитування населення під заставу виробів із дорогоцінних металів та з дорогоцінним камінням» від 26.01.98 № 91 [29];
- Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» від 12.07.2001 № 2664-III [30], який дає визначення фінансових активів, фінансової та кредитної установи, містить перелік фінансових послуг;
- Закон України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 № 2908-III [31], яким визначено організаційні, правові й економічні засади створення та діяльності кредитних спілок, їх об'єднань, а також права та обов'язки членів кредитних спілок.

На четвертому етапі (2002 – 2007 рр.) головною метою діяльності банків було проведення комплексу управлінських, кадрових, технологічних і технічних перетворень для забезпечення умов розвитку банку як стабільного фінансового інституту, здатного зайняти провідні позиції на ринку фінансових послуг.

Для цього етапу характерно поглинання українських банків великими іноземними банками. Однією з перших таких операцій в Україні стало поглинання другого за величиною вітчизняного банку «Аваль» компанією Raiffeisen International. Вартість операції становила 1 028 млрд дол. США. На увагу заслуговує також купівля 85 % акцій Укрсоцбанку банком Banca Intensa (Італія) вартістю 1,16 млрд дол. США.

Даний період став одним із найважливіших етапів розвитку небанківських фінансово-кредитних інститутів. Цьому сприяло, перш за все, створення у 2002 році Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг як центрального органу виконавчої влади, основним завданням якого є регулювання небанківського фінансового сектору України. Цей державний орган було створено відповідно до Указу Президента «Про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України» від 11.12.2002 № 1153/2002 [32] та Положення про Державну

комісію з регулювання ринків фінансових послуг України (Указ Президента від 04.04.2003 № 292/2003 [33]).

У зв'язку зі збільшенням кредитування як фізичних, так і юридичних осіб у цей період на ринку виникла потреба у створенні та діяльності так званих агентів, кредитних брокерів, фінансових конгломератів тощо. Вони досить жваво почали розвивати свою діяльність і тим самим стали становити конкуренцію основним суб'єктам інфраструктури фінансового ринку. Законодавчо їх діяльність практично жодним чином не закріплювалась. Починаючи з 2005 року в Україні функціонують бюро кредитних історій – юридичні особи, що збирають, зберігають і використовують інформацію, яка становить кредитну історію. Основною метою їхньої діяльності є зниження кредитних ризиків банків і небанківських кредитних інститутів та захист від несумлінних позичальників [25]. Початок діяльності цих інфраструктурних елементів розпочався з прийняттям Верховною Радою України Закону «Про організацію формування та обігу кредитних історій» від 23.06.2005 № 2704-IV [34]. Саме ним визначаються принципи формування та ведення кредитних історій, права їхніх суб'єктів, вимоги до захисту інформації, яка становить кредитну історію, а також порядок створення, діяльності та ліквідації бюро кредитних історій.

На наступному етапі розвитку кредитний ринок в Україні потрапив під вплив світової фінансової кризи, яка призупинила розвиток банків та підірвала довіру до банківської системи загалом. Втрата довіри повністю зруйнувала ринок міжбанківських трансакцій і стала рушійним поштовхом до кризи. Цей період характеризується масовим банкрутством, злиттям і поглинанням банків, відбувається рекапіталізація та націоналізація банків, сформувалася думка про неадекватність діяльності банківської системи та її законодавче забезпечення. Проблеми комерційних банків висвітлили недосконалу роботу НБУ, особливо його наглядову функцію, і невідповідність Закону «Про Національний банк України» вимогам сучасної модернізації банківської системи [35].

Єдиними учасниками кредитного ринку, що не скоротили свою діяльність, і навіть навпаки, кількість їх збільшилася протягом вказаного періоду, є ломбарди.

Необхідно відзначити, що в умовах фінансової кризи ломбарди, активізувавши свою діяльність, створили серйозну конкуренцію банківським установам і кредитним спілкам саме у сфері кредитування фізичних осіб. На цьому ж етапі розвитку небанківської фінансово-кредитної інфраструктури прийнято за основу проект Закону України «Про ломбарди і ломбардну діяльність» від 19.05.2009 № 1351-VI [36].

Наступний етап розвитку кредитного ринку в Україні характеризується реформуванням системи державного управління банківською системою України, наданням їй попереджувального, антикризового характеру. Повернення довіри клієнтів до своєї діяльності та підвищення рівня конкурентоспроможності її учасників є основним завданням суб'єктів фінансового ринку. Також на даному етапі відбувається застосування фінансовими компаніями заходів щодо зниження фінансових ризиків та більш жорстке регулювання їх діяльності з боку державних органів. Також на даному етапі починається масштабне застосування новітніх технологій в основних сферах діяльності кредитного ринку [25].

Період 2014-2015 рр. у розвитку кредитного ринку характеризується загостренням економічної, фінансової і платіжної кризи, гальмування ринкових перетворень економіки, інвестиційного процесу. Негативним чинником розвитку кредитного ринку України на цьому етапі стало скорочення кількості банків, яких на кінець 2015 р. залишилося 120, внаслідок ліквідації неплатоспроможних. Варто зазначити, що на кінець 2014 р. в Україні налічувалося 163 банки, а у 2013 р. – 180. Тобто в 2015 р. банківська система скоротилася на 60 банків порівняно із 2013 р. Також негативний вплив на розвиток кредитного ринку посилила нестабільність військово-політичної ситуації у державі. Проте, незважаючи на низку перешкод протягом періоду, що аналізується, відбулося значне зростання обсягів кредитування. Причиною цьому, на думку аналітиків, стала значна девальвація національної валюти, що своєю чергою відобразилося на збільшенні кредитних залишків у гривневому еквіваленті [37].

Наступний етап, який ми виділяємо у розвитку кредитного ринку в Україні, це 2016-2019 рр. 20 травня 2016 р. на Всеукраїнському науково-практичному

форумі був затверджений проект Стратегії розвитку банківської системи України на 2016 - 2020 рр. [38]. Згідно цієї Стратегії ключовим напрямом розвитку кредитного ринку в Україні є перехід до нової концепції центрального банкінгу – стимулювання банківського кредитування інноваційного індустріального розвитку економіки. Крім того, в Україні набувають поширення програми з впровадження цілей сталого розвитку. Банки починають впроваджувати в свою діяльність стандарти корпоративної соціальної та екологічної відповідальності; зростають обсяги кредитування для потреб «зеленої економіки»; фінансові установи публікують інформацію про свої сталість і екологічний вплив, тим самим забезпечуючи прозорість та доступність інформації для клієнтів.

Новим потрясінням у 2020 р. стало поширення COVID-19 у світі. Безпрецедентні обмежувальні заходи, які були запроваджені для подолання пандемії, призвели до низки негативних наслідків для економіки. Наслідки пандемії та запроваджених карантинних заходів на банківському ринку були відчутними у 2020 р. через скорочення величини кредитного портфеля. Незважаючи на те, що кредити ставали дешевшими, попит як населення, так і бізнесу на них знижувався, що, власне, і призвело до зменшення обсягів кредитного портфеля банків. Проте в 2021 р. ситуація покращилася, зокрема, у II кварталі 2021 р. банківський сектор значно прискорив зростання кредитування. Таким чином, у листопаді 2021 р. обсяг кредитів перевищив значення, зафіксоване до пандемії [39].

І останній етап, який ще більше загальмував можливість розвитку кредитного ринку в Україні, період з 24.02.2022 р. і по теперешній час, етап воєнного стану. В умовах військового стану платоспроможність юридичних і фізичних осіб значно погіршила ситуацію на кредитному ринку України. Загальний показник частки прострочених кредитів (non-performing loans) показав різке зростання. Більша частина банків та інших фінансово-кредитних установ різних форм власності постали перед проблемами неповернення великої частки активів і змушені в короткі строки формувати резерви, що безпосередньо впливає на стійкість та їх позицію на кредитному ринку [40].

Крім того, війна призвела до погіршення економічної ситуації в країні, зниження обсягів виробництва та споживання. Це призвело до «скорочення кредитної активності банків, оскільки підприємства та населення стали менш зацікавленими у залученні кредитів на розширення бізнесу або особисті цілі. Воєнний конфлікт породив великі економічні труднощі, зокрема в районах, які безпосередньо постраждали від війни. Це створило значний кредитний ризик для банків, які надавали кредити підприємствам та індивідуальним клієнтам у цих регіонах. Банки стали більш обережними при видачі кредитів, зменшуючи їх обсяги та підвищуючи процентні ставки. Війна суттєво позначилася на ліквідності банків, оскільки зростала потреба у фінансуванні реконструкції та відновлення економіки в постраждалих районах. Банки стали залежати від залучення додаткових ресурсів, зокрема через залучення зовнішніх фінансових джерел від Національного банку [41].

Таким чином, можна виділити 10 етапів становлення та розвитку кредитного ринку в Україні (додаток А).

В результаті проведеного аналізу можна зробити висновок, що розвиток кредитного ринку в Україні пов'язаний з вдосконаленням його нормативно-правового забезпечення; еволюціонуванням і розвитком його інфраструктури (інституційної структури), зокрема діяльністю банківських і небанківських кредитних установ, які такий розвиток забезпечують; викликами і загрозами, пов'язаними з воєнними діями РФ в Україні, і можливостями забезпечувати стале відновлення і розвиток України в умовах євроінтеграції. Інституційна структура є необхідною умовою забезпечення функціонування і розвитку кредитного ринку. Це структура фінансових установ, таких як банки та інші кредитори, які надають фінансові послуги та продукти окремим особам і компаніям. Ця інституційна структура впливає на кредитний ринок, надаючи кредитне фінансування позичальникам і надаючи їм доступ до капіталу для інвестицій.

Встановлено, що кредитний ринок України за часів незалежності України пройшов кілька етапів становлення, функціонування і розвитку включаючи зародження, стабілізацію, розквіт, кризу та модернізацію. Кожен етап мав свої

особливості та виклики, але в цілому свідчить про потенційну спроможність забезпечувати процеси кредитування для розвитку економіки України.

Відтак, для успішного функціонування кредитного ринку важливим є розгляд виконання покладених на нього функцій для забезпечення кредитування. Відповідно можна виділити наступні функції кредитного ринку:

- функція ціноутворення – на ринку встановлюється рівновага між попитом і пропозицією. Ринок визначає потребу у кредитних продуктах, оцінює платоспроможність споживачів. При кредитуванні також оцінюється можливість погашення кредиту. Функція ціноутворення реалізується у формі плати за кредитні продукти – відсотка та комісійних платежів за супутні послуги;

- стимулююча функція – полягає у стимулюванні кредитора до отримання більш високого прибутку. При наданні кредиту – шляхом зменшення витрат на залучення ресурсів, оцінку кредитоспроможності позичальника, обслуговування клієнтів. При залученні коштів у вклади – шляхом створення нових комплексних продуктів, які орієнтуються на окремі верстви населення, впровадження сучасних підходів до якості продуктів та надання послуг;

- функція розподілу – полягає у виплаті частини доходу позичальника у вигляді відсотку. Прибуток, який фірми отримують в результаті використання кредиту, повинен бути достатнім як для виплати відсотка, так і для наступного розширення виробництва. Дохід домогосподарства також повинен бути достатнім для відтворення після погашення встановленої частини основного боргу та виплати відсотків.

- акумулятивна функція - полягає у його здатності об'єднувати грошові кошти домогосподарств, держави з метою подальшого їй перерозподілу між тими, хто має в них потребу. Можна вважати, що акумуляція коштів є, насамперед, передумовою функціонування кредитного ринку і, зазвичай, вона присутня всередині ринку, сприяючи його функціонуванню як цілісного явища [1, с. 35]. Акумулятивна функція переплітається з перерозподільчою функцією: тимчасово вільні акумульовані кошти юридичних та фізичних осіб через кредит надаються у

тимчасове користування підприємствам та населенню для задоволення їхніх виробничих або споживчих потреб.

До специфічних функцій кредитного ринку належать функції трансформації коштів та кредитування витрат - вони притаманні лише кредитному ринку [42, с. 52].

Так, П. Бечко та О. Демченко визначають, що «функція трансформації коштів у позиковий капітал забезпечує джерела фінансування матеріального виробництва національної економіки. Залучаючи у одних суб'єктів ринку вільні грошові кошти і надаючи їх у позику іншим, банки та інші фінансово-кредитні установи встановлюють терміни, розміри грошових капіталів, приймають заходи щодо мінімізації кредитних ризиків» [42, с. 52].

Таким чином, розглянувши функції кредитного ринку, робимо висновок, що сьогодні кредитний ринок виконує різнобічні завдання, забезпечуючи ефективне функціонування економічної системи, і потребує виокремлення додаткових функцій, таких як інноваційна та посередницька.

На нашу думку, інноваційна функція кредитного ринку проявляється у постійній необхідності впроваджувати новітні технології у процесах надання та повернення коштів. Також необхідно зазначити, що фінансування інноваційної діяльності в країні здійснюється шляхом залучення кредитних коштів, тобто це свідчить про опосередкований характер виконання ринком зазначеної функції.

Посередницька функція має відображення в тому, що суб'єкти кредитного ринку виступають посередниками між інвесторами та власниками заощаджень.

Вважаємо за необхідне також розширити усталені функції кредитного ринку функцією балансуючою та функцією повоєнного відновлення. Балансуюча функція, у нашому розумінні, пов'язана з рівнозначним сприянням процесам кредитування для забезпечення кредитним ринком економічного, екологічного і соціального розвитку, який є базовою основою сталого відновлення і розвитку України в повоєнний період, в умовах інтеграції України до ЄС. Тренд сталого розвитку наразі є вкрай актуальним, оскільки він забезпечує збалансування економічного, екологічного і соціального розвитку. Інститут кредитування в

умовах сталого розвитку має виконувати функцію макрофінансової стабільності для забезпечення економічного, екологічного і соціального розвитку. Функція кредитного ринку, пов'язана з повоєнним відновленням України, полягає в забезпеченні фінансових ресурсів для відновлення та відбудови економічних, інфраструктурних та соціальних структур, порушених внаслідок воєнних дій на території України. Ця функція передбачає здатність кредитного ринку забезпечити необхідний обсяг фінансування для відновлювальних проектів та заходів з метою активізації економічного росту та забезпечення стабільності в країні.

Отже, зважаючи на вищевикладене, нами обґрунтовано сутність кредитного ринку, в основі функціонування і розвитку якого лежать фінансово-економічні відносини з надання послуг кредитування, які відображають процес взаємодії інтересів кредиторів та позичальників з метою урівноваження попиту і пропозиції на кредитні ресурси для забезпечення макрофінансової стабільності в умовах євроінтеграції та сталого розвитку. Визначено інституційні засади функціонування кредитного ринку, які мають фінансово-економічне, правове та історичне походження та базуються на теорії неоінституціоналізму, інституційній теорії організацій та інституційних змінах, які впливають на розвиток кредитного ринку. Встановлено, що базову інституційну основу функціонування кредитного ринку формують процеси кредитування (кредитні операції).

Розвиток кредитного ринку слід пов'язувати з розвитком фінансово-економічних відносин між учасниками кредитного ринку в історичній ретроспективі під впливом інституційних змін. Обґрунтовано етапи становлення, функціонування і розвитку кредитного ринку України у взаємозв'язку з викликами, ризиками і можливостями економічного розвитку України. Встановлено, що забезпечення розвитку кредитного ринку України слід пов'язувати з виконанням покладених на нього функцій та спроможністю фінансово-кредитних установ забезпечувати процеси кредитування в умовах викликів сучасності та інтеграції України в європейський простір.

1.2. Роль неформальних інститутів в забезпеченні розвитку кредитного ринку

Тривалий прогрес людства нерозривно пов'язаний з постійними трансформаціями інституційного середовища кредитного ринку. Ці перетворення становлять як результат, так і каталізатор нових змін на кредитному ринку, комплексифікуючи взаємовідносини між позичальниками і кредиторами та різними економічними агентами в різних сферах життя та діяльності. В центрі таких змін людська індивідуальність та її вимір.

Сучасний науковий дискурс все більше акцентує увагу на недоцільності виключно кількісного підходу до характеристики людської індивідуальності. Виявляється, що поведінка особи формується внаслідок взаємодії багатоаспектних факторів, які включають емоційний стан, особистісні риси, смаки, освіту, звички та культурні традиції. З цим урахуванням маркетологи, менеджери різних компаній та організацій впроваджують більш глибокий підхід до аналізу та розуміння клієнтських потреб, індивідуальних здібностей та унікальних особливостей працівників.

Розуміння та врахування внутрішньо-індивідуальних характеристик особистості дозволяють ефективніше задовольняти потреби та розкривати потенціал окремих осіб. Тобто, слід відзначити, що з розвитком суспільства у змінному середовищі, важливу роль відіграє поведінка людей, проявляються їх особистісні характеристики і це відіграє важливу роль у відносинах кредиторів і позичальників на кредитному ринку. Такі поведінкові норми розглянемо через вплив неформальних інститутів на інституційне забезпечення розвитку кредитного ринку.

Неформальні інститути є нормами та правилами поведінки, які функціонують в суспільстві і не мають офіційного написаного вигляду. Вони відображають загальноприйняті суспільні угоди та обмеження і використовуються більшістю членів суспільства. Властивістю цих інститутів є їх узагальненість у

формулюванні, значна персоніфікація, відсутність суворих санкцій за порушення, стійкість до змін та висока інерційність.

Неформальні інститути здатні існувати безконтрольно, і їх вплив не має чітко визначених меж, проте існування їх протягом тривалого часу чи зникнення пов'язане з відповідними умовами. Ця особливість призводить до різноманітних наукових дискусій, оскільки в різних суспільно-економічних системах вони можуть мати різний характер впливу на забезпечення розвитку кредитного ринку і це залежить від дотримання неформальних норм і, відповідно, правил поведінки.

Формальні інститути, навпаки, мають конкретні регулюючі механізми та системи взаємозв'язків. Слід зазначити, що дослідження формальних та неформальних інститутів, що справили вплив на становлення та актуальне функціонування кредитного ринку, набуває суттєвого значення у контексті аналізу складних викликів, з якими він стикається щодо свого розвитку. Погоджуючись з думкою Онишко С.В., вважаємо, що присутність неформальної компоненти, її вагомий вплив на формальну структуру, а також результати взаємодії між формальною та неформальною складовими інституційного забезпечення кредитного ринку визначають напрямки та рівень ефективності його розвитку [43].

Відзначаючи думки Гриценко О. А. та Золотарьової Ю. І., слід відзначити, що неформальні інститути можуть мати відношення до формальних інститутів через [44]:

доповнення, коли вони заповнюють прогалини, які виникають у наявності формальних інститутів;

адаптацію, що стимулюють поведінку, яка змінює наслідки існування формальних інститутів без їх прямого порушення, співмірно вирішуючи інтереси суб'єктів з формальними правилами;

конкуренцію, яка виникає, коли діючі формальні інститути стають недостатньо ефективними і потребують змін, конкуруючи з ними в системі діючих формальних інститутів;

замінювання, яке виникає під час наявності недієвих формальних інститутів і беруть на себе їх функції під час формування нових форм.

Таким чином, неформальні інститути можуть взаємодіяти з формальними інститутами як доповнення або суперечити їм. Це обумовлено тим, що неформальні правила вводяться без формального контролю (на відміну від офіційних правил) та мають тривалий еволюційний характер. В умовах дисбалансу між інститутами, значною нечіткістю інституційного середовища, неформальні інститути можуть виявитися домінантними. Це відбувається через імпорт формальних інститутів, зокрема без одночасного імпорту капіталу, належної політичної волі та сприятливих зовнішніх умов. Кожен учасник економічної діяльності має можливість обирати між формальними та неформальними інститутами. Вибір визначається рівнем витрат, пов'язаних з виконанням правил, або, з іншими словами, рівнем трансакційних витрат. Якщо дотримання формальних правил стає витратнішим, виникає ситуація, де віддається перевага неформальним інститутам, що, в свою чергу, призводить до зростання рівня корупції та тіньової економіки. Відтак, масштаб тіньового сектору є особливим індикатором якості сформованої інституційної системи та ефективності функціонування формальних інститутів.

Неформальні інститути зазнають змін та еволюційного розвитку у відповідності до різноманітних трансформацій, які відбуваються в житті людей. Вони передають наступним поколінням накопичений досвід, закріплюють найбільш ефективні неформальні правила, які іноді перетворюються в формальні інститути.

Неформальні інститути кредитного ринку можуть бути розподілені на наступні категорії [45]:

I. Базові неформальні інститути, які пов'язані з історичними, національними та іншими унікальними аспектами кожної країни.

II. Спеціалізовані похідні – неформальні інститути, які пов'язані з особливостями функціонування кредитного ринку та специфікою кредитних взаємовідносин.

Базові неформальні інститути включають інститут культури, інститут ментальності, соціальний інститут, інститут асиметрії інформації, інститут довіри, інститут конкуренції тощо.

Інститут культури - формується під впливом норм поведінки, традицій і звичаїв народу, є своєрідним фундаментом для побудови різних інститутів і визначає економічну культуру. За влучним визначення Ю. Райта, економічна культура, як невід'ємний елемент культури народу, є надбанням господарської діяльності попередніх поколінь [46, с.400].

Для забезпечення розвитку кредитного ринку цей інститут формує у його учасників:

- культуру відповідального боргування: позичальники повинні відшкодувати свої борги у встановлені терміни та з відсотками, інакше будуть притягнені до відповідальності. Це сприяє збільшенню довіри до позичальників та зменшенню ризику невідшкодування кредитів;

- культуру відкладання (заощадження) грошей: висока культура відкладання грошей приводить до зростання попиту на кредити для інвестування грошей в більш прибуткові активи;

- культуру особистої відповідальності: висока культура особистої відповідальності допомагає уникнути проблем зі заборгованістю та простроченими платежами;

- культуру співпраці: співпраця між учасниками ринку, такими як позичальники, банки та регулятори. Це допомагає зменшити ризики та підвищити ступінь розвитку кредитного ринку;

- культуру розуміння: учасники ринку мають розуміння того, як працює кредитний ринок, та знають про свої права та обов'язки. Це забезпечує більш прозорий та відповідальний розвиток ринку;

- культуру інновацій: учасники ринку є відкритими до нових технологій та інновацій в кредитній сфері. Це сприяє розвитку нових продуктів та послуг, які підвищують доступність та ефективність кредитного ринку.

Одним із значущих неформальних інститутів є інститут ментальності. Цей інститут визначається як найбільш узагальнена характеристика розвитку економічних відносин, що призводить до абстрактного інтерпретування. Зокрема, Коваленко Ю. М. у ментальність включає «стереотипи споживання, норми і зразки

взаємодії, організаційні форми, ціннісно-мотиваційне ставлення до праці та багатства, ступінь сприйняття (або несприйняття) закордонного досвіду тощо» [47, с. 60].

На кредитному ринку інститут ментальності, на нашу думку, - це сукупність норм, цінностей, переконань та психологічних установок, які впливають на сприйняття та поведінку учасників ринку у відношенні кредитних послуг та фінансово-кредитних відносин.

Ментальність учасників кредитного ринку може відображати їх підхід до споживання, наявність фінансової відповідальності, ставлення до власних фінансових можливостей та здатності до виконання фінансових зобов'язань. Крім того, цей інститут визначає підхід до ризику та прийняття рішень щодо кредитних операцій.

Для забезпечення сталого розвитку важливим є соціальний інститут як організована система зв'язків та соціальних норм, правил, що об'єднує найбільш значимі суспільні цінності і процедури, які задовольняють основні потреби суспільства.

В даному випадку суспільні цінності тут розуміються як ідеї та завдання, суспільні процедури – стандартизовані зразки поведінки в групових процесах, а система соціальних зв'язків – набір ролей та статусів, завдяки яким ця поведінка здійснюється і утримується в певних межах [15, с. 121-177].

Один із аспектів соціального інституту на кредитному ринку полягає у формуванні фінансової грамотності та свідомого використання кредитних послуг. Соціальні норми та практики можуть сприяти розвитку фінансової освіти, яка, в свою чергу, сприяє покращенню управління фінансами, зниженню ризиків невідплачених кредитів та підвищенню фінансової стабільності. Розуміння соціального інституту на кредитному ринку є важливим для визначення специфічних аспектів кредитної поведінки, адаптації кредитних послуг до соціокультурних особливостей та формування більш стійкої та взаємовигідної взаємодії між учасниками ринку.

Наступний неформальний інститут - це інститут асиметрії інформації, який вказує на ситуацію, коли різні сторони угоди чи транзакції мають нерівний доступ до важливої інформації, яка може впливати на результат цієї угоди. Інформаційна асиметрія може мати як об'єктивний характер, виникаючи на ринках всупереч рівномірному розподілу ресурсів і можливостей щодо просування власного товару, так і суб'єктивний – наприклад, коли окремі суб'єкти господарювання, володіючи та користуючись своєю ринковою владою, свідомо й агресивно просувають менш якісний товар з метою мінімізації власних витрат та максимізації прибутку [48].

Сутність асиметрії інформації на кредитному ринку полягає в наступному: кредитні організації не володіють достовірною інформацією про клієнта, на якого розрахований їх продукт, і до кінця не усвідомлюють, хто буде повертати кредит та платити за нього, і які заходи економічного примусу будуть застосовуватися до неплатників, які просто не мають можливості виплатити кредит. Крім того, нерідко професійні учасники використовують неграмотність або безвідповідальність своїх клієнтів, тобто, так звані провали ринку, що обумовлені недосконалістю формальних кредитних інститутів. Такі підходи окремих кредитних організацій до клієнтів несуть в собі соціальне обурення, недовіру не лише до недобросовісних кредиторів, але й до банківської системи в цілому, а томуносять непоправний збиток неформальним ринковим інститутам, які перебувають в стадії розвитку.

Не менш важливим є інститут довіри, який виступає «особливою неформальною нормою в суспільстві, що відображає стосунки людей у всіх проявах людської діяльності. Довіра в найширшому розумінні слова означає впевненість людини в добросовісності, чесності, добропорядності, щиросердечності, правильності відношення других осіб до чого-небудь. Мова йде про формування у більшості громадян чи населення довіри до дій різного роду суб'єктів господарювання, до політиків чи наукових концепцій, до якості товарів чи статистичних даних, довіри до членів родини тощо» [49, с. 11].

На кредитному ринку інститут довіри розкривається через:

- довіру чи недовіру до банків, що призводить до появи інших кредитних організацій, зокрема, кредитних кооперативів та інших неформальних установ. Це

певним чином сприяє розвитку кредитного ринку, але водночас зростає ризик для клієнтів, пов'язаний із шахрайством.

- існування неофіційних вимог до отримання кредиту. У певних випадках для одержання кредиту встановлюються неофіційні вимоги, такі як потреба у хабарі або особистому знайомстві з працівниками банку. Це спричинює зниження довіри до кредитних установ та зменшення доступу до кредитів для підприємств та громадян.

Наступним неформальним інститутом слід вважати інститут конкуренції як систему правових норм, економічних механізмів, інституційних установ та практик, що регулюють взаємодію різних економічних суб'єктів на ринку з метою забезпечення конкуренції між ними.

Конкуренція є необхідною і найважливішим елементом ринкового механізму господарювання, але характер і форми її на різних ринках і в різних ринкових ситуаціях неоднакові. Хоча конкуренція і пов'язана з певними витратами (зокрема, з посиленням соціально-економічної диференціації в суспільстві), вона забезпечує чималий економічний ефект, стимулюючи зниження цін, підвищення якості та асортименту випускаємої продукції, впровадження науково-технічних досягнень [50, с. 86].

Існування інституту конкуренції на кредитному ринку передбачено добросовісними правилами ведення конкурентної боротьби. Проте такі норми і правила на кредитному ринку не завжди дотримуються, про що свідчить опортуністична поведінка певної частини учасників кредитного ринку, яка проявляється у бажанні отримати дохід, використовуючи недосконалість цього ринку, недостатню грамотність або слабкість деяких його учасників.

Суть спеціалізованих похідних неформальних інститутів узагальнено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Спеціалізовані похідні неформальні інститути кредитного ринку

Вид неформального інституту	Сутність
Інститут неформалізованих умов кредитних договорів	Оперує наявністю недокументованих або малодокументованих умов, які можуть використовуватись в певних ситуаціях на користь окремих сторін (кредиторів, посередників тощо).
Інститут кредитного шахрайства	Базується на обмані та неправомірній діяльності з боку позичальників або кредиторів, створення надмірних ризикованих схем для отримання вигоди.
Інститут кредитної культури та грамотності учасників кредитного ринку	Відображає рівень знань та розуміння учасниками кредитного ринку про кредитні продукти, відповідальність за виконання умов кредитні продукти, відповідальність за виконання умов
Інститут нерегламентованої кооперації та партнерства кредитних організацій	Створює умови для діяльності неузаконених спілок або кредитні організації для спільної політики ціноутворення чи інших аспектів.

Джерело: складено автором

Зазначені неформальні інститути є корисними для окремих позичальників, проте одночасно пов'язані зі значними ризиками та шкідливими наслідками для позичальників та ринку в цілому.

Для забезпечення безпеки і сталого розвитку кредитного ринку важливим є регулювання діяльності цих інститутів та забезпечення високого рівня прозорості та відповідальності.

Що стосується кредитного ринку України, то слід зазначити, що, неформальні інститути на ньому сьогодні сформовані не повною мірою. Зокрема, про це свідчить діяльність деяких кредитних організацій, які пропонують суспільству так звані інноваційні кредитні продукти, які можуть бути отримані в поштових відділеннях без оцінки кредитоспроможності позичальника, тільки по пред'явленню паспорта. По-друге, це кредитні карти з офертою, які розсилаються потенційним позичальникам поштою та інші види споживчого кредитування на основі паспортних даних, без перевірки забезпечення кредиту, дієздатності та кредитоспроможності позичальника. Представники таких кредитних організацій,

відповідно, встановлюють високі процентні ставки, які обумовлені високим ризиком неповернення кредитів.

В свою чергу, недосконалість неформальних інститутів впливає на формальні інститути. Це виявляється, зокрема, у прийнятті суб'єктивних рішень, які порушують ринкові закони.

Формальні інститути, такі як норми законодавства, правила регулювання та нагляду, є основою для створення офіційних рамок і правил на кредитному ринку, тоді як неформальні норми суттєво впливають на його функціонування та розвиток. Суспільство, як правило, засуджує порушення неформальних норм, оскільки прагне об'єднуватися заради норм і правил, які базуються на засадах сталого розвитку.

Інституціоналізація та сталий розвиток кредитного ринку представляє собою постійний процес пошуку оптимального сполучення формальних та неформальних інститутів. Важливо, щоб цей процес відбувався плавно, допомагаючи втілити в формальні інститути всі позитивні аспекти неформальних, в той час як негативний досвід не брати до уваги. Цей підхід дозволяє організовувати та регулювати суспільні взаємовідносини в кредитній сфері, стандартизувати інноваційні види кредитування та сприяти формуванню відповідної культури споживання кредитних продуктів.

Вплив неформальних інститутів на забезпечення розвитку кредитного ринку розглянемо через вплив неформальних норм і правил.

До неформальних норм і правил поведінки на кредитному ринку слід віднести невимушені традиції, звичаї, уявлення та очікування, якими керуються учасники ринку, хоча вони не зазначені в законодавстві або інших формальних документах. Такі неформальні правила поведінки здатні впливати на всіх учасників кредитного ринку, включаючи банки, позичальників, агентів та регуляторів.

Однією з неформальних норм на кредитному ринку є вимога до позичальника забезпечення кредиту (зокрема, забезпечення нерухомістю, автомобілем або іншим майном). Хоча банки мають формальні правила для визначення забезпечення, неформальні норми визначають, які види забезпечення вважаються більш

популярними або вважаються більш надійними, і як це впливає на умови кредитування.

Іншою неформальною нормою є очікування позичальника щодо того, як повинні поводитися банки при виникненні фінансових проблем. Зокрема, позичальник може очікувати, що банк буде шукати способи, як допомогти йому вирішити проблеми зі здійсненням платежів, а не негайно відправляти його до колекторської чи судової інстанції. Загалом це впливає на те, як банки визначають свої політики щодо врегулювання проблем із платежами та збереження відносин із позичальниками.

Таким чином, можна стверджувати, що неформальні норми та правила поведінки на кредитному ринку - це ті правила та конвенції, які не є офіційними та формально установленими, проте визнаються й дотримуються учасниками ринку на підставі загальної прийнятності та очікувань.

Існує зв'язок між формальними і неформальними інститутами і нормами. Одна із форм подібного зв'язку лежить у площині впливу неформальних норм на розвиток кредитного ринку, зокрема шляхом доповнення формальних законів та правил (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Вплив неформальних норм на розвиток кредитного ринку

Неформальна норма	Вплив
Репутаційний капітал	Кредитний ринок базується на довірі між позичальниками та кредиторами, і репутаційний капітал є важливим фактором в прийнятті рішення про кредитування. Надійні позичальники, які вчасно повертають позики, мають кращий доступ до кредиту в майбутньому.
Традиції	Деякі культури мають свої норми та традиції, які впливають на ринок кредитів. В певних культурах важливо, щоб кредити надавалися на підприємства або проекти, які допомагають спільноті.
Соціальні мережі	Соціальні мережі використовуються для збору даних про позичальників та їх можливості повернути позику. Деякі кредитні платформи використовують дані з профілів соціальних мереж, щоб зробити рішення про кредитування.
Колективні норми	У деяких групах існують колективні норми, що визначають, як повинні діяти кредитори та позичальники. Має місце певний обмін чесності між кредиторами та позичальниками.

Джерело: складено автором

Зарубіжні економісти досліджують позитивний вплив неформальних інститутів на розвиток економіки та його окремих аспектів. Наприклад, М. Morishima [51] на основі аналізу Японії підтверджує, що конструктивні неформальні норми, такі як повага до держави, працелюбність та сімейні цінності, можуть позитивно впливати на розвиток країни. М. К. Tomass [52] розглядає вплив релігії як неформального інституту на економіку, визначаючи його як можливо позитивний або негативний. Вчені, такі як D. Acemoglu та S. Johnson [53], W. J. Baumol [54], S. Creane, R. Goyal, A. M. Mobarak і R. Sab [55], зосереджуються на різних аспектах прояву неформальних інститутів, проводять аналіз країн з різними успіхами та невдачами, з метою визначення сили впливу неформальних норм.

Вітчизняні науковці головним чином фокусуються на дослідженні негативних впливів неформальних норм, пов'язаних з проявами тіньової економіки, ухиленням від оподаткування, опортуністичною поведінкою держави та іншими подібними явищами [56].

Неформальні норми і правила на кредитному ринку обумовлюють:

- 1) поведінку кредитора та позичальника через очікування щодо виконання боргових зобов'язань;
- 2) правила взаємодії між учасниками ринку через укладання угод та здійснення трансакційних витрат в умовах асиметрії інформації;
- 3) очікування щодо відносин з державними органами відносно регуляторної політики, грошово-кредитної політики та нагляду.

Отже, кредитний ринок формується та функціонує під впливом комплексу формальних та неформальних інститутів. Формальні інститути кредитного ринку мають чітку, правову основу, легальну урегульованість і контрольованість з боку держави, що забезпечує обов'язковість їх дотримання для всіх економічних суб'єктів, які взаємодіють у сфері кредитування. Головною метою формальних інститутів є вирішення соціально-економічних завдань у контексті укладання та обслуговування кредитних угод, регулювання кредитних відносин, забезпечення стійкості позичальників та платоспроможності учасників ринку.

Неформальні інститути кредитного ринку, у свою чергу, представляють собою невизначені та незаписані норми та правила, які визначають поведінку економічних суб'єктів на ринку кредитних послуг, щодо їх створення, придбання та використання.

Неформальні інститути кредитного ринку поділяються на базові та специфічні похідні. До базових відносяться інститут культури, інститут ментальності, соціальний інститут, інститут асиметрії інформації, інститут довіри та інститут конкуренції. До специфічних похідних неформальних інститутів відносяться інститут неформалізованих умов кредитних договорів, інститут кредитного шахрайства, інститут кредитної культури та грамотності учасників кредитного ринку, інститут нерегламентованої кооперації та партнерства кредитних організацій.

Неформальні норми здатні підвищити ефективність кредитного ринку та знизити ризики, проте вони також можуть бути пов'язані зі значними викликами, особливо якщо вони несприятливо впливають на рівність та справедливість доступу до кредиту.

Неформальні інститути через неформальні норми і правила здійснюють позитивний вплив на забезпечення розвитку кредитного ринку. Зокрема, важливий вплив неформальних норм на розвиток кредитного ринку пов'язаний з тим, що вони забезпечують вищий рівень взаємодії та довіри між учасниками ринку в процесі здійснення кредитних операцій та формування культури.

Аналіз та вимірювання впливу неформальних інститутів на структуру та функціонування кредитного ринку є завданням важко виконуваним. Вони стають особливо вагомими в ситуаціях, де спостерігається дисбаланс між інституційними структурами ринку, обумовлений змінами у системі. Такий контекст підкреслює важливість аналізу взаємодії діючих формальних та неформальних інститутів на кредитному ринку. Це сприятиме покращенню якості надання кредитних послуг та ефективності роботи учасників ринку, сприяючи вірогідності кредитного ринку та його сталому розвитку.

Неформальні норми і правила впливають на інституційні перетворення кредитного ринку, а саме сприяють розвитку ринку:

1. Шляхом доповнення формальних законів і правил.
2. Шляхом застосування норм і правил сталого розвитку, де визначальними є демократичні цінності, людиноцентризм.
3. Шляхом формування незламності та прагнення нації розвивати країну в умовах інтеграції до ЄС.

Неформальні норми і правила формують ризики розвитку кредитного ринку в умовах інституційних змін.

Інституційне забезпечення розвитку кредитного ринку лежить в площині окремого механізму, який базується на конструктивній взаємодії інститутів в інституційному середовищі. Дослідженню такого механізму ми приділимо увагу у наступному параграфі.

1.3. Складові інституційного механізму забезпечення розвитку кредитного ринку

Інституційне забезпечення розвитку кредитного ринку, як досить потужна складова забезпечення процесів та умов кредитування, є важливим об'єктом дослідження, у межах якого здійснюється пошук ефективних механізмів та інструментів його розвитку. Розвиток кредитного ринку відбувається тоді, коли всі інститути, формальні і неформальні, взаємодіють в інституційному середовищі, в умовах інституційних змін за окремим механізмом і успішно виконують головне призначення ринку - кредитування юридичних і фізичних осіб. Причому такий розвиток, як ми зазначали раніше (п.1.2) має відбуватися в умовах зміни одних інститутів на інші, і не завжди інституційна пам'ять та інституційний досвід функціонування інститутів є прогресивним для протистояння новим викликам і загрозам.

З огляду на це потребує розробки окремий механізм інституційного забезпечення кредитного ринку в Україні, який враховує сучасні умови

функціонування інституційного середовища, вплив формальних і неформальних норм і правил поведінки учасників ринку, та виклики і загрози, пов'язані з веденням війни проти Російської Федерації. Адже війна спричинила значні руйнування для економіки України, посилила зовнішні боргові зобов'язання і, відповідно, внесла значні корективи в грошово-кредитну політику держави. Незважаючи на негативні наслідки воєнного стану в Україні, існують можливості розвивати кредитний ринок завдяки прийняттю України як кандидата на вступ до ЄС у 2022 році та у зв'язку з тим, що Україна з 2015 року реалізує засади сталого розвитку.

Забезпечення розвитку кредитного ринку України слід пов'язувати, на нашу думку, з інноваційними кредитними інструментами, які створюють можливості для широкого повоєнного відновлення та модернізації економіки, інноваційною грошово-кредитною політикою держави та значними інституційними змінами, які існують на шляху входження України до ЄС.

З метою розробки інституційного механізму забезпечення розвитку кредитного ринку потребують окремого обґрунтування для цілей дослідження поняття «інституційне середовище», «інституційна структура кредитного ринку», які визначають формат взаємодії інститутів, межі людської діяльності та умови, в яких вони функціонують і розвиваються. І відповідно для цілей дослідження потребують окремого дослідження «інститути» та «інституційні одиниці», які забезпечують діяльність з кредитування учасників ринку та «інституційні зміни», які впливають на розвиток кредитного ринку.

Дослідження інституційної структури кредитного ринку почнемо з уточнення визначень понять, необхідних для використання в межах дослідження: «інститут», «інституційна одиниця», «інституційна структура», які будуть розкриватись в процесі нашого дослідження.

Інститут, можна визначити у двох аспектах – як тривалі суспільно-економічні відносини, які базуються на формальних і неформальних інституціях, а також як суб'єкт-носії соціально-економічних відносин, що забезпечує реалізацію конкретної системи інституцій (фірми, домогосподарства, банки, корпорації,

установи, організації, держава). Інституція – це змістовна основа інституту [1, с. 99].

Вагомий внесок в теорію розвитку інститутів належить видатному вченому Дугласу Норту, за що ним отримано Нобелівську премію у 1993 році. Вченому вдалося пояснити, що причиною багатьох економічних проблем країн, що розвиваються, є те, що сформовані протягом усієї історії розвитку суспільства інститути не відповідають потребам ринкових відносин. А саме, інститути, поряд з технологіями, що застосовуються, визначають трансакційні і трансформаційні (виробничі) витрати, які в сукупності становлять витрати виробництва. Таким чином, можна стверджувати, що інститути визначають відтворювальний процес у тій чи іншій країні.

За Дугласом Нортом, інститути - це «правила гри» в суспільстві, тобто певні обмежувальні рамки, в межах яких організовуються взаємовідносини між людьми [15, с. 99]. І, відповідно, такі «правила гри» спонукають «гравців» взаємодіяти в будь яких системах. Результатом такої взаємодії є інституційні зміни, які спонукають суспільство до розвитку. Тобто, він зазначає, що позитивні інституційні зміни є визначальними у забезпеченні розвитку будь-якої соціально-економічної системи. Інститути зменшують невизначеність існування людей у суспільстві, структурують повсякденне життя та виступають фундаментальними факторами функціонування економічних систем в довгостроковій перспективі.

Інститути визначають та обмежують набір альтернатив, які має кожна людина. Інституційні обмеження можуть включати певні заборони для членів суспільства діяти, а також визначати напрями бажаних дій. Поряд з обмеженнями інститути формують можливості, які мають члени суспільства. Д. Норт підкреслював: «Якщо порівняти інституційну систему у США, Великобританії, Франції, Німеччині та Японії з інституційною системою у країнах «третього світу» або у розвинутих країнах, але в минулому, то ми побачимо, що діюча інституційна система має критично вадливе значення для економічного успіху – і у порівнянні між розвинутими країнами та країнами «третього світу», і у історичному розрізі» [15, с. 94].

Засновник інституціоналізму Т. Веблен визначив інститути як «поширений образ думки в тому, що стосується окремих відносин між суспільством і особистістю і окремих виконуваних ними функцій» [57, с. 201].

В. Мандибура справедливо стверджує, що інститути включають увесь спектр надбудовних соціальних відносин. Інститути як елементи системно-організаційної структури суспільства поділяють на: 1) владно-організаційні інститути (інститути державної влади, інститут місцевого самоврядування); 2) базисно-господарські та функціонально-економічні системні інститути (інститут власності, інститут підприємництва, інститут грошей, фінансово-кредитний інститут, інститут ціноутворення); 3) господарсько-асоціативні інститути (домогосподарство, фірма, держава); 4) асоціативно-соціальні інститути (партії, профспілки, суспільні об'єднання, громадські організації) [58, с. 111].

Поняття «інституційна структура» в економічній літературі має безліч трактувань. Часто не проводиться різниці між дефініціями «інституційна структура» і «інституційне середовище». Вільямсон призводить найбільш загальне її визначення: «Це основні політичні, соціальні та правові норми, які є базою для виробництва, обміну та споживання». Але наявність деяких, властивих спонтанного ринкового порядку інститутів ще не є достатньою умовою для становлення ринкової інституційної структури [59]. Таким, чином, слід зазначити, що думки вчених різняться, інститути здебільшого науковцями розглядають як правила і норми та інститути, як елементи інституційної структури.

З цієї точки зору, цілком правомірним є зауваження Коваленко Ю.М., про те, що інституційну структуру слід розглядати, як основу для визначення інституційного середовища, яке трактують як «сукупність основоположних політичних, соціальних і базових правових норм, що регулюють економічну і політичну діяльність (правила, що регулюють вибори, визначають права власності і контрактні права є прикладами базових таких правил)» [60].

На думку В. Вірченка, інституційна структура – це «система фінансових інститутів, які мобілізують фінансові ресурси відокремлених дрібних власників

капіталу та трансформують їх у інвестиції в реальний сектор економіки, створюючи матеріальний базис для економічного зростання» [61].

Цікавою є теорія інституційних матриць. Сам термін «інституційна матриця» був введений Д. Нормом, який висловив припущення, що система інститутів різних товариств утворює свою особливу матрицю, і ця матриця визначає віяло можливих траєкторій їх змін. За визначенням Д. Норта, інституційна матриця суспільства являє собою властиву йому базисну структуру прав власності та політичну систему [15, с. 147–148]. Абсолютно справедливо вчений вважає, що економічні та політичні інститути в інституційній матриці взаємозалежні, політичні правила формують правила економічні, і навпаки.

Український дослідник М. Олійник до інституційної структури включає: 1) фінансові інститути (гроші, кредит, податки, ліквідність тощо); 2) інститути-організації, що функціонують у цьому секторі; 3) державу; 4) неформальні інститути загального порядку, спрямовані на забезпечення синергетичного ефекту функціонування фінансового сектора економіки у вигляді оптимального поєднання інтересів усіх учасників (довіра) [62].

Сукупність інститутів й інституційних структур створює інституційне середовище, в якому функціонують його елементи. Поняття «інституційне середовище» тотожне поняттю «система», оскільки це середовище є сукупністю пов'язаних між собою інститутів, а мета діяльності системи – створення таких умов функціонування на всіх рівнях, які б були несуперечливими, доповнювали один одного, забезпечували цілісність, ієрархічність та інтегративність. Дослідниця відносить до інституційних структур організації основні, підтримуючі інститути й інститути впливу у державній і недержавній сферах [63].

Відтак вважаємо, що інституційна структура кредитного ринку – це відкрита, динамічна система інститутів, які формують «правила гри» на кредитному ринку та інституційних одиниць-«гравців» - суб'єктів-носіїв фінансово-економічних відносин по забезпеченню умов та здійсненню операцій з кредитування. Тобто, «інституційна структура кредитного ринку» - це базова основа для успішної взаємодії інститутів та інституційних одиниць із забезпечення належних умови для

безперешкодного проходження позикових коштів від одних суб'єктів до інших (рис. 1.2).

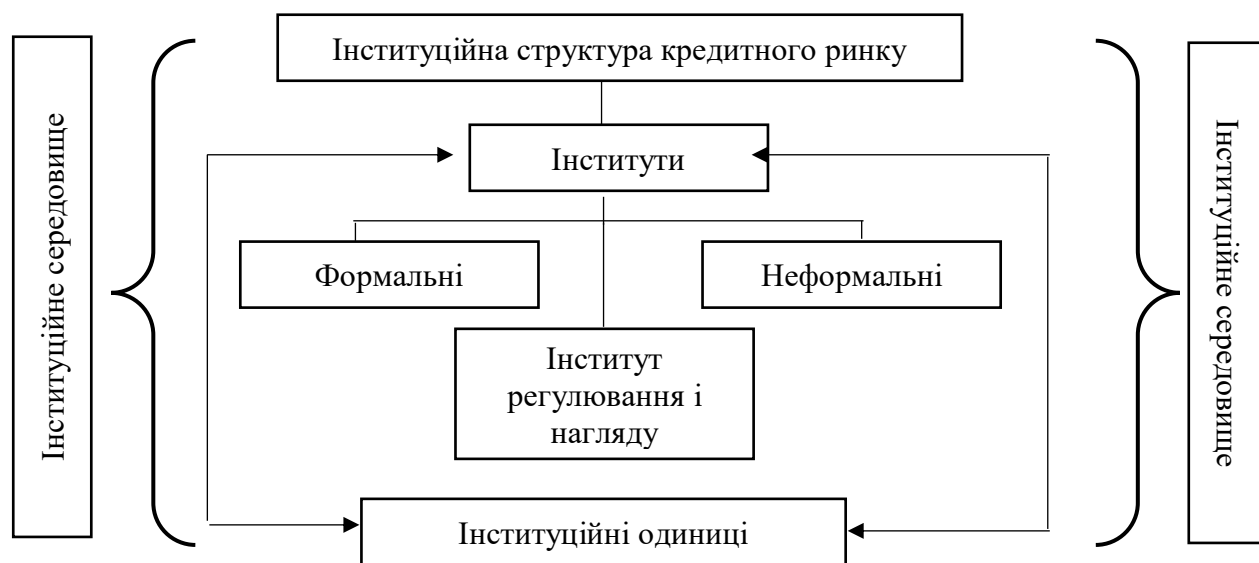

Рис. 1.2. Інституційна структура кредитного ринку

Джерело: побудовано автором

Розглядаючи структуру інститутів кредитного ринку необхідно звернути увагу на класифікацію інститутів загалом. Як нами зазначалося в попередніх параграфах (п.1.2), інститути поділяються на формальні, які діють в межах формальних нормативно встановлених правил і неформальних інститутів, які діють як правило у неписаних кодексах поведінки людей, які лежать глибше формальних правил і доповнюють їх.

Таким чином, під формальними інститутами кредитного ринку, в межах дослідження, будемо розуміти правила, які створені і підтримуються уповноваженими органами (законодавчими, органами регулювання кредитних відносин і нагляду). Під неформальними інститутами будемо розуміти неписані «правила гри», загальноприйняті умовності та етичні норми поведінки людей. Розвиток ринкових відносин супроводжувався «імпортом» інститутів. В результаті встановилися формальні правила, які під впливом наявних установлених норм та традицій наповнилися іншим змістом. З одного боку, виникла «деформалізація» норм, а з іншого – виник поштовх для еволюції тих норм і правил, які раніше

визначали поведінку людей. Таким чином, поведінкові норми людей еволюціонують в процесі свого розвитку і набувають інноваційного забарвлення та формують позитивні перетворення кредитного ринку. Проблеми координації відіграють важливу роль у впливі на мотивацію людей, коли йдеться про прийняття економічних рішень.

Інституційна структура є ключовою для розуміння взаємодії та впливу різних чинників, які формують дії людей і груп у суспільстві та сприяє забезпеченню процесів кредитування.

Інститути являють собою структуру, яку люди накладають на свої взаємовідносини, визначаючи таким чином стимули, поряд з іншими обмеженнями (бюджетними, технологічними тощо), що окреслюють границі вибору, а вони, у свою чергу, задають рамки функціонування економіки і суспільства протягом того або іншого періоду часу» [59]. Наявність на кредитному ринку різноманітних інститутів, їх взаємодія через інституційні операції, у результаті яких змінюється частота використання певних правил, міняється і режим функціонування цих правил, а отже, як наслідок – під впливом інституційних змін - відбувається зміна існуючої інституційної структури.

Розвинені ринкові інститути обумовлюють тенденцію зменшення трансакційних витрат, які визвані невизначеністю інформації, опортуністичною поведінкою кредиторів та позичальників, що знаходить своє відображення у відносному зниженні ціни кредитних продуктів. Д. Норт зазначав: «Рівень кредитного відсотку на ринку капіталу – це, можливо, саме явне вираження ефективності інституційної системи» [15, с.94]. Зрілість ринкових інститутів визначається розвиненою нормативною базою, прозорими відносинами між кредиторами та позичальниками, готовністю надати контрагенту вичерпну інформацію про виникаючі зобов'язання, чесно їх виконувати.

Важливу роль у формуванні інституційної структури кредитного ринку відіграють інституційні одиниці, тобто суб'єкти діяльності, які діють на кредитному ринку в межах формальних і неформальних правил і норм, і до яких в цілях дослідження віднесемо банківські та небанківські фінансово-кредитні

установи. Вони несуть відповідальність за створення системи неформальних правил і норм в межах забезпечення операцій з кредитування. Фінансові установи також допомагають визначити доступність, вартість та умови кредиту, діючи як кредитні дилери на ринку. Це допомагає забезпечити наявність добре функціонуючого та ефективного ринку кредитів, що є важливим для економічного зростання.

Банківський сектор відіграє важливу роль у визначенні функціонування кредитного ринку. Банківський сектор є важливим джерелом коштів для позичальників, водночас забезпечуючи безпечне середовище для інвестування кредиторів. Крім того, банки діють як посередники між позичальниками та кредиторами, допомагаючи обом сторонам знаходити відповідні угоди, які відповідають їхнім потребам. В контексті дослідження діяльності банківських і небанківських інститутів на кредитному ринку варто застосовувати термін інституційне середовище. Під інституційною структурою слід розуміти «... певний впорядкований набір інститутів, що створюють матриці економічної поведінки, що визначають обмеження для господарюючих суб'єктів, які формуються в рамках тієї чи іншої системи координації господарської діяльності» [64, с. 93].

Окремо, заслуговує на увагу такий суб'єкт діяльності як держава, яка представлена НБУ з наділеними ним функціями формування грошово-кредитної політики, регулювання і нагляду, а також забезпечуючи рівень облікової ставки, умови кредитування тощо.

Комплексним методологічним напрямом дослідження певної наукової проблеми є інституційний підхід, який ґрунтується на аналізі взаємовідносин між інститутами та різними наборами правил, який може бути використаний при виробленні стратегічного напрямку інституційного розвитку країн [65, с.232].

Для розробки механізму інституційного забезпечення розвитку кредитного ринку здійснимо дослідження взаємозв'язків між інститутами кредитного ринку та розглянемо характер інституційних змін, скориставшись основними положеннями інституціональної теорії та дослідженнями наукової спільноти в частині формування інституційного підходу.

У процесі розвитку кредитного ринку, який окреслений, наприклад, одним кредитним циклом, точкою біфуркації буде пік кредитування, після якого настає хаос – криза кредитування, або, завдяки успішній кредитній політиці уряду, – відбувається стримано-стимулюючий розвиток економіки через дозоване надходження обсягів кредитів до неї [1, с. 84]. Це вимагає застосування до дослідження кредитного ринку основних принципів і положень синергетики, тобто інструментарію синергетичного підходу, що дозволяє вивчити «нелінійні ефекти еволюції системи, кризи і біфуркації» і «дасть змогу подивитися на процеси інституційних змін як на такі, що мають нелінійну, стрибкоподібну, біфуркаційну конфігурацію, виявити можливості створення синергетичних інституційних ефектів та нових джерел економічного зростання» [66].

Біфуркаційна природа інституційних змін перехідних систем - це складний процес системних взаємодій, що виникають під впливом зовнішніх і внутрішніх флуктуацій (збурень) і приводять інституційну систему в точку біфуркації - існування декількох можливих траєкторій її подальшого розвитку в умовах перебування системи в нестійкому стані [67]. При цьому під «біфуркацією» розуміється «нестійка фаза існування, яка передбачає множинність сценаріїв подальшого розвитку; це процес якісного переходу від стану рівноваги до хаосу або порядку більш вищого ступеня організації» [68, с. 34].

Інституційні перетворення виступають як відносно самостійний напрям загальної системної трансформації, що підкоряються загальним закономірностям формування та розвитку інституційних структур. Якщо розглядати основні постулати інституційної економічної теорії, то можна помітити, що інституційні перетворення виступають однією з головних її категорій. Їх концепція розроблена і доповнена американським економістом Д. Нормом. На його думку, інституційні перетворення – це процес перетворень формальних правил і неформальних відносин, витoki яких можна віднайти у зовнішньому середовищі, накопиченні досвіду і знань та об'єднанні їх у ментальних конструкціях суспільства [15]. Тому, інституційні перетворення кредитного ринку розглядатимемо, як набуті властивості (нові норми, правила, закони, інституційні форми), що забезпечують

ефективність діяльності інституційної одиниці (суб'єкта діяльності кредитного ринку). Процес перетворень, на нашу думку, - це закріплення або відмирання норм, правил, інституційних форм у ході розвитку кредитного ринку у зв'язку з тим, що вони стають несумісними з новими умовами .

Інституційними слід вважати такі зміни на кредитному ринку, які, як правило, продукують виникнення нових правил і норм при взаємодії інститутів, та супроводжуються змінами структури трансакцій у межах установлених правил гри між її учасниками.

Масштабність і складність інституційних змін провокує відмирання старих норм, породжує розрив між встановленими правилами і механізмами їх дотримання, і тому може стати гальмом для розвитку кредитного ринку. Інституційні зміни мають місце в інституційному середовищі національної економіки. Схематично взаємозв'язок інституційного середовища національної економіки і інституційних змін зображено на рис.1.3.

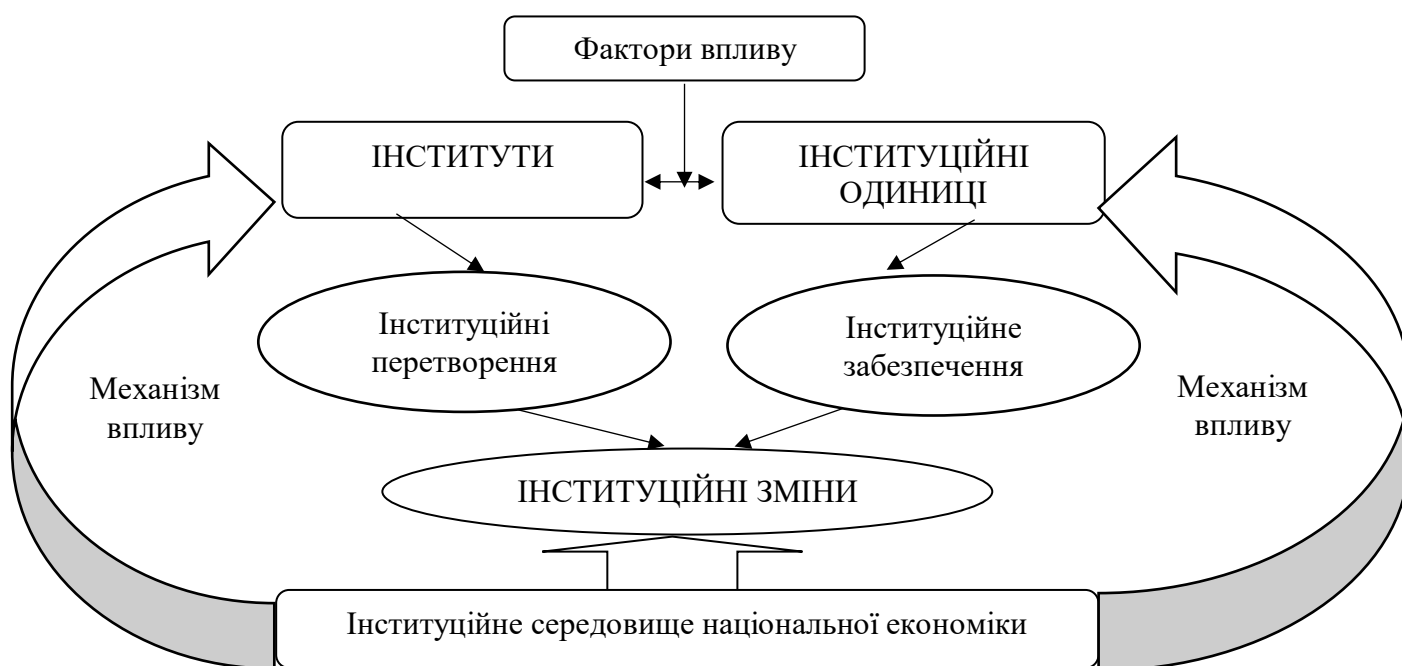

Рис. 1.3. Взаємозв'язок інституційного середовища національної економіки і інституційних змін

Джерело: Розроблено автором

Відсутність в даний час в економічній науці єдиної загальноприйнятої теорії інституційних змін гальмує процеси їхніх досліджень та формування доказів їхнього прямого впливу на економічні систему загалом. Все це пояснюється тим, що в неокласичній школі не включалися в дослідження фактори детермінуючі, якісні зміни в економіці [69]. По-друге, теорії, які описували інституційні зміни з позиції класового підходу в рамках марксистської політичної економії не витримали випробовувань практикою. По-третє, більшість теорій інституційних змін, які виникають в надрах інституціоналізму, характеризуються несумісністю одна з другою.

Роль інституційних змін у функціонуванні і розвитку кредитного ринку пов'язана з ефективним використанням нових форм і методів кредитування, якісною оцінкою фінансового стану кредитора, аналізом інформації, яка не може бути виражена кількісними показниками, визначенням рейтингу кредитора для оцінки кредитоспроможності та інше. У дослідженні впливу інституційних змін на функціонування інститутів, а саме інституту кредитування та інституту ринкових відносин має важливе значення управління інституційними змінами, яке надає нові можливості для розвитку кредитного ринку (рис.1.4).

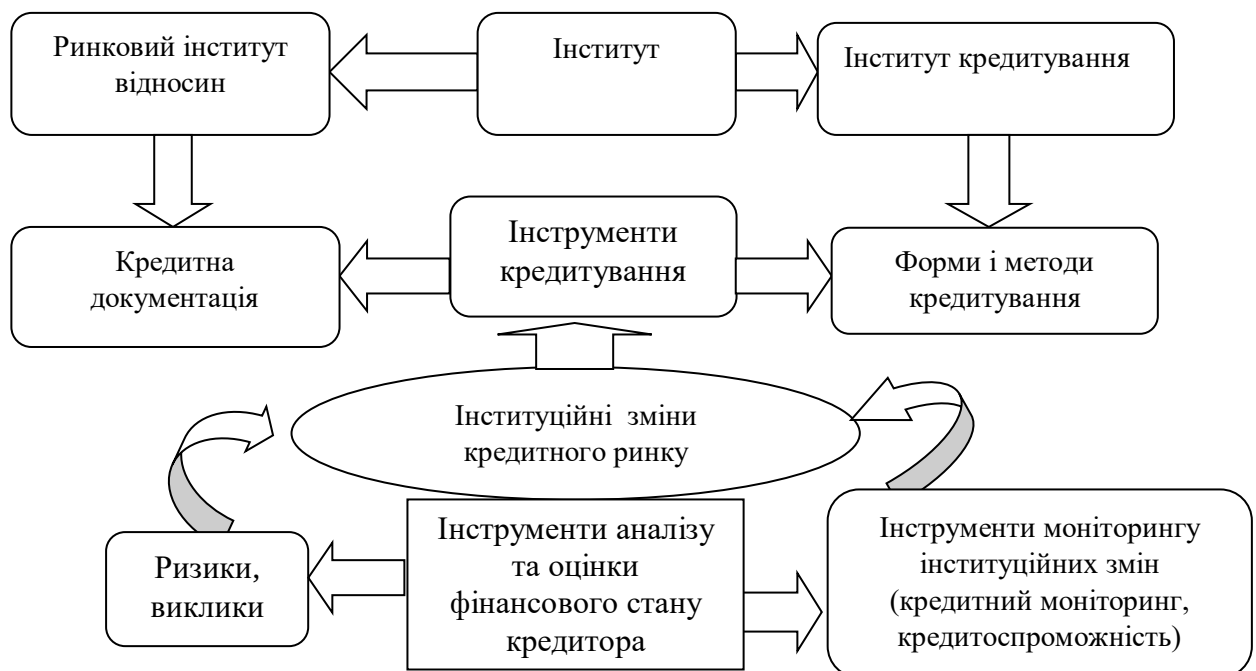

Рис. 1.4. Система забезпечення процесів кредитування

Джерело: *Розроблено автором

Сукупність взаємопов'язаних інституційних одиниць кредитного ринку, які беруть участь у фінансових і економічних рішеннях в інституційних умовах, являють собою систему забезпечення процесів кредитування на кредитному ринку¹.

Таким чином, інституційні зміни, являють собою складні процеси, які мають місце в інституційній системі кредитного ринку, та можуть продукувати з одного боку-ризик і небезпеки, з іншого - формувати нові можливості.

В процесі діяльності фінансові установи зазнають впливу факторів під впливом інституційних змін в умовах незрілого інституційного середовища і результируючим в цьому процесі є інституційний вибір. Інституційний вибір в умовах невизначеності, нестійкості і нерівноважності відображає функція інституційного вибору (V) [67] :

$$V = F(X, Y, R, W, S, Q), \quad (1.1)$$

де X – фактори, що піддаються впливу суб'єктів інституційних змін; Y – фактори, регулювати які неможливо (неформальні і випадкові реакції економічних агентів, непередбачені обставини); R – сукупність зовнішніх факторів, що впливають на інституційний вибір; W – внутрішні фактори, що впливають на інституційний вибір; S – безліч можливих альтернатив, що виникають у процесі нелінійної взаємодії формальних і неформальних інститутів; Q – мотивація економічних суб'єктів, їх критерії оцінки нових інститутів, і їх реакції, пов'язані з виникаючими альтернативами в процесі інституційних змін.

Система забезпечення процесів кредитування - це цілісна сукупність взаємопов'язаних і впорядкованих інститутів, інституційних одиниць та супутніх процесів забезпечення формальних і неформальних норм і правил, які здатна забезпечувати взаємодію, що характеризуються синергетичним ефектом.

З огляду на вищевикладене, для успішного розвитку кредитного ринку належну увагу слід приділити його інституційному забезпеченню та інституційним

¹ Маємо на увазі економічну систему за характером існуючих інститутів і інструментів кредитного ринку та методи їхнього впливу на прийняття економічних рішень [(авт.)]

інноваціям, як інструментарію управління інституційними змінами на кредитному ринку (рис 1.5).

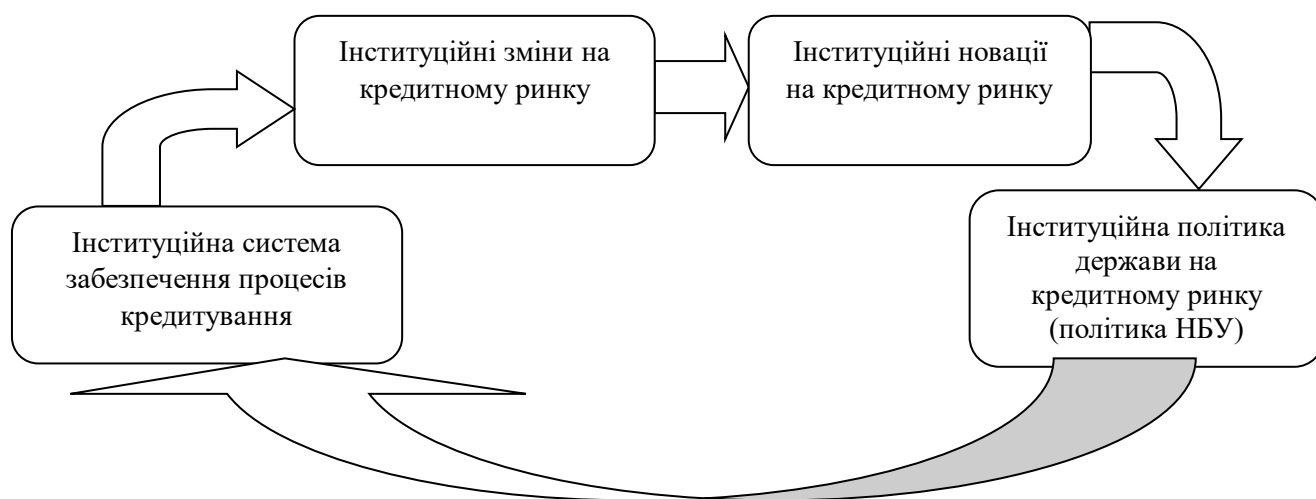

Рис. 1.5. Управління інституційними змінами на кредитному ринку

Джерело: Розроблено автором

Отже, інституційні зміни формуються в наслідок зміни інституційної системи кредитного ринку шляхом інституційних перетворень, де має місце інституційний вибір щодо подальшого розвитку та нова (інноваційна) політика. Рушійною силою інституційних змін є вплив неформальних норм і правил шляхом перетворення їх у інноваційні формальні. Головним «гравцем» в процесі таких змін є інституційні одиниці - банківські та небанківські фінансові установи, які забезпечують процеси кредитування. Головним формальним інститутом, який здійснює управління інституційними змінами - є інститут регулювання взаємовідносин між учасниками кредитного ринку та нагляду – це держава, в особі НБУ.

У будь-якій економіці розвиток різних інститутів не завжди відбувається узгоджено. Формування одних інститутів гальмує розвиток інших або руйнує їх, примушуючи видозмінюватися і перетворюватися. Відповідно конфігурація, структура інститутів являє собою складну багаторівневу, ієрархічно організовану систему, що складається з більш стійких і змінних, із локальних і загальних для економіки, із досить жорстко і слабо впорядкованих інститутів тощо [15, с. 28].

Основним інструментом у руках держави, що забезпечує можливість створювати ті або інші стимули є закон, тобто формальна норма. При цьому закони

можуть мати абсолютно відмінні якість і характер впливу на розвиток кредитного ринку. Закони, що стимулюють розвиток кредитних відносин, інноваційну діяльність, здорову конкуренцію, зміцнюють національну валюту і ін. є продуктивними з точки зору забезпечення інституційного розвитку кредитного ринку. З іншого боку, закони, які вводять бюрократичні перепони, що сприяють збільшенню боргу країни на зовнішньому ринку та не сприяють здоровій конкуренції суб'єктів, які ведуть свою діяльність на кредитному ринку, є непродуктивними.

Слід зауважити, що упродовж багатьох років точаться гострі дискусії не лише щодо необхідності державного втручання у кредитну сферу, а й про ступінь такого втручання. Так, одні вчені є прихильниками визначального впливу держави у регулюванні кредитного ринку, інші - надають перевагу його саморегуляції через ринкові механізми. Вчених та банкірів-практиків, які вважають, що державне регулювання кредитного ринку є важливим - переважна більшість, проте навіть серед них немає єдності щодо ступеня державного впливу. Одні вважають, що регулювання кредитної діяльності повинно бути жорстким та регламентованим, інші – притримуються протилежної думки.

Тому інституційне середовище повинно бути насиченим єдиними ефективними правилами, які б були вигідними для всіх економічних агентів і неухильно ними виконувались. Тут доречно згадати Дж. Стігліца, який влучно зауважив, що головною метою регулювання слід визнати забезпечення того, щоб всі учасники ринку керувались правильними стимулами, адже уряд не може і не повинен контролювати кожну угоду [70].

За жорсткі методи державного регулювання економіки, аж до впровадження економічної диктатури, виступає І. Михасюк [71, с. 43-45]. Саме за таких умов, на думку науковця, можна за короткий час подолати негативні явища та процеси в економічному житті держави. В умовах кризи, саме держава повинна взяти на себе те, на що неспроможний ринок.

За жорсткий кредитний контроль і запровадження кількісних обмежень банківського кредитування центральним банком разом із забезпеченням прозорості

розподілу кредитів виступає і Р. Вернер. На його думку, надмірне кредитування економіки спричиняє «аномалію повторення банківських криз», а належне регулювання розподілу кредитних ресурсів дозволить уникнути банківських криз або послабити їх наслідки [72, с. 184].

Проте, статистичне дослідження Дж. Барта та Ж. Капріо довело, що жорсткі обмеження не зменшують ймовірності виникнення банківських криз. Крім того, вибірка даних п'ятдесяти країн, показала, що лише слабкі уряди використовують жорсткі методи регулювання [73, с. 20].

Таким чином, можна зробити висновок, що інституційні обмеження мають місце в системі регулювання розвитку кредитного ринку, проте застосовуватися мають виважено, у відповідь на виклики і ризики, які з'являються в інституційному середовищі у взаємодії учасників кредитного ринку.

Отже, спираючись на інституційний підхід, який ґрунтується на аналізі взаємодії формальних і неформальних інститутів в інституційному середовищі та інституційних одиниць, як суб'єктів-носіїв фінансово-економічних відносин на кредитному ринку ми підійшли до трактування інституційного забезпечення розвитку кредитного ринку.

Під інституційним забезпеченням розвитку кредитного ринку, у широкому розумінні, слід розуміти здатність формальних і неформальних інститутів до здійснення інституційних перетворень через функцію інституційного вибору. Під інституційним забезпеченням розвитку кредитного ринку у вузькому розумінні, через призму діяльності-інституційних одиниць, слід розуміти здатність спеціалізованих інститутів-установ (банківських та небанківських) забезпечувати процеси кредитування під впливом інституційних змін внутрішнього і зовнішнього середовища.

З огляду на вищевикладене сформуємо теоретичну модель механізму інституційного забезпечення розвитку кредитного ринку (Рис 1.6).

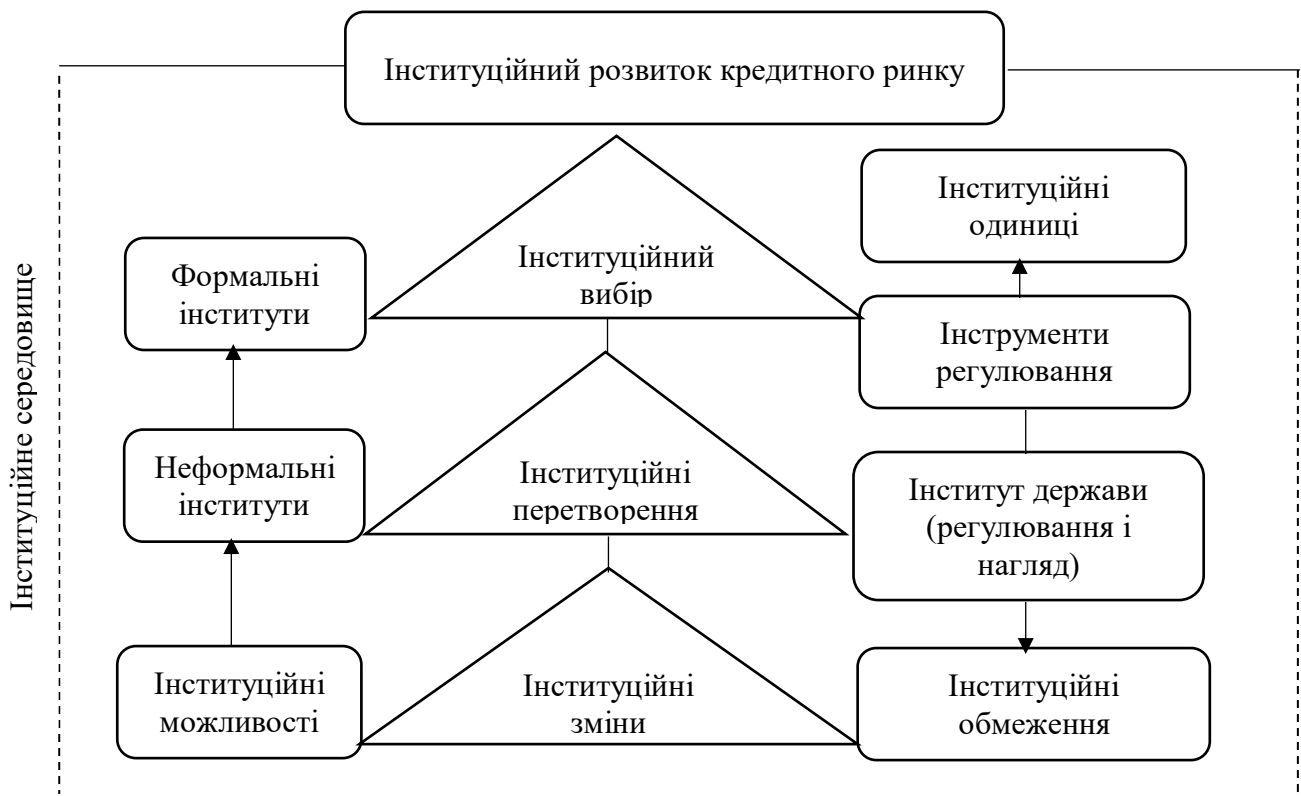

Рис. 1.6. Схема інституційного механізму забезпечення розвитку кредитного ринку

Джерело: складено автором

Таким чином, застосовуючи до дослідження забезпечення розвитку кредитного ринку інституційний підхід та основних принципів і положень синергетики, ми дійшли до висновку:

1. Під інституційним забезпеченням розвитку кредитного ринку у широкому розумінні слід розуміти здатність формальних і неформальних інститутів до здійснення інституційних перетворень через функцію інституційного вибору. Під інституційним забезпеченням розвитку кредитного ринку у вузькому розумінні (через призму діяльності-інституційних одиниць), слід розуміти здатність спеціалізованих інститутів-установ (банківських та небанківських) забезпечувати процеси кредитування під впливом інституційних змін внутрішнього і зовнішнього середовища.

2. Базовою основою забезпечення розвитку кредитного ринку є інституційна структура кредитного ринку, оскільки забезпечує взаємодію інститутів і

інституційних одиниць та формує належні умови для безперешкодного проходження позикових коштів від одних суб'єктів до інших, формує поведінкові норми та сприяє забезпеченню процесів кредитування. Встановлено, що важливими умовами формування такої структури та успішного її функціонування є:

- здатність адаптуватися до змін, яка дозволяє кредитному ринку підтримувати ефективне функціонування незалежно від викликів і загроз;
- засвоєння інституційною системою добросовісних правил гри, створюючи робочі стандарти та поведінкові норми для всіх учасників;
- цілісність та послідовність зміни рівнів інституційної структури для перспективного розвитку.

3. На кредитному ринку має місце інституційна система як цілісна сукупність взаємопов'язаних і впорядкованих інститутів, інституційних одиниць та супутніх процесів забезпечення формальних і неформальних норм і правил, які здатні забезпечувати взаємодію позичальників і кредиторів під час розвитку кредитного ринку.

4. Інституційними слід вважати такі зміни на кредитному ринку, які, як правило, продукують виникнення нових правил і норм при взаємодії інститутів, та супроводжуються змінами структури трансакцій у межах установлених правил гри між її учасниками.

5. Встановлено біфуркаційну природу інституційних змін кредитного ринку, що дозволяє виявляти можливості створення синергетичних інституційних ефектів розвитку кредитного ринку задля економічного відновлення України. Обґрунтовано, що інституційні зміни формуються в наслідок зміни інституційної системи кредитного ринку шляхом інституційних перетворень, де має місце інституційний вибір щодо подальшого розвитку та нова (інноваційна) політика. Рушійною силою інституційних змін є вплив неформальних норм і правил шляхом перетворення їх у інноваційні формальні. Головним «гравцем» в процесі таких змін є інституційні одиниці - банківські та небанківські фінансові установи, які забезпечують процеси кредитування. Головним формальним інститутом, який

здійснює управління інституційними змінами - є інститут регулювання взаємовідносин між учасниками кредитного ринку та нагляду – це держава, в особі НБУ.

6. Розроблено інституційний механізм забезпечення розвитку кредитного ринку на основі застосування функції інституційного вибору, який включає процеси взаємодії інститутів, інституційних одиниць та інституту держави через вплив факторів, інституційні обмеження та інституційні можливості на шляху до позитивних перетворень кредитного ринку в умовах інституційних змін.

7. Забезпечення перспектив розвитку кредитного ринку України слід пов'язувати з інноваційними кредитними інструментами, які створюють можливості для широкого повоєнного відновлення, інноваційною грошово-кредитною політикою держави та сталим розвитком економіки на шляху входження України до ЄС.

Висновки до Розділу 1

1. Обґрунтовано сутність кредитного ринку, в основі функціонування і розвитку якого лежать фінансово-економічні відносини з надання послуг кредитування, які відображають процес взаємодії інтересів кредиторів та позичальників з метою урівноваження попиту і пропозиції на кредитні ресурси для забезпечення макрофінансової стабільності. Визначено інституційні засади функціонування кредитного ринку, які мають фінансово-економічне, правове та історичне походження та базуються на теорії неінституціоналізму, інституційній теорії організацій та інституційних змінах, які впливають на розвиток кредитного ринку. Встановлено, що базову інституційну основу функціонування кредитного ринку формують процеси кредитування (кредитні операції).

2. Розвиток кредитного ринку слід пов'язувати з розвитком фінансово-економічних відносин між учасниками кредитного ринку в історичній ретроспективі під впливом інституційних змін. Обґрунтовано етапи становлення, функціонування і розвитку кредитного ринку України у взаємозв'язку з викликами,

ризиками і можливостями економічного розвитку України. Встановлено, що забезпечення розвитку кредитного ринку України слід пов'язувати з виконанням покладених на нього функцій та спроможністю фінансово-кредитних установ забезпечувати процеси кредитування в умовах викликів сучасності та інтеграції України в європейський простір.

3. Визначено, що кредитний ринок формується та функціонує під впливом комплексу формальних та неформальних інститутів. Формальні інститути кредитного ринку мають чітку, правову основу, легальну урегульованість і контрольованість з боку держави, що забезпечує обов'язковість їх дотримання для всіх економічних суб'єктів, які взаємодіють у сфері кредитування. Головною метою формальних інститутів є вирішення соціально-економічних завдань у контексті укладання та обслуговування кредитних угод, регулювання кредитних відносин, забезпечення стійкості позичальників та платоспроможності учасників ринку. Неформальні інститути кредитного ринку, у свою чергу, представляють собою невизначені та незаписані норми та правила, які визначають поведінку економічних суб'єктів на ринку кредитних послуг, щодо їх створення, придбання та використання.

Неформальні інститути кредитного ринку поділяються на базові та специфічні похідні. До базових відносяться інститут культури, інститут ментальності, соціальний інститут, інститут асиметрії інформації, інститут довіри та інститут конкуренції. До специфічних похідних неформальних інститутів відносяться інститут неформалізованих умов кредитних договорів, інститут кредитного шахрайства, інститут кредитної культури та грамотності учасників кредитного ринку, інститут нерегламентованої кооперації та партнерства кредитних організацій.

4. Обґрунтовано, що неформальні норми і правила впливають на інституційні перетворення кредитного ринку, а саме сприяють розвитку ринку:

- шляхом доповнення формальних законів і правил.
- шляхом застосування норм і правил сталого розвитку, де визначальними є демократичні цінності, людиноцентризм.

- шляхом формування незламності та прагнення нації розвивати країну в умовах інтеграції до ЄС.

5. Застосовуючи до дослідження забезпечення розвитку кредитного ринку інституційний підхід та основних принципів і положень синергетики, ми дійшли до висновку, що під інституційним забезпеченням розвитку кредитного ринку у широкому розумінні слід розуміти здатність формальних і неформальних інститутів до здійснення інституційних перетворень через функцію інституційного вибору. Під інституційним забезпеченням розвитку кредитного ринку у вузькому розумінні (через призму діяльності-інституційних одиниць), слід розуміти здатність спеціалізованих інститутів-установ (банківських та небанківських) забезпечувати процеси кредитування під впливом інституційних змін внутрішнього і зовнішнього середовища.

6. Визначено, що інституційними слід вважати такі зміни на кредитному ринку, які, як правило, продукують виникнення нових правил і норм при взаємодії інститутів, та супроводжуються змінами структури трансакцій у межах установлених правил гри між її учасниками. Встановлено біфуркаційну природу інституційних змін кредитного ринку, що дозволяє виявляти можливості створення синергетичних інституційних ефектів розвитку кредитного ринку задля економічного відновлення України. Обґрунтовано, що інституційні зміни формуються в наслідок зміни інституційної системи кредитного ринку шляхом інституційних перетворень, де має місце інституційний вибір щодо подальшого розвитку та нова (інноваційна) політика. Рушійною силою інституційних змін є вплив неформальних норм і правил шляхом перетворення їх у інноваційні формальні. Головним «гравцем» в процесі таких змін є інституційні одиниці - банківські та небанківські фінансові установи, які забезпечують процеси кредитування. Головним формальним інститутом, який здійснює управління інституційними змінами - є інститут регулювання взаємовідносин між учасниками кредитного ринку та нагляду – це держава, в особі НБУ.

7. Розроблено інституційний механізм забезпечення розвитку кредитного ринку на основі застосування функції інституційного вибору, який включає процеси взаємодії інститутів, інституційних одиниць та інституту держави через вплив факторів, інституційні обмеження та інституційні можливості на шляху до позитивних перетворень кредитного ринку в умовах інституційних змін. Наголошено, що забезпечення перспектив розвитку кредитного ринку України слід пов'язувати з інноваційними кредитними інструментами, які створюють можливості для широкого повоєнного відновлення, інноваційною грошово-кредитною політикою держави та сталим розвитком економіки на шляху входження України до ЄС.

Основні наукові положення, висновки і результати, які були отримані у даному розділі дослідження, були опубліковані у таких наукових працях автора:

1. Мацелюх Н. П., Мацелюх Ю. В. Функціонування і розвиток кредитного ринку України в умовах інституціональних змін національної економіки. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. October 2017. №4 (10). с. 19-25. (0,5 д.а дисертанту належить 0,3 д.а). Особистий внесок здобувача: обґрунтування ролі інституційних змін у функціонуванні і розвитку кредитного ринку. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/funktsionuvannya-i-rozvitok-kreditnogo-rinku-ukrayini-v-umovah-institutsionalnih-zmin-natsionalnoyi-ekonomiki>

2. Онишко С. В., Мацелюх Ю. В. Роль неформальних норм в інституційному забезпеченні функціонування та розвитку кредитного ринку. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2023. № 3. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.3>. (0,5 д.а дисертанту належить 0,3 д.а). Особистий внесок здобувача: формулювання підходу щодо використання потенціалу неформальних правил для забезпечення розвитку кредитного ринку.

3. Мацелюх Ю. В. Науково-методичні підходи в дослідженні інституційної структури кредитного ринку. *Фінансове регулювання зрушень у економіці України: збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, Мукачево, 21-22 березня 2017 р. Мукачево: Мукачівський державний університет, 2017. с. 50-53.*

4. Мацелюх Ю. В. Сутність інституційних перетворень на кредитному ринку. *Інформаційно-аналітичне забезпечення управління мікро- та макроекономічними процесами в Україні*: збірник тез доповідей Другої Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Ірпінь, 7-8 грудня 2017 року), Ірпінь : УДФСУ, 2017. с. 55-58.

5. Мацелюх Ю. В. Макроекономічні інституційні взаємозалежності в розвитку кредитного ринку в Україні. *Облік і оподаткування: реалії та перспективи*: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Ірпінь, 15-17 травня 2017 року, 2017. с. 480-484.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

2.1. Оцінка діяльності банківських установ на кредитному ринку

Оцінювання інституційного забезпечення розвитку кредитного ринку почнемо з розгляду макроекономічних умов, які створюють передумови для діяльності банківських установ на кредитному ринку, оскільки банківське кредитування в свою чергу залежить від існуючого набору формальних (конституційних, законодавчих, інституційних) і неформальних правил (звичаїв, традицій, норм поведінки та ін.), які діють у сучасному інституційному середовищі та, відповідно, грошово-кредитної політики НБУ.

Важливим завданням інституційної оцінки впливу державних інститутів на кредитний ринок є визначення того, чи існує потреба модифікувати фундаментальні характеристики та співвідношення між окремими елементами інституційної системи, щоб вона залишалася у належній рівновазі. Державні інститути провели величезну роботу зі створення такого середовища на кредитному ринку, яке здатне швидко адаптуватися та відповідати потребам сучасної економіки. Це має важливе значення для забезпечення безперервного ефективного розвитку цього сектору [74].

Складність аналізу інституційного середовища кредитного ринку тісно пов'язана з особливостями інституційного аналізу структурних перетворень національної економіки, яка зумовлена такими основними моментами [74]:

- інституційна архітектура є важливим відображенням міцності та цілісності всієї інституційної системи, і її вплив на економіку є значним;
- інституційне середовище структурних перетворень має синергетичний характер ², і його динамізм необхідно брати до уваги для ретельного аналізу.

² Використання синергетичного підходу, як одного із напрямів наукового дослідження, передбачає різнобічність та особливість його застосування щодо кредитного ринку як відкритої, самоорганізованої, нелінійної економічної

Неоднорідність цієї системи зумовлює необхідність вивчення інституційних підсистем для отримання більш ефективних результатів.

- інституції зазнають трансформацій, результатом яких є поява різноманітних кластерів. Ця багатовекторна орієнтація інституцій дозволяє їм створювати більш значущі зв'язки.

- може бути важко оцінити стан інституційного середовища, враховуючи складність взаємодії між інституціями та різні темпи їх змін. Однак це важливий аспект, який потрібно контролювати, щоб забезпечити належне функціонування та розвиток.

Сегмент банківського кредитування функціонує в інституційному середовищі кредитного ринку і його інституційно-організаційне забезпечення залежить від набору інструментів (ринкових, правових, економічних, психологічних), які створюють умови по забезпеченню діяльності банківських установ. Також, важливими інфраструктурними суб'єктами банківського кредитування виступають регуляторні інститути-організації, такі як НБУ, національна комісія з цінних паперів і фондового ринку.

На сучаний стан пропозиції кредитних ресурсів в банківському сегменті істотний вплив чинять макроекономічні показники діяльності держави. Існуючі інституційні проблеми економіки України, а саме повільні темпи її зростання, висока інфляція, корупція, неефективна зовнішня і внутрішня кредитна політика, відсутність дієвих законодавчих ініціатив не створюють ефективного інституційного середовища для кредитного ринку, а трансформуються в ризики і загрози його розвитку. Причини такої ситуації різноманітні, включаючи кризові явища в економіці, низьку платоспроможність населення, високий рівень реальної процентної ставки за кредитами, обслуговувати які має можливість не кожен

системи; упорядкованої структури, яка складається із декількох елементів. Синергетичний ефект від впливу фінансово-кредитних важелів на кредитний процес складається із загальної сукупності результатів, що взаємопов'язані й відтак посилюють дію один одного. Кожен із них має власний вплив на активізацію кредитно-інвестиційного процесу. Для отримання максимального «стрибоподібного» синергетичного ефекту необхідно, щоб усі індивідуальні ефекти були тісно пов'язані між собою єдиною метою (в нашому випадку-це активізація кредитного процесу (Авт.))

позичальник, високий кредитний ризик, що потребує від банків формування додаткових резервів під такі кредити [75].

В даному контексті, для визначення основних чинників, які формують інституційний вплив на розвиток банківського кредитування, важливими вважаємо дослідження макроекономічних показників довоєнного та воєнного періоду.

Аналіз економіки довоєнного періоду доцільно розпочати з 2016 року, оскільки у вересні 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку та прийняття Порядку денного розвитку після 2015 року, на якому було затверджено нові орієнтири розвитку. Підсумковим документом Саміту «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» було затверджено 17 Цілей Сталого Розвитку та 169 завдань. Україна, як і інші країни-члени ООН, приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку. Для встановлення стратегічних рамок національного розвитку України на період до 2030 року на засадах принципу «Нікого не залишити осторонь» було започатковано інклюзивний процес адаптації ЦСР [76].

За даними офіційної статистики у 2016 році українська економіка зросла на 2,3% р/р, у тому числі в IV кварталі 2016 року зростання реального ВВП прискорилося до 4,8% р/р, що перевищило очікування Національного банку. За індексом HDI (Human Development Index), який розраховує ООН на основі ВВП на душу населення та стандартів життя, Україна посіла 81-ше місце в світі; на кінець 2015 року. ВВП впав до 90,6 млрд доларів (при 183 млрд доларів у 2013 році), а національний дохід на душу населення (GNI - Gross National Income per capita) становив 2,6 тисяч доларів (що практично дорівнює GNI Гондурасу - 2,3 тисяч доларів). Для порівняння: у 2015 році у Польщі при чисельності населення 38 млн осіб ВВП становив 477 млрд доларів (у п'ять разів більше, ніж в Україні), а GNI - 13 тисяч доларів; у Канаді (36 млн осіб) ВВП - 1,55 трлн доларів, а GNI - 47,5 тисяч доларів (у 18 разів більше, ніж в Україні). В Ізраїлі з чисельністю населення 8 млн осіб ВВП дорівнював 300 млрд доларів, а GNI - 35,8 тисяч доларів. У Чехії (із населенням 10,6 млн осіб) ВВП становить 185,2 млрд доларів, GNI - 18 тисяч

доларів; Естонії GNI - 18,4 тисяч; Хорватії - 12,7 тисяч; Казахстані - 11,4 тисяч; Білорусі GNI - 6,6 тисяч доларів.

У IV кварталі 2016 року рушієм прискорення економічного зростання стало сільське господарство. Відновилося падіння споживання сектору загально-державного управління (на 2,2% р/р), що може пояснюватися уповільненням зростання поточних видатків зведеного бюджету, зокрема в умовах їх більш рівномірного розподілу протягом 2016 року порівняно з 2015 роком. Загалом за підсумками 2016 року саме інвестиції були рушієм відновлення економічного зростання [77].

Таким чином, у 2016 році економіка України почала розвиватися за цільовими орієнтирами сталого розвитку. Проте на економічну ситуацію в країні впливало багато факторів. Один із них – високий рівень корупції, який особливо став відчутний у повоєнному періоді, коли суспільство має посилений запит на ліквідацію інституту корупції та у зв'язку з вимогами світової спільноти. До 2017 року, за оцінкою Міжнародного валютного фонду висока корупція в Україні щорічно «з'їдає» 2% ВВП. Отже, антикорупційна система України і в мирний час була не надто ефективною, а під час війни у вітчизняних правоохоронних органів на корупціонерів взагалі не залишається вільних рук, бо усі переважно зайняті розслідуванням військових кримінальних правопорушень [78]. У зв'язку з військовою агресією проти України, введенням воєнного стану та на вимогу МВФ в Україні діяльність держави НАЗК максимально концентрується на реалізації повноважень боротьби з корупцією. З метою системного запобігання корупції на всіх рівнях управління Закон України «Про запобігання корупції» (Закон) [79] запровадив функціонування інституту уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції. Уповноважені підрозділи (уповноважені особи) є первинною ланкою антикорупційної інфраструктури, які покликані допомагати керівникам, іншим працівникам державних органів, у тому числі в період дії в Україні правового режиму воєнного стану, не допускати порушень вимог Закону [80].

Проте боротьба з корупцією, не єдиний виклик на шляху розвитку економіки.

Аналітики «Українського інституту майбутнього» тільки за результатами 2017 року окреслили головні економічні події в економіці України, які здійснювали найбільший вплив у довоєнний період [81]:

- підвищення мінімальної заробітної плати у 2017 році в 2 рази – до 3 200 грн. За оцінками НБУ це привело до зростання ВВП на 0,5%, проте, в той же час, за оцінками UIF це визвало ріст інфляції на 2-4%;

- транспортна блокада Донбасу та насильницький захват бойовиками підприємств на Сході України. За останніми оцінками, які у кінці грудня 2017 року озвучив прем'єр-міністр України Володимир Гройсман, блокада вже коштувала Україні 1% ВВП;

- отримання траншу МВФ – 1 млрд грн., що допомогло поповнити резерви НБУ і підтримати стабільність курсу гривні;

- підписання угоди про умови об'єднання системи України з ENTSO-E; це означає, що реформа ринку електроенергії просувається у правильному напрямі;

- розміщення 15-річних єврооблігацій Україні на суму 3 млрд дол. під 7,35%;

- реструктуризація внутрішнього боргу на 220 млрд грн. зменшила боргове навантаження на держбюджет;

- перевищення рівня інфляції над орієнтиром НБУ – так, на кінець 2017 р. інфляція планувалася на рівні 9,1%, а у підсумку склала 12,2%;³ [82]

- підвищення облікової ставки НБУ – з 12,5% до 16%. Це створило тиск на ділову активність та ріст економіки;

- покращення у рейтингу Doing Business з 80 до 76 позиції, що певним чином знизило ризики для інвесторів;

- вихід банківського сектору у прибуток: зазначається, що це сприяє загальному зростанню економіки.

³ За даними офіційної статистики за підсумками 2017 року інфляція в Україні становить 13,7%, а 2016-го - 12,4%. Серед регіонів найвищі показники інфляції були в таких областях: Донецька - 15,9%, Рівненська - 15%, Луганська - 14,9%, Одеська та Черкаська - по 14,6%, Херсонська - 14,4%. Найнижчі показники - у Дніпропетровській (12,8%) та Чернівецькій (12,4%) областях. Інфляція в Києві склала 13,4%.

Тобто, складні макроекономічні умови в цілому на діяльність банківського сектору у 2017 році майже не вплинули. Проте державою накопичується державний борг, який досягає пікових значень у воєнний період. Так, починаючи з 2009 року до 2022 року сума державного та гарантованого державою боргу збільшилась з 316,9 млн грн. до 3929,8 млн гривень відповідно. Рекордним по державним борговим зобов'язанням є 2022 рік, і темпи заборгованості у 2023 році мають тенденцію також до зростання (рис. 2.1).

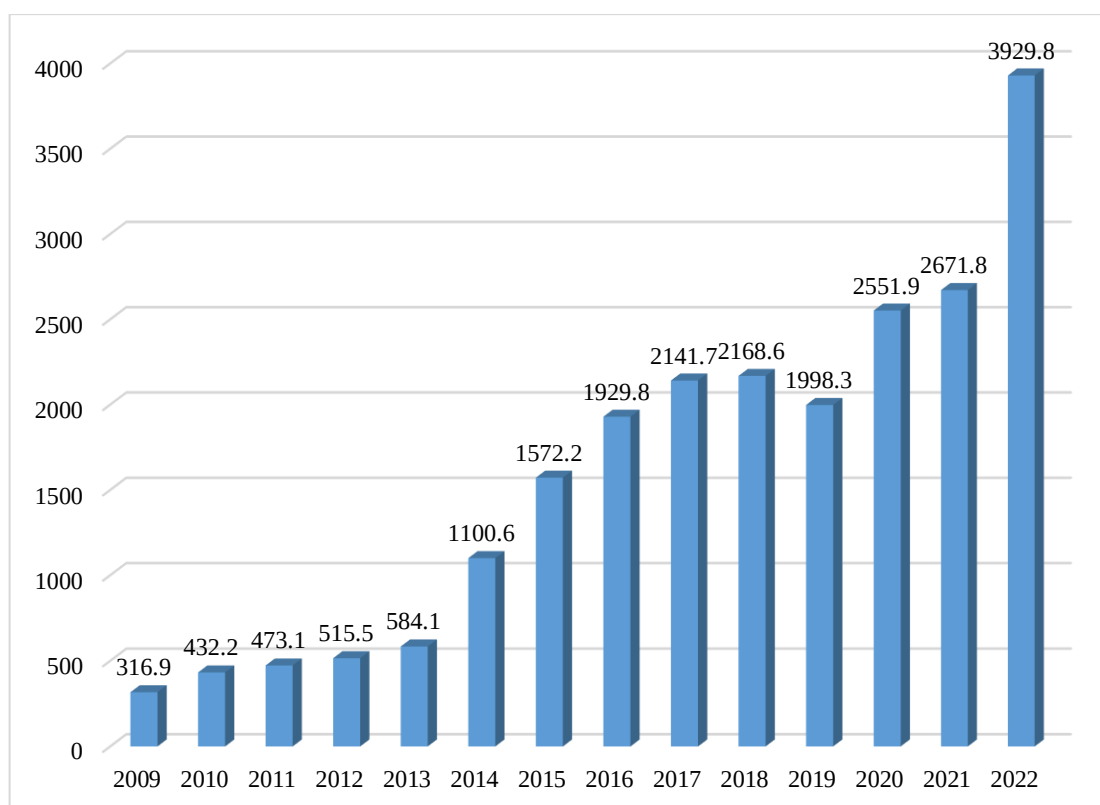

Рис. 2.1. Динаміка державного та гарантованого державного боргу протягом 2009-2022 рр., млн грн.

Джерело: складено автором за даними Статистики

Прогнозні показники Мінфіну базуються на повній вибірці коштів за програмою співпраці з Міжнародним валютним фондом (МВФ), кредитною угодою між Державним банком розвитку КНР і НАК «Нафтогаз України» і складають приріст суми зобов'язань на 700-800 млрд гривень або +27% лише за один рік [83]. В цілому, по Україні з 2014 року можна відмітити подвоєння державних боргів.

За методологією МВФ для країн третього світу допустиме максимальне державне боргове навантаження на економіку складає близько 60%. В Україні даний показник у 2016 р. перевищив відмітку 80% (рис. 2.2), що є рекордним значенням за всю історію незалежності.

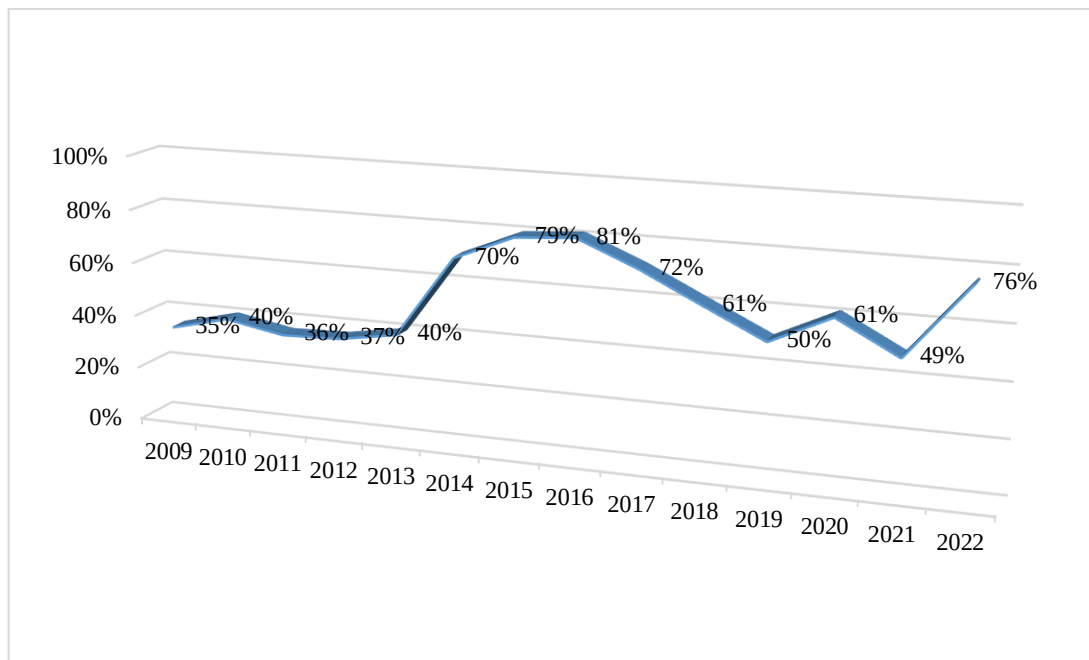

Рис. 2.2. Динаміка зміни боргового навантаження на економіку України у 2009-2022 рр.

Джерело: складено автором за даними Статистики

Отже, у 2016 році мало місце рекордне навантаження на плечі громадян (в розрахунку на одного жителя). За думкою експерта європейського аналітичного центру Вадима Бардаса, більше половини цих коштів будуть направлені через корупційний механізм у приватний бізнес осіб, наближених до вищої ланки державного менеджменту.

З 2016 по 2021 рік можемо спостерігати тенденцію до зменшення боргового навантаження в Україні. Проте, із початком повномасштабного вторгнення у державному бюджеті утворився шалений дефіцит - близько 5 мільярдів доларів щомісячно, - адже уряду знадобилося в екстреному порядку шукати додаткові ресурси на утримання сил оборони. У перші місяці великої війни робилося це за рахунок емісії, коли Нацбанк викупував облігації внутрішньої державної позики.

Після цього активну участь у підтриманні фінансової стійкості України почали брати США, Євросоюз, Міжнародний валютний фонд та інші партнери й кредитори. Через падіння економіки на третину за результатами 2022 року та девальвації гривні показник співвідношення боргу до ВВП зріс до 76% [84].

В таких умовах сучасна державна зовнішня і внутрішня кредитна політика не створює сприятливих умов для розвитку кредитного ринку України. *Зростання розмірів державних боргів збільшує залежність України від іноземних кредиторів і відповідно знижує інвестиційну привабливість національної економіки.* Уряд, посилив фінансування виплат на оборону країни в умовах військової агресії з РФ у 2022-2023 рр., зросли зовнішні запозичення, податкове навантаження на бізнес у 2022 році було зменшене, проте з 1 вересня 2023 року, система оподаткування бізнесу приведена у відповідність до раніше діючих норм і правил. А саме, внутрішні борги погашаються за рахунок додаткового фінансового тиску на населення через інфляцію та девальвацію, коли гроші просто друкуються для фінансування державних видатків, а цей процес маскується під збільшення обсягів внутрішньої державної позики.

Відповідно в таких умовах, що стосується сучасних тенденцій *грошово-кредитної політики НБУ*, то визначальними індикаторами цього періоду є *підвищення облікової ставки з 12,5% у 2017 році, та до 25% у 2022 році.* Вона впливає на вартість кредитів, що надаються Нацбанком комерційним банкам. Чим вона вища, тим дорожче обходяться банкам позики рефінансування, тим дорожче вони пропонують власні кредити, тим менше позичальників оформляють позики. Обслуговувати дорогі кредити в силах не кожен позичальник, *а високий кредитний ризик потребує від банків формування додаткових резервів під такі кредити.* Слід також враховувати і значний юридичний ризик, пов'язаний з кредитними операціями, оскільки права кредиторів в Україні слабо захищені на рівні як законодавства, так і правозастосувальної практики, що перешкоджає, в тому числі, розвитку кредитування та доступності кредитних коштів.

Відтак, макроекономічні умови сучасного періоду, в Україні, в яких діє банківський сегмент кредитування, характеризуються :

- корупційними ризиками;
- поступовим підвищенням облікової ставки НБУ, що продукує здорожчання вартості кредитів;
- високим борговим навантаженням на споживачів;
- слабкою захищеністю прав споживачів і кредиторів в Україні.

Тобто, на кредитному ринку створилися такі макроекономічні умови, які не сприяють розвитку банківської діяльності в частині надання кредитних послуг.

Наступним важливим етапом дослідження є оцінка стану діяльності банківських установ в частині кредитування юридичних і фізичних осіб у вищезазначених макроекономічних умовах та пошук можливостей для подальшого розвитку банківського кредитування.

Для діяльності банків в сучасних умовах, характерним є накопичення непрацюючих кредитів (NPLs), які почали стрімко зростати з середини 2014 року та досягли свого максимуму у 2017 році. (Рис.2.3).

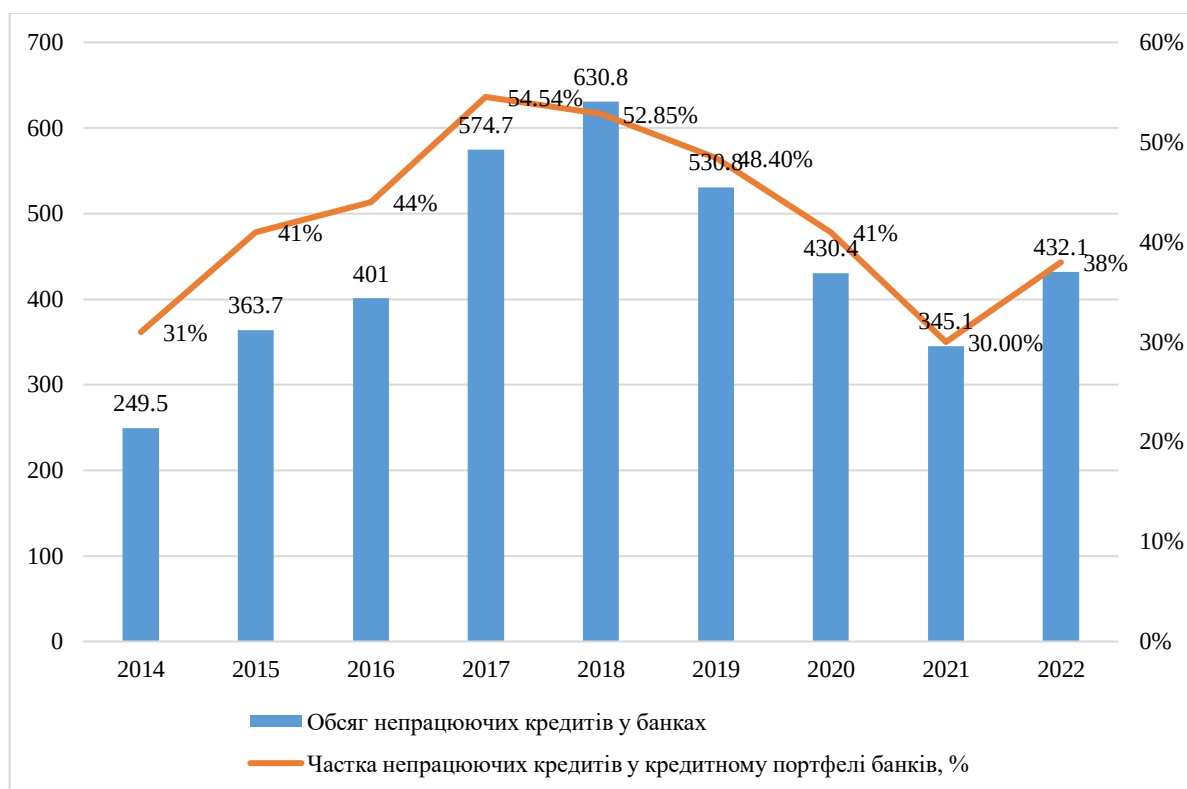

Рис. 2.3. Обсяги та частка непрацюючих кредитів у кредитному портфелі банків за період 2014-2022 рр.

Джерело: складено автором за даними НБУ

У 2017 році стався номінальний стрибок через перехід на міжнародні стандарти визначення непрацюючих активів. Значний приріст частки NPL протягом 2015-2017 років пояснюється переважно трьома факторами:

- проведеною НБУ оцінкою якості активів банків (AQR), що спонукало банки визнати багато кредитів непрацюючими;
- запровадженням більш жорсткого визначення терміну «непрацюючий кредит (NPL)» відповідно до міжнародних практик (постанова Правління НБУ № 351);
- визнанням непрацюючих кредитів Приватбанком після націоналізації [151].

Найсуттєвіше за останні роки зниження частки NPL у 2021 році відбулося в результаті списання банками зарезервованих непрацюючих кредитів та активізації кредитування. У 2022 році, за 10 місяців, після вторгнення росії, обсяг непрацюючих кредитів збільшився на 127 млрд грн і досяг 432 млрд грн.

В структурі непрацюючих кредитів близько 75% сконцентровано в державних банках, зокрема понад 40% припадає на Приватбанк.

Банки вже визнали значні кредитні втрати – від початку повномасштабної війни обсяги відрахування в резерви під кредити перевищили 100 млрд грн і становлять понад 12% кредитного портфеля, що банки мали наприкінці лютого 2022 року. У березні – травні 2022 року частка непрацюючих кредитів залишалася майже незмінною, зокрема через регуляторні пом'якшення в частині оцінки кредитного ризику. Починаючи з червня 2022 року, банки розпочали поступове визнання NPL. *На 1 січня 2023 року частка непрацюючих кредитів (NPL) у банківському секторі зросла до 38% [151].*

Для порівняння слід згадати, що, за даними НБУ, серед країн з найбільшими історичними максимумами частки непрацюючих кредитів, наприклад, у 2010 році Афганістан – цей показник складав 50%; Нігерія – 38%; Екваторіальна Гвінея – в 2016 році – 28%. Слід також відмітити, що частка кредитів, що прострочені більш, ніж на 90 днів (тобто тих кредитів, надії на повернення яких невеликі), складає *майже 80% від усіх непрацюючих кредитів*. І це при тому, що за рівнем кредитної

активності населення України знаходиться на одному із останніх місць у Європі: співвідношення таких кредитів до ВВП складає усього 3,6% [85].

Причини накопичення таких масштабів непрацюючих кредитів полягають у наступному. Визначальними в перетворенні кредитів на непрацюючі стали саме внутрішні проблеми банківської системи. Низькі кредитні стандарти, нехтування лімітами концентрації боргів, кредитування пов'язаних осіб та високий обсяг валютного кредитування стали основою масових дефолтів корпорацій за боргами перед українськими банками. По-друге те, що банки визнавали реальну якість кредитів із запізненням. На це вказує зростання прострочень за кредитами, що згодом стали NPLs. Намагаючись віддалити збитки акціонерів, фінустанови проводили короткострокові реструктуризації та капіталізували проценти. По-третє, суттєвий вплив здійснили наслідки війни, зокрема руйнування активів та заставного майна, падіння доходів та погіршення платоспроможності позичальників, зниження якості кредитних портфелів банків та збільшення відрахувань у резерви.

Така тенденція до накопичення кредитних ризиків, пов'язаних з несплатою кредитів може продовжуватися, якщо не вжити відповідних заходів. Запорукою подальшої стійкості банків вважаємо своєчасну оцінку банком кредитного ризику та, за потреби, проведення виважених реструктуризацій.

Для подальшого ефективного врегулювання непрацюючих кредитів потрібна спільна робота державних інституцій з удосконалення профільного законодавства, запровадження інституту сек'юритизації проблемних активів, створення інфраструктури вторинного ринку NPL тощо. А також банки мають актуалізувати стратегії скорочення NPL після припинення чи скасування воєнного стану. Виконання цих планів є необхідною передумовою для підвищення їх інвестиційної привабливості в майбутньому.

Доступність банківського кредитування полягає у створенні умов щодо ліцензування банківської діяльності та відповідно залежить від конкурентоспроможності банків на ринку кредитних послуг. Відтак проаналізуємо

тенденцію змін щодо *кількості банківських установ*, як інституційних одиниць, які мають ліцензію НБУ за період з 01.01.2009 р. по 01.01.2023 р. (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Аналіз зміни кількості банків, що мають ліцензію
(2009 -2023 р.р.)**

Станом	Кількість банків, що мають ліцензію
на 01.01.2009	184
на 01.01.2010	182
на 01.01.2011	176
на 01.01.2012	176
на 01.01.2013	176
на 01.01.2014	180
на 01.01.2015	163
на 01.01.2016	117
на 01.01.2017	96
на 01.01.2018	86
на 01.01.2019	77
на 01.01.2020	75
на 01.01.2021	74
на 01.01.2022	71
на 01.01.2023	69

Джерело: складено автором за даними Статистики

Зміну кількості банків за період з 01.01.2009 р. по 01.01.2023 р. можна представити у вигляді графіка (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Динаміка кількості банків за період з 01.01.2009 р. по 01.01.2023 р.

Джерело: складено автором за даними Статистики

Зважаючи на наведені дані щодо кількості банківських установ, які мають ліцензію НБУ, можна зробити висновок, що незважаючи на кризу 2008 року та 2013 року цей показник залишався майже незмінним. Проте, з 2016 року почало відбуватися значне зменшення кількості банків і станом на 01.01.2023 р. їх залишилося 69.

Таке зменшення банківських установ стало наслідком початку впровадження в Україні міжнародних стандартів «Базель-III», а саме ухвалення законопроекту, яким визначається поетапне збільшення мінімального розміру статутного капіталу банку до 500 млн для існуючих банківських установ, що сприятиме підвищенню рівня капіталізації банків та допоможе знизити ризики для вкладників і, відповідно, підвищить довіру до банків з боку їх клієнтів [86]. Велика кількість банків виявилася неготовою до таких суворих умов і відбувся «ефект витіснення»: більш сильні банки витіснили з ринку слабкіших. Жорсткі умови до розміру капіталу та ліквідності призвели також до спаду банківської активності та підвищення вартості кредитних послуг, що підірвали довіру з боку населення до банків. Крім того, тенденція до скорочення чисельності діючих банків та відділень свідчить про очищення банківської системи України, яка насамперед пов'язана з їх недобросовісною діяльністю. Щодо іноземних банків, то їх скорочення

відбувається через уведення Національним банком санкцій, щодо українських банків з російським державним капіталом. Також Україна наближує стандарти національної банківської системи до європейського рівня, де відбувається тенденція до скорочень кількості банків та відділень. В свою чергу із вдосконаленням онлайн-банкінгу багато клієнтів надають перевагу інтернет послугам [85].

З метою дослідження банківської діяльності в частині надання кредитів скористаємося даними НБУ щодо провадження діяльності трьома групами банків [87]:

I група - це банки з державною часткою, тобто банки, в яких держава прямо чи опосередковано володіє часткою понад 75 відсотків статутного капіталу банку. До них належать Ощадбанк, Приватбанк, Укргазбанк, Укрексімбанк.

II група - це банки іноземних банківських груп, тобто банки, контрольовані пакети акцій яких належать іноземним банкам, або окремим фінансово-банківським групам.

III група - банки, в яких серед кінцевих власників істотної участі є один або кілька приватних інвесторів, що прямо або опосередковано володіють часткою капіталу не менше 50% статутного капіталу банку.

Банки, як інституційні одиниці, здійснюють свою діяльність в умовах діючого інституційного середовища (Рис.2.5).

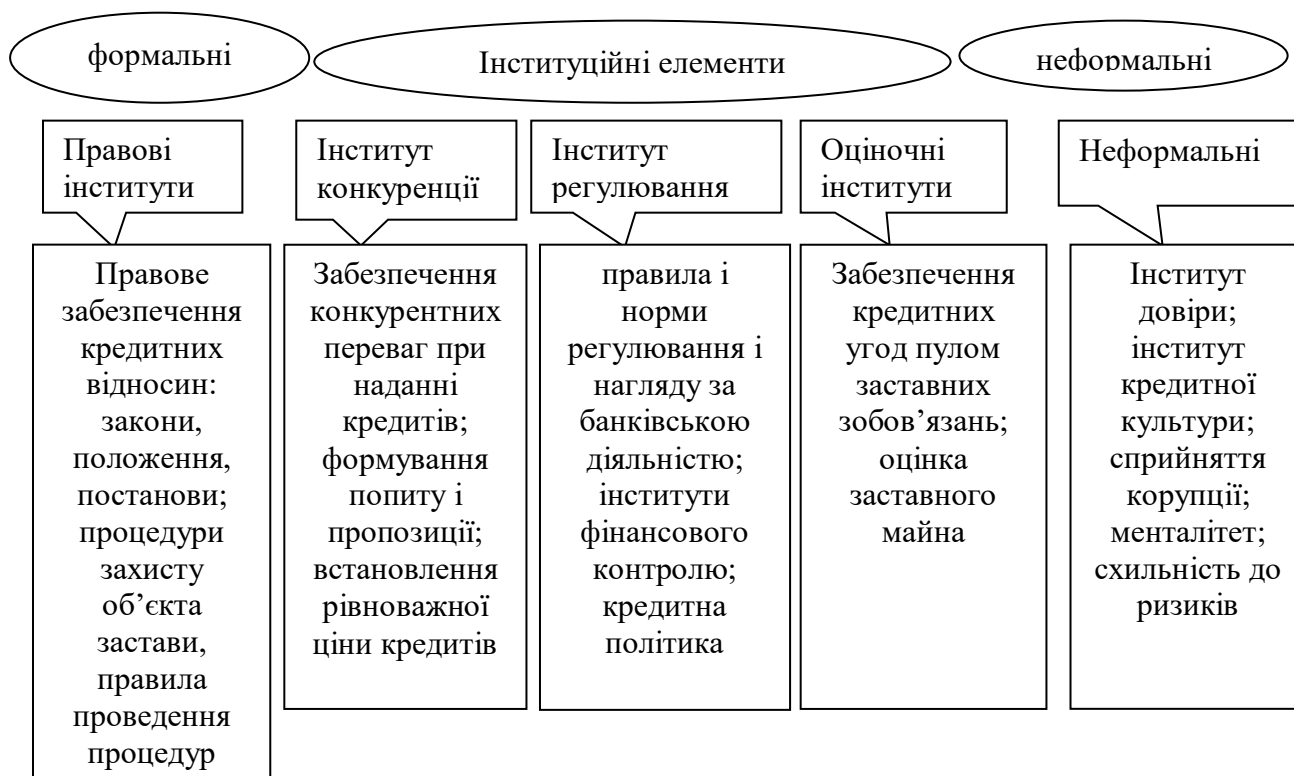

Рис.2.5. Інституційні особливості банківського кредитування

Джерело: складено автором

В умовах підвищення вартості кредитів, окремі банки не втратили свої рейтингові та конкурентні позиції на ринку кредитних послуг, тому вважаємо за необхідне до вибірки включити 30 найбільших за розміром активів банків за даними НБУ банків України станом на 2021 рік для визначення їх кредитоспроможності.

За допомогою методики інтегральної оцінки кредитоспроможності (Таблиця 2.2., Додаток Б), беручи до уваги такі критерії: коефіцієнт покриття кредитного портфелю власним капіталом, коефіцієнт проблемних кредитів, коефіцієнт доходності кредитного портфелю, визначимо інтервальні показники рейтингування, які впливають на якість кредитного портфеля.

Стандартизація показників проведена за допомогою варіаційного розмаху (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Методика визначення інтегральної оцінки банків України

Спосіб стандартизації	Стимулятори (max)	Дестимулятори (min)
Стандартизація варіаційним розмахом	$z_{ij} = \frac{x_{ij} - x_{min}}{x_{max} - x_{min}}$	$z_{ij} = \frac{x_{max} - x_{ij}}{x_{max} - x_{min}}$
Інтегральна оцінка	$G_j = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m z_{ij}$ де z_{ij} – експертні оцінки, стандартизовані варіаційними розмахом, m – кількість стандартизованих рядів спостереження	

Визначено інтегрований показник, який розподілений на п'ять інтервалів (табл. 2.3). ПАТ «ПриватБанк» зайняв першу позицію (0,8168), на другому місці Промінвестбанк (0,5826), на третьому місці - КІБ (0,4473) та АкордБанк (0,4112), в четвертий інтервал потрапив 1 банк, а саме: Банк інвестицій та заощаджень (0,2070). Всі останні банки потрапили до останнього інтервалу (0,0397-0,1951).

Таблиця 2.3

Рейтингова оцінка щодо визначення кредитоспроможності банків за 2021 рік

Інтервал		К-сть	Назва банку
0,0397	0,1951	25	Всі інші
0,1951	0,3505	1	Банк інвестицій та заощаджень
0,3505	0,5059	2	КІБ, Акордбанк
0,5059	0,6614	1	Промінвестбанк
0,6614	0,8168	1	ПАТ «Приватбанк»

Джерело: розраховано автором за даними НБУ

У 1-2 інтервалі знаходиться по одному банку, у третьому – два банки, у четвертому інтервалі 1 банків, а в п'ятому – двадцять п'ять. Відсутній нормальний розподіл, більшість банків увійшли в п'ятий інтервал (рис. 2.6).

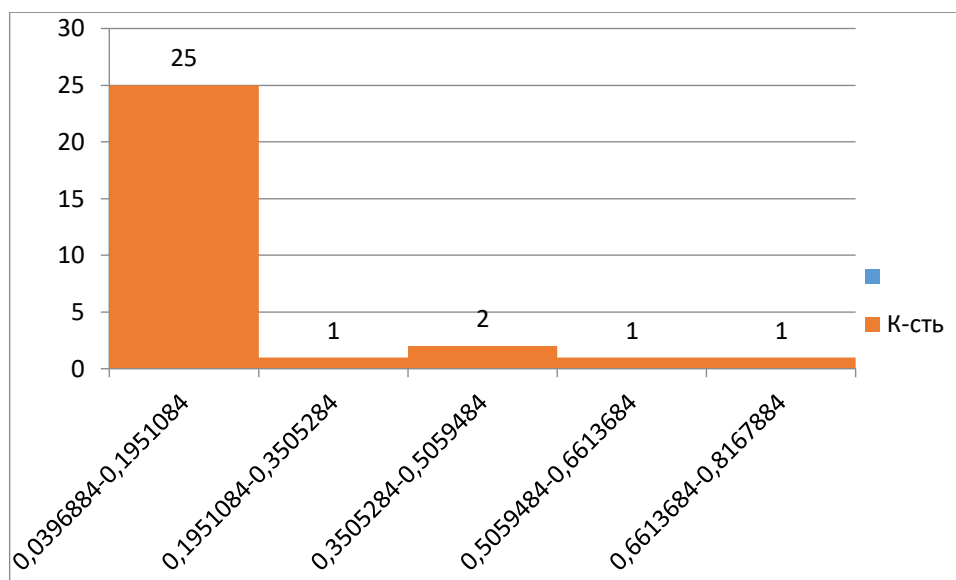

Рис. 2.6. Розподіл банків за інтегральним показником

Джерело: побудовано автором

За даними поведеного аналізу зрозуміло, що частка непрацюючих кредитів банків здійснює вагомий вплив на якість кредитного портфелю. Крім того, встановлено обернену залежність між інтегральним показником і якістю кредитного портфелю: чим менший інтегральний показник, тим вища якість портфелю, і навпаки.

Отже, на основі проведеної оцінки встановлено, що ПАТ «Приватбанк» має найгіршу якість кредитного портфелю. Це обумовлено значним обсягом непрацюючих кредитів у його кредитному портфелі. Після ПАТ «ПриватБанк», якість портфелю є кращою у Промінвестбанка. У 25 банків, які увійшли до останнього інтервалу, якість кредитного портфелю вважаємо задовільною.

З метою поглибленого аналізу кредитної діяльності банків, проаналізуємо зміну обсягів наданих кредитів в іноземній та національній валюті юридичним та фізичним особам за період 2008-2021 рр. (табл.2.4 та табл. 2.5).

Таблиця 2.4

Аналіз зміни обсягів кредитів, наданих юридичним особам в національній та іноземній валюті за 2008-2021 рр.

Період	Загальна сума наданих кредитів, млрд грн	Сума кредитів, наданих юридичним особам в нац. валюті, млрд грн.	Частка кредитів, наданих юридичним особам в нац. валюті в загальній сумі наданих кредитів, %	Сума кредитів, наданих юридичним особам в іноз. валюті, млрд грн.	Частка кредитів, наданих юридичним особам в іноз. валюті в загальній сумі наданих кредитів, %
2008	792,2	472,6	60%	319,6	40%
2009	747,3	475	64%	272,3	36%
2010	755	508,3	67%	246,7	33%
2011	825,3	580,9	70%	244,4	30%
2012	815,3	609,2	75%	206,1	25%
2013	911,4	698,8	77%	212,6	23%
2014	1006,4	802,6	80%	203,8	20%
2015	1009,8	830,6	82%	179,2	18%
2016	1005,9	847,1	84%	158,8	16%
2017	1042,8	870,3	83%	172,5	17%
2018	1118,6	919,1	82%	199,5	18%
2019	1033,5	822	80%	211,5	20%
2020	963,7	752,5	78%	211,2	22%
2021	1065,3	795,5	75%	269,8	25%

Джерело: складено автором за даними НБУ

Динаміку обсягів кредитів в національній та іноземній валюті, наданих юридичним особам за 2008-2021 рр. можна відобразити на рисунку 2.7.

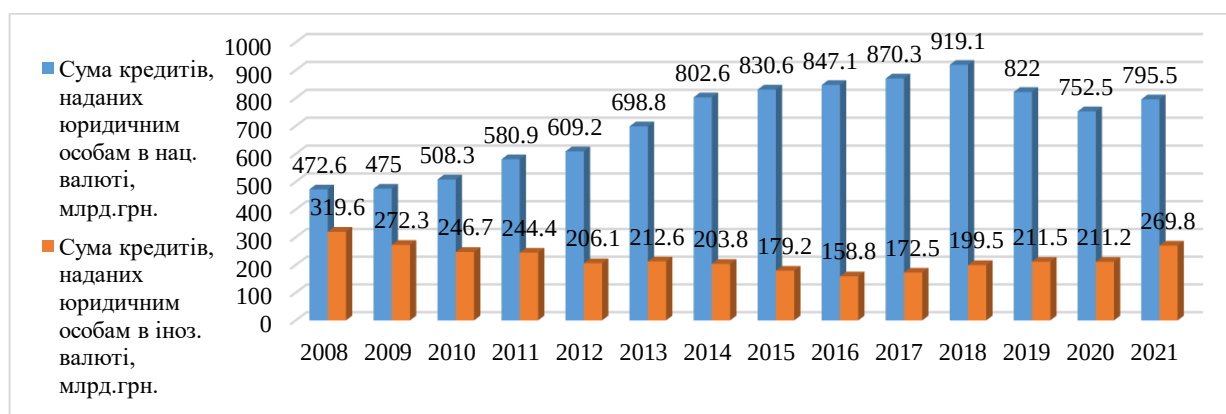

Рис. 2.7. Динаміка обсягів кредитів в національній та іноземній валюті, наданих юридичним особам за 2008-2021 рр.

Джерело: складено автором

Таким чином, проаналізувавши дані стосовно обсягів наданих юридичним особам кредитів за період 2008-2021 рр., можна зробити висновок, що в період 2008-2018 рр. обсяги кредитування в національній валюті зростали, темп приросту склав 94%. При цьому кредитування в іноземній валюті було нестабільним, особливо низький рівень прийшовся на 2016 рік. Темп зниження кредитування юридичних осіб банківськими установами в іноземній валюті склав 50%. У 2016 році частка кредитів, наданих в іноземній валюті в загальному обсягу наданих кредитів склала 16%. Для порівняння, частка кредитів, наданих в національній валюті в загальному обсягу наданих кредитів склала 84%.

У 2019-2020 рр. спостерігається зменшення обсягів кредитування в національній валюті, що спричинено насамперед політичною кризою в країні. Темп зниження обсягів кредитування юридичних осіб в національній валюті склав 18,2%. При цьому обсяги наданих кредитів в іноземній валюті в 2019-2020 рр. збільшуються, темп приросту в 2020 році до 2016 року склав 33%. Це спричинено в першу чергу різким зростанням валютного курсу. В 2021 році частка кредитів, наданих в іноземній валюті в загальному обсягу наданих кредитів склала 25%, а частка кредитів, наданих в національній валюті в загальному обсягу наданих кредитів – 75%.

В 2021 році ситуація на кредитному ринку України покращилася, банки почали нарощувати кредитування як юридичних, так і фізичних осіб. Темп приросту кредитів юридичним особам в національній валюті по відношенню до 2008 року склав 68%, а в іноземній валюті – зменшився на 15,6%. Це обумовлено поступовим очищенням банків від «токсичних кредитів», а також черговим стрибком валютного курсу.

Тепер проаналізуємо обсяги кредитів, наданих фізичним особам в національній та іноземній валюті за 2008-2021 рр. (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Аналіз зміни обсягів кредитів, наданих фізичним особам в
національній та іноземній валюті за 2008-2021 рр.**

Період	Загальна сума наданих кредитів, млрд грн.	Сума кредитів, наданих фізичним особам в нац. валюті, млрд грн.	Частка кредитів, наданих фізичним особам в нац. валюті в загальній сумі наданих кредитів, %	Сума кредитів, наданих фізичним особам в іноз. валюті, млрд грн.	Частка кредитів, наданих фізичним особам в іноз. валюті в загальній сумі наданих кредитів, %
2008	792,2	75,3	10%	198,5	25%
2009	747,3	63,6	9%	171,7	23%
2010	755	62,2	8%	142,2	19%
2011	825,3	83,4	10%	112,8	14%
2012	815,3	80,5	10%	53,1	7%
2013	911,4	102,9	11%	42,2	5%
2014	1006,4	85,9	9%	59,9	6%
2015	1009,8	59,3	6%	38,3	4%
2016	1005,9	56,4	6%	30,7	3%
2017	1042,8	105,8	10%	68,6	7%
2018	1118,6	139,4	12%	57,2	5%
2019	1033,5	165,9	16%	40,9	4%
2020	963,7	168,2	17%	31,4	3%
2021	1065,3	220,8	21%	21,8	2%

Джерело: складено автором за даними НБУ

Динаміку обсягів кредитів в національній та іноземній валюті, наданих фізичним особам за 2008-2021 рр. можна відобразити на рисунку 2.8.

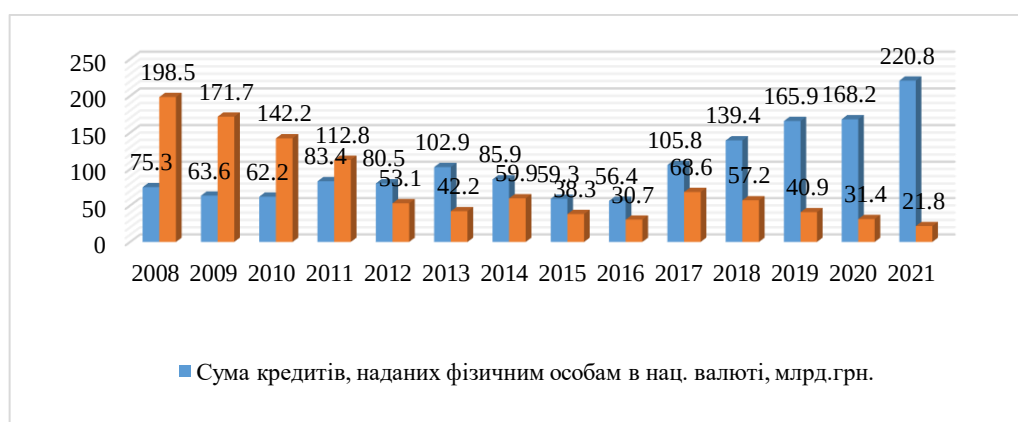

**Рис. 2.8. Динаміка обсягів кредитів в національній та іноземній валюті,
наданих фізичним особам за 2008-2021 рр.**

Джерело: складено автором

Проаналізувавши дані, пов'язані з кредитуванням фізичних осіб за період 2008-2021 рр., можна зробити висновок, що обсяги кредитів в національній валюті значно зросли у 2021 році, а їх частка в загальному обсязі наданих кредитів склала 21%. З 2013 по 2016 рік спостерігається зниження обсягів кредитів в національній валюті, темп зниження в 2016 році по відношенню до 2013 склав 45%. Аналогічно до обсягів кредитування юридичних осіб, обсяг наданих кредитів в національній валюті фізичним особам в 2017 році зріс, темп приросту склав 87,5%.

Головною тенденцією відновлення кредитування фізичних осіб у 2017 році стало споживче кредитування. Темпи приросту кредитів населенню високі, але на сьогодні абсолютні обсяги кредитування не створюють системних ризиків. Частка непрацюючих кредитів у гривні помітно скоротилася, а от якість валютних погіршилася. На сьогодні практично всі кредити домогосподарствам у валюті проблемні.

У 2017 році зростання кредитування населення у національній валюті розпочалося з номінальної складової – перенесення на баланс ПриватБанку позабалансових кредитів за схемою P2P-кредитування. Приватбанк забезпечив понад половину зростання гривневих кредитів банківської системи, бо займає значну частку ринку та має високі темпи зростання. Головний канал – карткові кредити.

Зростання в банків зацікавленості кредитуванням населення зумовлене відновленням попиту та суттєво вищою дохідністю роздрібних кредитів, ніж корпоративних [88].

Слід відмітити, що з початку війни кредитний портфель банків зростає через корпоративне кредитування насамперед державними банками, переважно за підтримки державних програм.

Таким чином, нами було досліджене інституційне середовище кредитного ринку. Встановлено, що воно не відповідає повною мірою процесам розвитку кредитного ринку за такими індикаторами: втрата частини ВВП внаслідок воєнних дій на території України; енергетична криза; стрімкі темпи інфляції; підвищення облікової ставки НБУ; зростання боргового навантаження на економіку України та

боргової залежності держави; зменшення кількості банківських установ; зростання валютного курсу.

Велика роль в процесах забезпечення розвитку кредитного ринку належить інституційній політиці та інституційним інноваціям НБУ. Вони впливають на функціонування та ефективність кредитних інститутів, процеси кредитування, сприяючи створенню сприятливого регуляторного середовища та покращенню умов для функціонування кредитних інститутів та забезпеченню сталого росту економіки країни.

За результатами оцінки діяльності банків по забезпеченню процесів кредитування можемо зробити наступні висновки:

1. Діяльність банківських установ на кредитному ринку в Україні відбувається в макроекономічних умовах, для яких характерними є значні корупційні ризики; поступове підвищення облікової ставки НБУ, що продукує здорожчання вартості кредитів; високе боргове навантаження на споживачів і кредиторів; слабка захищеність прав споживачів і кредиторів та зроблено висновок, що сучасна державна зовнішня і внутрішня кредитна політика не створює сприятливих умов для розвитку кредитного ринку України. *Зростання розмірів державних боргів збільшує залежність України від іноземних кредиторів і відповідно знижує інвестиційну привабливість національної економіки.*

2. Виявлено тенденцію до накопичення непрацюючих банківських кредитів та встановлено, що визначальними в перетворенні кредитів на непрацюючі стали саме внутрішні проблеми банківської системи: низькі кредитні стандарти, нехтування лімітами концентрації боргів, кредитування пов'язаних осіб та несвоєчасне виявлення та визнання банками якості кредитів; а також суттєвий вплив здійснили наслідки війни, зокрема руйнування активів та заставного майна, падіння доходів та погіршення платоспроможності позичальників, зниження якості кредитних портфелів банків та збільшення відрахувань у резерви.

3. Оцінено кредитоспроможність банків із застосуванням інтегральної оцінки якості кредитного портфеля та набору коефіцієнтів: коефіцієнту покриття кредитного портфелю власним капіталом, коефіцієнту проблемних кредитів,

коефіцієнту доходності кредитного портфелю та встановлено вагомий вплив частки непрацюючих кредитів банків на якість кредитного портфелю. За результатами визначено ТОП-5 банків з найгіршою якістю кредитного портфелю.

4. Запропоновано шляхи подолання негативних тенденцій щодо *накопичення кредитних ризиків банками, пов'язаних з несплатою кредитів*: для унормування проблеми непрацюючих кредитів активізувати політику згуртованості державних інституцій по вдосконаленню законодавства та запровадити інститут сек'юритизації проблемних активів; *для підвищення інституційної спроможності* актуалізувати банківські стратегії скорочення NPL після скасування воєнного стану.

2.2. Аналіз ролі небанківських фінансових установ в забезпеченні процесів кредитування

Формування об'єктивного інформаційно-аналітичного підґрунтя для удосконалення інституційного базису з метою застосування нових антикризових форм та методів в економічній та грошово-кредитній політиці з особливою гостротою актуалізує необхідність здійснення інституційного аналізу впливу інших кредитних інститутів-організацій на розвиток кредитного ринку України. А відтак, перед інституційним аналізом постає завдання:

1. Визначити інституційну адекватність сучасної інституційної структури кредитного ринку завданням якісної реалізації процесів кредитування небанківськими установами.

2. Здійснити аналіз інституційного середовища кредитного ринку для виявлення пріоритетів у інституційному забезпеченні його розвитку небанківськими кредитними установами та визначити передумови збалансування різновекторних впливів державних інститутів з метою підсилення їх стимулів у напрямі забезпечення збалансованого розвитку кредитного ринку України.

3. З'ясувати роль у функціонуванні на кредитному ринку різних учасників, виявити потенційні переваги та недоліки, ідентифікувати ризики та можливості для покращення забезпечення операцій з кредитування.

Досвід розвинених країн свідчить, що впродовж останніх років на ринках надання кредитних послуг важливу роль стали виконувати спеціалізовані небанківські фінансові посередники, оскільки вони можуть запропонувати більш широкий спектр спеціалізованих фінансових послуг, ніж банки. Небанківські фінансові установи мають важливе значення для глибини та різноманітності фінансової системи. Ці небанківські джерела фінансування можуть задовольнити потреби в кредитуванні, які банки не задовольняють. Вони привносять конкуренцію до сфери фінансових послуг та можуть запропонувати індивідуальні продукти, які підходять і для підприємств, і для фізичних осіб. Ці установи також мобілізують диверсифіковані джерела заощаджень для інвестування.

У Європейському Союзі та США небанківські фінансові установи складають переважну частину фінансового сектору.

На противагу зменшенню кількості банківських установ, які виступають головними гравцями на кредитному ринку, функціонування фінансового сектору супроводжувалося бурхливим зростанням кількості (майже на 1 тис. за три роки) небанківських фінансових установ, які також забезпечують розвиток кредитного ринку. Відбувалося зростання і обсягів кредитування, яке ці установи надають населенню нашої країни. Так, якщо в 2014 році його обсяги становили менше 20 млрд. грн., то на кінець 2021 р. ця цифра сягає 40 млрд. грн.

Динаміку зміни кількості небанківських фінансових установ, які займаються кредитуванням, протягом 2009-2022 років наведено на рисунку 2.9.

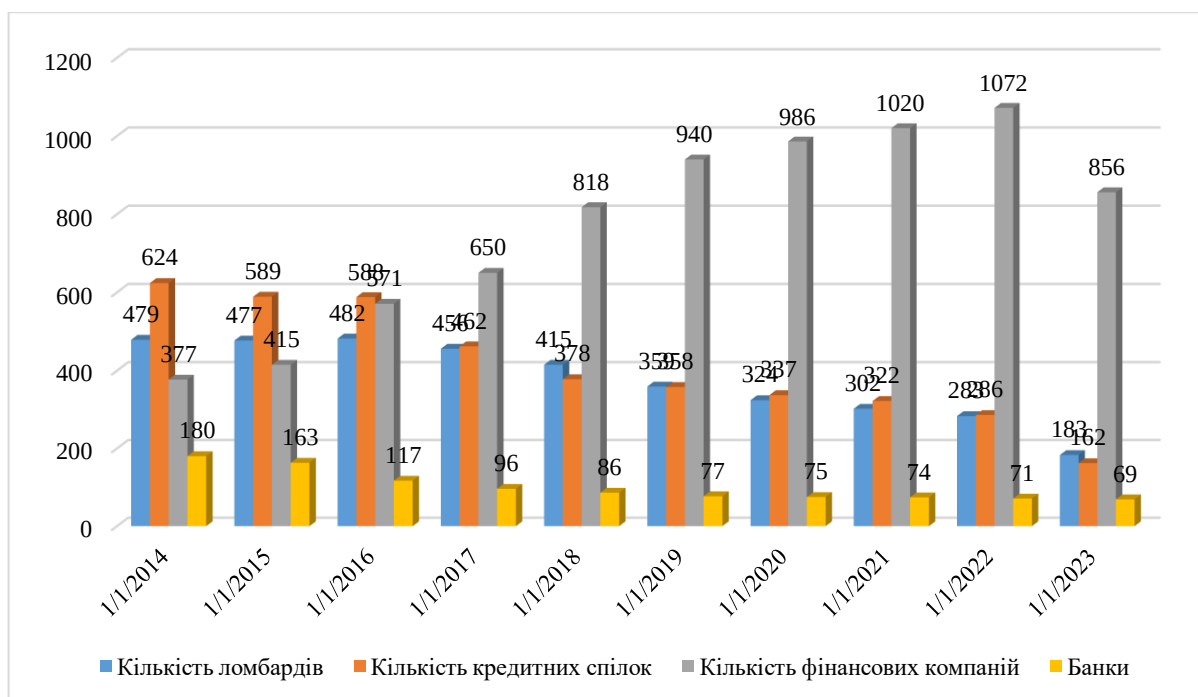

Рис. 2.9. Динаміка зміни кількості небанківських фінансових установ, які займаються кредитуванням, протягом 2009-2022 років

Джерело: складено автором за даними Статистики

Головні переваги кредитів, що надаються небанківськими фінансовими установами, – нижчі вимоги до платоспроможності позичальників, швидші процедури укладання договорів (особливо з лізинговими компаніями та кредитними спілками), географічна близькість до клієнта через наявність розгалуженої мережі філій та анонімність (особливо, що стосується фінансових компаній з видачі миттєвих кредитів та ломбардів). Клієнти здебільшого готові платити більш високу плату за такі клієнтські зручності.

Одним із учасників кредитного ринку є кредитні спілки, які в Україні завжди були формою самоорганізації громадян і одні з перших небанківських фінансових інститутів почали свою діяльність в Україні після проголошення її незалежності. Як видно з рис. 2.9, протягом 2013-2015 рр. вони займали перше місце серед небанківських кредитних установ за кількістю інститутів.

Кредитна спілка – це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні

фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки.

Переваги кредитних спілок:

- всі члени кредитної спілки є її співвласниками, що дає можливість кожному члену кредитної спілки впливати на її діяльність;
- більшість кредитних спілок створюються в межах однієї адміністративно-територіальної одиниці (області, району) або на базі підприємств, навчальних закладів чи інших юридичних осіб, професійних спілок, громадських чи релігійних організацій, що дозволяє кредитній спілці мати індивідуальний підхід до кожного члена спілки;
- кредитна спілка в сільській місцевості часто є єдиною доступною фінансовою установою, до якої можуть звернутися мешканці зі своїми потребами;
- кредитні спілки здебільшого працюють з малозабезпеченим населенням;
- легкий доступ населення до кредитного ресурсу.

Недоліки кредитних спілок:

- відсутність гарантії повернення членам кредитних спілок їхніх внесків (вкладів) на депозитні рахунки у зв'язку з відсутністю єдиної державної системи гарантування таких внесків (вкладів);
- член кредитної спілки ризикує внесеними коштами, як і будь-який власник підприємства, бо він не є клієнтом, як у банку, а безпосередньо бере участь в управлінні кредитною спілкою.

Результати діяльності кредитних спілок та динаміку основних показників їх діяльності наведено в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Динаміка основних показників діяльності кредитних спілок

2011-2022 роки

	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Кількість зареєстрованих установ	613	617	624	589	588	462	378	358	337	322	286	162

Продовження таблиці 2.6

Кількість членів КС, (тис. осіб)	1062	1095	980,9	821,6	764,6	642,9	564,1	479	456,9	411,3	379,8	308,3
Кількість членів КС, які мають діючі кредитні договори, (тис. осіб)	249,3	254	233,6	186,6	162,2	148,6	134,3	118,2	115	91,5	87,4	49,3
Загальні активи, (млрд грн)	2,39	2,66	2,6	2,34	2,06	2,03	2,17	2,21	2,5	2,3	2,4	1,4
Кредити, надані членам КС (залишок на кін. періоду), (млрд грн)	2,24	2,53	2,35	1,99	1,79	1,8	1,9	2,02	2,3	2,1	2,2	1,2
Загальна сума заборгованості за кредитами, (млрд грн)	0,411	0,408	0,413	0,454	0,452	0,369	0,346	0,352	0,334	0,787	0,4	0,336

Джерело: складено автором за даними НБУ

Станом на 31 грудня 2021 роки кількість кредитних спілок в держреєстрі фінансових установ скоротилася на 53,4%, або на 327 установ - до 286, порівняно з аналогічною датою 2011 року.

Станом на 31.12.2021 р. кількість членів кредитних спілок дорівнювала 379,8 тис. осіб, що на 682,6 тис. осіб (64,3%) менше ніж на кінець 2011 року. Також відбулося зменшення і в структурі членів кредитних спілок. Зокрема, зменшилися частки членів кредитних спілок, які мають діючі кредитні договори (з 249,3 тис. осіб до 87,4 тис. осіб), та членів кредитних спілок, які мають діючі депозитні договори.

Загальний обсяг активів кредитних спілок станом на 31.12.2021 р. складав 2,4 млрд грн., збільшившись за попередній рік на 0,1 млрд грн. або на 4%. Проаналізувавши зміну обсягу активів кредитних спілок, встановлено, що їх розмір практично не змінився у 2021 році порівняно з 2011 роком незважаючи, що були певні періоди зменшення. Загадом динаміку зміни обсягу активів кредитних спілок наведено на рисунку 2.10.

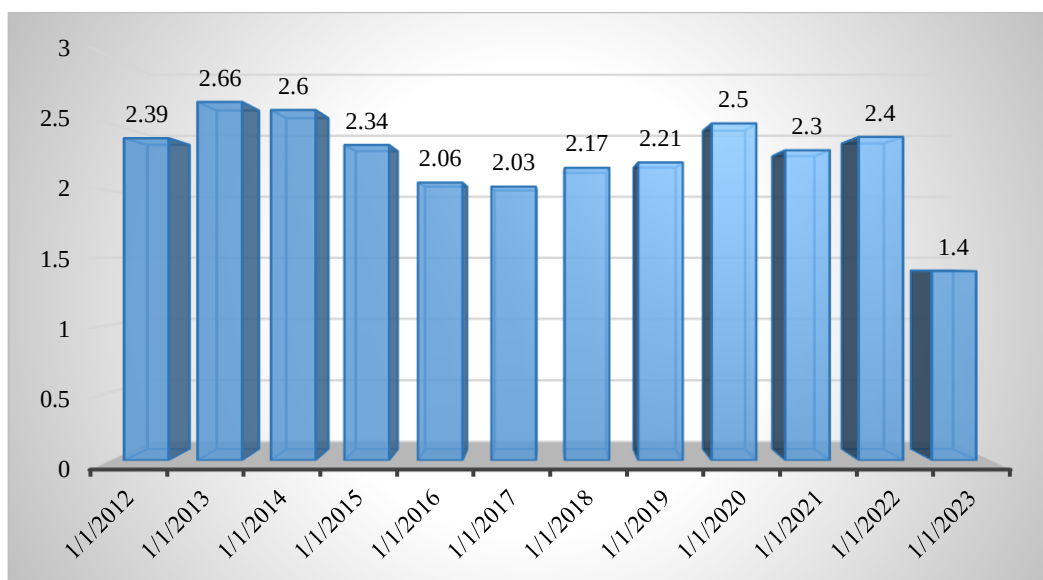

Рис. 2.10. Динаміка зміни величини активів кредитних спілок за 2011-2022 рр., млрд грн.

Джерело: складено автором

Станом на 31.12.2021 р. кредити, надані членам кредитних спілок, дорівнювали 2,2 млрд грн. та порівняно з кінцем 2015 року (найнижчий показник) збільшилися на 22,9% (0,41 млрд грн.). Середній розмір одного кредиту на одного члена кредитної спілки, який має кредит, становив 22,5 тис. грн. (станом на 31.12.2015 р. – 11 тис. грн.).

На кінець 2021 року загальна сума заборгованості КС становила 0,4 млрд грн., що є на рівні з 2011 роком, проте майже в 2 рази менше, ніж у 2020 році. Слід відмітити, що заборгованість по кредитах у 2020 році різко зросла та становила 787,1 млн грн. Здебільшого це пов'язано з кризовим станом економіки після настання пандемії COVID-19, що негативно позначилось на всіх секторах економіки України та світу. У структурі заборгованості з прострочених і неповернених кредитів переважали неповернені кредити терміном понад 12 місяців, питома вага яких становила 64,5% (223,1 млн грн.).

У IV кварталі 2021 року тривало поступове скорочення ринку кредитних спілок: кількість учасників ринку зменшилася, обсяг кредитного портфеля знизився, операційні доходи скоротилися. Обсяг кредитного портфеля кредитних спілок зменшився в цілому на 11%. Заявлена якість кредитного портфеля

залишається незмінною: три квартали поспіль частка кредитів, прострочених більш як на 90 днів, зберігається на рівні 14%.

Кредитні спілки завершили рік із невеликим прибутком. Цьому сприяло зменшення витрат на формування резервів [89].

Різне падіння показників ринку кредитних спілок відбулося у 2022 році із початком повномасштабного вторгнення росії (табл. 2.6). Частина спілок вимушено призупинила або припинила свою діяльність у зв'язку з окупацією території, де вони працюють, падінням економічної активності населення та неготовності до роботи в умовах операційних ризиків, що справдилися.

Зокрема, у I кварталі 2022 року обсяг нових кредитів скоротився у 1,5 рази у порівнянні з I кварталом 2021 року. Кількість суб'єктів знизилася на 40%, а залишок обсягу виданих кредитів членам кредитних спілок на кінець 2022 року зменшився на 36%, у порівнянні з кінцем 2021 року (таке зниження обсягу кредитів відбулося через вихід спілок з ринку та скорочення кредитування тими, що залишилися). Кредитний портфель зменшився за квартал на 14%. Частка прострочених на понад 90 днів позик сягнула 28% – рівня кризового 2020 року.

Реалізація кредитного ризику збільшила сформовані кредитними спілками у IV кварталі резерви і призвела до збитковості за підсумками кварталу і року загалом. Скорочення операційного доходу за високих адміністративних витрат також негативно вплинуло на фінансовий результат. Тривало скорочення додаткових пайових внесків та депозитів через повернення коштів вкладникам і вихід з ринку кредитних спілок. Кількість порушників нормативу достатності капіталу за IV квартал зросла вп'ятеро – до 10 кредитних спілок станом на 1 січня 2023 року [89].

Діапазон середньозважених відсоткових ставок за кредитами, які надані членам кредитних спілок, досить широкий. Третина кредитних спілок (85 або 31,6%) надавали кредити за середньозваженою ставкою в межах від 40% до 50% річних. Більше половини кредитних спілок (49,3%) надавали своїм членам кредити за відсотковою ставкою в межах від 30% до 50% річних.

Найбільшу частину кредитного портфеля займають довгострокові кредити – 60% (527,6 млн грн.). Кредити надані з терміном погашення від 3-х до 12 місяців займають 39,6% або 348,4 млн грн. від всього кредитного портфеля. Незначну частку кредитного портфеля, а саме 0,4 % (3,9 млн грн.), складають кредити, надані членам кредитних спілок з терміном погашення до 3 місяців [90].

За останнє десятиліття, на противагу світовим тенденціям щодо зростання, в Україні спостерігається тенденція до зменшення кількості кредитних спілок, їх членів та активів. Діяльність кредитних спілок в Україні пояснюється зокрема зниженням рівня платоспроможності позичальників, що призводить до неповернення кредитів і, як наслідок, низької якості кредитного портфеля. Це в свою чергу може призвести до втрати їх ролі у забезпеченні розвитку кредитного ринку.

Кредитні спілки вже давно стикаються з власними проблемами на додаток до проблем будь-якої іншої небанківської фінансової установи. Але найсерйознішою перешкодою для їхнього розвитку може бути обмежений інтерес суспільства до послуг, які вони надають. Основним фактором, який заважає суспільству користуватися кредитними спілками, є вимога щодо членства, оскільки більшість населення не готова взяти на себе таку відповідальність.

Слід зазначити, що на сучасному кредитному ринку кредитні послуги стали набагато доступнішими та зрозумілішими у зв'язку з процесами цифровізації. Це додає таким послугам особливих переваг.

Одним із головних недоліків кредитних спілок є те, що вони не пропонують гарантії вкладів, як це роблять банки, що робить цей варіант набагато ризикованішим. Такі ризики дозволяють формувати переваги на користь банків.

Переходячи до аналізу реалізації ломбардами функції кредитування, слід зазначити, що станом на 01.01.2012 року до Державного реєстру фінансових установ включено 456 ломбардів, що більше, ніж на початок 2022 року на 173 установи або на 61%. Якщо порівнювати з 2011 роком, то темп зменшення на 01.01.2022 р. становить 38%.

Основні показники діяльності ломбардів наведено в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

**Динаміка основних показників діяльності ломбардів
(2011-2022 рр.)**

	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Кількість зареєстрованих установ	456	473	479	477	482	456	415	359	304	302	283	183
Загальні активи, (млрд грн)	1,20	1,56	1,52	1,71	2,22	3,32	3,76	3,72	4,27	3,87	4,21	4,09
Сума наданих фінансових кредитів під заставу, (млрд грн)	7,19	8,84	8,37	8,41	12,5	16,7	16,4	16,4	18,18	16,57	13,12	10,23
Сума погашених фінансових кредитів, (млрд грн)	6,93	8,67	8,34	8,20	12,1	16,41	16,39	16,14	17,84	16,63	13,09	10,37
З них: погашено за рахунок майна, наданого в заставу	0,65	0,66	0,60	0,66	0,84	1,837	2,082	1,743	2,397	1,592	1,127	1,049
Середньозважена річна процентна ставка за кредитами, %	214	117	211	215	184	197,7	189,3	213,3	215,2	228,8	277,2	332,8

Джерело: складено автором за даними НБУ

Дані таблиці 2.7 свідчать про зростання загальних обсягів кредитування ломбардами впродовж 2011-2019 рр. (на 10,992 млрд грн. або на 153%), це пояснюється чіткою тенденцією до збільшення попиту на послуги ломбардів. Темп приросту наданих фінансових кредитів у 2019 році порівняно з 2011 роком становить 252,9%. Протягом 2020-2021 рр. спостерігаємо зменшення обсягів кредитування, що пояснюється епідемією COVID-19 та зменшенням платоспроможного попиту населення.

За останні три місяці 2022-го, за даними Нацбанку, обсяги їхніх активів знизилися на 5%. І цей тренд все ще має місце. А впродовж 2022 року сектор ломбардів практично не розвивався. Обсяги активів та нових кредитів зменшилися, капітал фінустанов суттєво впав.

Загалом за 2022 рік обсяг кредитування ломбардами скоротився на 36%. У II півріччі 2022-го, як і у I кварталі 2023-го, доходи ломбардів дещо збільшилися, однак за рік загалом ці установи були збитковими. У IV кварталі 2022 року процентні доходи, що становлять основу доходів ломбардів, збільшилися на 9%, що дозволило їм отримати незначний прибуток.

Обсяги кредитів скоротилися на 7%, основні засоби та грошові кошти суттєво не змінилися. Власний капітал ломбардів і далі скорочується, перебуваючи на найнижчому рівні за останніх шість років [91].

Середньозважена річна процентна ставка за кредитами з 2017 по 2021 рік невпинно зростає: на 46% у порівнянні з 2017 роком, проте в порівнянні з 2011 роком – на 29,2%. У 2022 р. процентна ставка зросла ще на 20% відносно 2021 р. Варто відмітити, що в змінах процентної ставки немає чіткої тенденції: вона то збільшується, то зменшується (рис. 2.10).

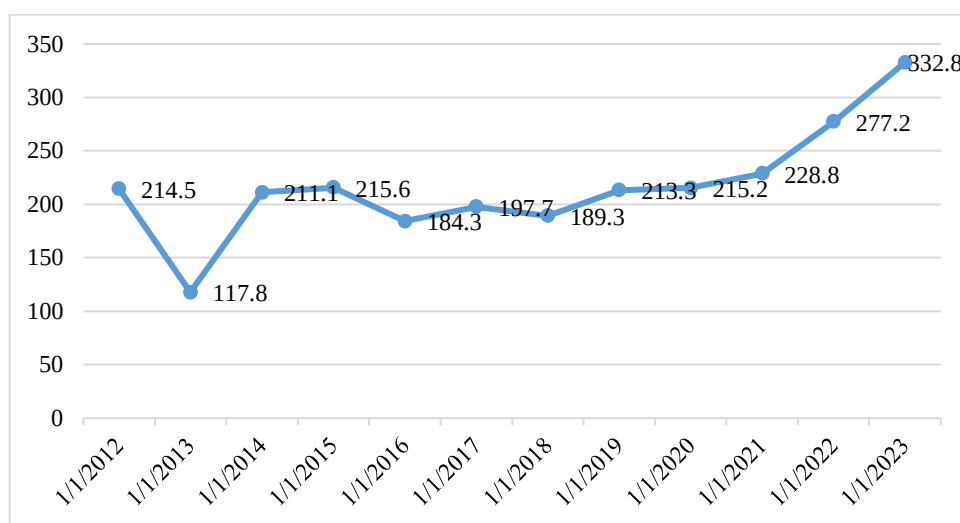

Рис. 2.11. Динаміка зміни середньозваженої процентної ставки за кредитами ломбардів за 2011-2022 рр., %

Джерело: складено автором

Дорогоцінні метали та каміння є одними з найпопулярніших застав у ломбардах при видачі кредитів. Крім того, 19-26% цих кредитів видано під заставу побутової техніки, тоді як лише 0-1% – під заставу автомобілів і нерухомості. Це свідчить про те, наскільки вигідні ці застави для позичальників. Ломбарди пропонують кредити під низькі відсотки під заставу майна. Такі угоди укладаються особами, які вкрай потребують коштів і не можуть отримати банківські кредити

через свою неплатоспроможність. Отже, сплеск ломбардного кредитування свідчить про зниження якості життя населення.

На сьогоднішній день ломбарди залишаються одним із найбільш консервативних і стабільних фінансових інститутів для фізичних осіб – вони орієнтовані на видачу дрібних та короткострокових кредитів [92]. Остання макроекономічна нестабільність і падіння добробуту людей призвели до зростання поширеності ломбардів. Це пояснюється легким доступом до кредитних коштів через заставу і не вимагає додаткових процедур для позичальника. Основним недоліком надання кредиту ломбардами є додаткова оплата у разі прострочення термінів та небезпека штрафів. А також існують ризики втрати застави. Незважаючи на це, ці кредити все ще залишаються популярними.

Наступні небанківські установи, діяльність яких слід розглянути, це фінансові компанії. На 01.01.2023 року у Державному реєстрі фінансових установ налічується 856 фінансових компаній та лізингодавців.

Основні показники діяльності фінансових компаній наведено у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Динаміка основних показників діяльності фінансових компаній та лізингодавців за 2011-2022 рр.

	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Кількість зареєстрованих установ	251	312	377	415	571	650	818	940	986	1020	1072	856
Активи, млрд грн	17,6	36,4	39,8	51,3	95,8	97,3	107,5	125,3	162,2	186,5	190	244
Надання фінансових кредитів за рахунок власних коштів, у т. ч. надання позик, млрд грн	1,04	3,59	7,02	6,98	7,37	5,78	54,32	99,76	79,18	28,57	33,9	18,9

Джерело: складено автором за даними НБУ

Аналізуючи дані таблиці 2.8 бачимо чітку тенденцію до зростання кількості фінансових компаній. Якщо порівняти 2021 рік та 2011, то темп приросту становить 427%, темп приросту до 2020 року становить 105%. Активи фінансових компаній також продовжують зростати, при цьому значне зростання відбулося у 2015 році на 44,5 млрд грн. або на 86%. У 2021 році активи в порівнянні з 2015 роком зросли на 99%, а в порівнянні з 2011 роком – на 983%.

Надання фінансових кредитів фінансовими компаніями також активно зростає: у 2021 році темп приросту склав 119% до 2020 року, а в порівнянні з 2011 роком – 3269 %. Проте слід відмітити, що у 2020 році було значне зменшення обсягу наданих кредитів порівняно із 2019 р.: на 50,609 млрд грн., що знову ж таки спричинене епідемією коронавірусу.

Війна негативно позначилася на діяльності фінансових компаній. Зокрема, фінансові компанії, що надавали послуги з мікрокредитування, практично припинили свою діяльність. Лізингодавці, які до війни демонстрували упевнене зростання, суттєво пригальмували. У IV кварталі 2022 року відновлення діяльності було повільним і нерівномірним, обсяги послуг залишалися набагато меншими від довоєнних. Проте обсяг активів фінансових компаній у IV кварталі зріс, попри вихід з ринку значної кількості установ. Обсяги операцій за основними фінансовими послугами підвищилися. Зокрема, обсяг кредитів населенню за квартал зріс на 42%, підприємствам – на третину порівняно з III кварталом. Але в цілому за 2022 рік обсяги наданих позик були вдвічі нижчі, ніж у 2021 році. За результатами 2022 року фінансові компанії в цілому були прибутковими.

Наприкінці року активно відновлювався ринок лізингу: обсяги послуг зросли в 2.6 рази порівняно з III кварталом. Зокрема, відбулося стрімке зростання обсягу фінансового лізингу, що забезпечили фінансові компанії. Їхня частка ринку сягнула 55% на противагу приблизно 1% у попередні роки. Операції ЮО-лізингодавців збільшилися на 16% за квартал. Лізингові угоди укладалися переважно на придбання легкових автомобілів, менше – вантажної та с.-г. техніки. Два квартали поспіль зростали обсяги наданих гарантій та факторингових операцій [93].

Фінансові компанії серед небанківських установ швидко розвиваються та розширюють свою базу активів та обсяг послуг. На нашу думку, в найкоротші терміни вони захоплять значну частину ринку небанківських споживчих кредитів. З'ясування основних тенденцій і проблем, з якими стикаються суб'єкти кредитного ринку, дозволило нам визначити ключові напрямки розвитку та оптимізації.

Отже, слід зазначити, що кредитний ринок знаходиться під впливом системних інституційно-організаційних змін в частині забезпечення діяльності з кредитування небанківськими кредитними установами.

Попри широке різноманіття небанківських кредитних установ, а саме кредитні спілки, ломбарди, фінансові компанії та лізингодавці, які формують конкурентну альтернативу банкам в інституційному забезпеченні кредитного ринку, їх діяльність як в довоєнний, так і повоєнний період розвитку кредитного ринку залишається більш ризиковою, що обумовлює менший попит на послуги кредитування ніж у банках.

Встановлено, що існує нерівномірність уваги до різних суб'єктів фінансових установ, які забезпечують послуги кредитування на кредитному ринку в Україні. Небанківські фінансово-кредитні установи мають високий ступінь стабільності та добре розвинену репутацію у порівнянні з банківськими установами, відповідно, є перспективними в аспекті забезпечення розвитку кредитного ринку. Однак ця нерівномірність уваги може призводити до дисбалансу на ринку, коли деякі суб'єкти мають надмірну перевагу, що впливає на конкуренцію та інші аспекти ринкової динаміки.

Ускладненість та багатоаспектність структурних взаємозв'язків при наданні кредитів небанківськими кредитними установами, лобіювання інтересів суб'єктами економічних відносин на різних рівнях економічної системи формують ризик-орієнтоване інституційне середовище кредитного ринку, яке в повній мірі не дозволяє ідентифікувати й діагностувати взаємозалежності та прояви впливу окремих інститутів на розвиток кредитного ринку.

2.3. Характеристика регіональних диспропорцій в розвитку кредитного ринку України

Нерівномірність розвитку, а подекуди і занепад економічного розвитку окремих регіонів України внаслідок військової агресії російської федерації потребує дослідження інституційної адекватності сучасної інституційної структури кредитного ринку на регіональних рівнях та факторів впливу в цілях зменшення диспропорцій розвитку кредитного ринку.

По-перше, проаналізуємо забезпеченість кредитування нефінансових корпорацій банками з елементами кластерного аналізу (табл. 2.9)

Таблиця 2.9

Кластерний аналіз забезпеченості банками кредитування нефінансових корпорацій, 2021 р.

Види позичальників за розмір бізнесу	Кількість суб'єктів бізнесу , одиниць	Частка суб'єктів бізнесу до загальної кількості, %	Частка суб'єктів до загальної кількості (укрупнена структура), %	Кількість кредитних організацій, одиниць	Кількість кредитних організацій (з урахуванням відділень),	Кластери банків	Кількість банків за кластерами, одиниць
Всього	3939517	100	100	1641	5516	Державні банки	4
						Дочірні компанії іноземних банків	16
Великі та середні підприємства	18421	1	1			Великі приватні банки	4
Малі підприємства	1937827	49	99			Середні та малі банки	45
Приватні підприємці	1983269	50				Регіональні банки	4

Джерело: складено автором

Як випливає з таблиці 2.9, складеної на основі офіційних даних 2021 року, лише 1% зареєстрованих суб'єктів господарювання в нефінансовому секторі є великими та середніми підприємствами, тоді як 99% з них є малими підприємствами та фізичними особами-підприємцями. За результатами аналізу встановлено, що понад третину всіх банківських організацій становлять державні банки, банки, контрольовані іноземним капіталом, і великі приватні банки. Регіональні та малі та середні банки складають 67,2%. Співвідношення середніх і малих банків в Україні значно нижче, ніж у нефінансовому секторі, що ускладнює точну оцінку ситуації. Тим не менш, важливо зважати на цю невідповідність.

Національний банк України не розкриває показники інших кредитних організацій, у тому числі філій, у кластерах первинного банківського сектору, що затрудняє здійснення більш точної оцінки такого забезпечення.

Кожен регіон має свої потреби до кількості банківських та небанківських установ у відповідності до попиту на послуги кредитування відповідно до кількості населення, рівня доходів на душу населення та розміру ВРП. Тому важливо порівняти рівень забезпеченості банківськими інститутами послуг кредитування у розрізі конкретних регіонів (рис. 2.12).

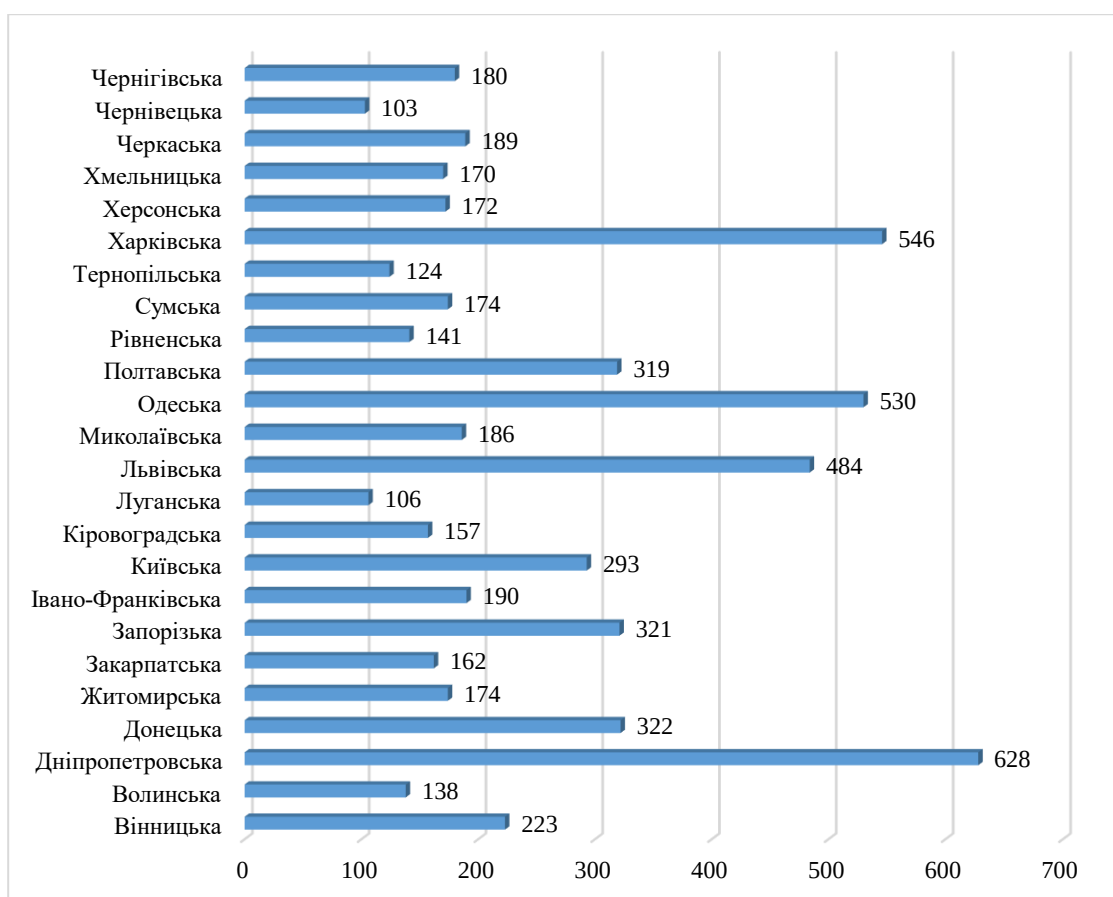

Рис. 2.12. Аналіз забезпеченості відділеннями банків у розрізі регіонів України станом на 2021 рік (приведений показник на 100 тис. населення)⁴

Джерело: побудовано автором

Традиційно в лідерах по банківській інфраструктурі - області міст-мільйонників - Дніпра, Харкова, Одеси, Львова. Досить багато відділень у Донецькій області (322), тоді як Луганська - в лідерах антирейтингу зі 106 відділеннями. Менше - тільки у Чернівецькій області - 103.

Зважаючи на вищезазначені показники, сформуємо 4 кластери, відповідно із слабкою, середньою, значною та найбільшою концентрацією банківських відділень (табл. 2.10).

⁴ Дані станом на 01.04.2021 р.

Таблиця 2.10

**Рівні кластерного розподілу щодо забезпеченості банківськими відділеннями
регіонів України**

Забезпеченість, (критеріальна ознака)	Області	Кількість відділень на 100 тис. осіб	Всього, одиниць	Критеріальна ознака
Слабка (18,2 %)	Волинська	138	1096	До 19 %
	Донецька	322		
	Закарпатська	162		
	Луганська	106		
	Рівненська	141		
	Тернопільська	124		
	Чернівецька	103		
Значна (19,7 %)	Запорізька	321	1190	19-20%
	Кіровоградська	157		
	Миколаївська	186		
	Сумська	174		
	Херсонська	172		
	Чернігівська	180		
Середня (20, 6 %)	Вінницька	223	1239	20-40%
	Житомирська	174		
	Івано-Франківська	190		
	Київська	293		
	Хмельницька	170		
	Черкаська	189		
Найбільша (41,5 %)	Дніпропетровська	628	2507	Більше 40%
	Львівська	484		
	Одеська	530		
	Полтавська	319		
	Харківська	546		
Всього	24	6032	6032	100%

Джерело: складено автором

За результатами кластерного підходу встановлено, що станом на 1 квітня 2021 р. 81, 8 % (5,8 тис.) всіх банківських відділень належать топ-15. Серед топ-15 банків за кількістю відділень є банки, % частка відділень яких зосереджена в одному - материнському - регіоні. Зокрема, 63 з 83 відділень Полтава-Банку

зосереджені у Полтавській області, а 112 з 154 відділень Мегабанку - на Харківщині.

Трохи менша концентрація у відповідному регіоні у банку «Південний», 40 з 97 відділень якого розташовуються в Одеській області [94].

Найбільші мережі банків за кількістю регіональних відділень – ПАТ «Приватбанк» та Ощадбанк, третю і четверту сходинки посідають банки з іноземним капіталом – Райффайзен Банк і UKRSIBBANK BNP Paribas Group, на п'ятому місці – державний банк АБ Укргазбанк.

Прогрес у розвитку покриття регіонів швидкісною мережею інтернет-послуг та цифровізація відповідно сприяють дистанційному банківському обслуговуванню. Тому все частіше клієнти надають перевагу обслуговуватися в головних офісах банків. Послуги дистанційного банківського обслуговування також полегшують банкам управління фінансами без додаткових трансакційних витрат, тому на перспективу існують передумови для зростання кредитних послуг засобом інтернет-банкінгу в Україні. В цьому контексті, слід зробити висновок, що інститут інформаційно-комунікаційного забезпечення значно покращить можливості інституційного забезпечення розвитку кредитного ринку на рівні регіонів, міст, сіл, оскільки створює потенціал для розвитку кредитного ринку з точки зору зручності використання та доступності кредитних послуг.

Однак важливо зазначити, що нерівномірне проникнення Інтернету в різних регіонах може перешкоджати розвитку послуг кредитування окремих регіонів і, відповідно, породжувати диспропорції рівнів забезпеченості розвитку.

Наступною перешкодою в регіональному забезпеченні розвитку є недостатня фінансова грамотність населення окремих регіонів, оскільки часто кредитні послуги є частиною складних фінансових послуг, які пропонують кредитні організації. В цьому контексті виникають додаткові трансакційні витрати для клієнтів в частині консультацій з експертами.

В економіці України спостерігається постійне збільшення регіональних диспропорцій, особливо в рівні економічного розвитку. З часом це стало дедалі помітнішим і призвело до ще більшого занепаду економічного становища

периферійних регіонів. Військові дії на території нашої країни спричинили деструктивний вплив не тільки на окуповані Росією території, а й руйнівню впливають на економіку усієї країни. Більшість регіонів України до війни характеризувалися розбалансованою структурою економіки, високим рівнем зношеності основних фондів, технологічною відсталістю. На сьогодні наша держава потребує оперативного відновлення та санації регіональної економіки. Зростання диспропорцій регіонального розвитку пояснюються ще й зростанням міської агломерації та внаслідок цього концентрації виробництва у промислових регіонах. Майже у всіх регіонах України спостерігається збільшення темпів зростання проміжного споживання та темпів зростання ВРП, що вказує на високу матеріаломісткість та сировинну орієнтованість виробництва, а також засвідчує низький рівень інноваційного розвитку промисловості країни [95].

Таким чином, слід зазначити, що на сучасному етапі кредитний ринок України в частині регіонального забезпечення кредитними послугами стикається з диспропорціями такого забезпечення, співставними з рівнем руйнування інфраструктури регіонів та відповідно значними міграціями населення, що характеризує відтік клієнтів кредитних послуг; проблемою високої економічної нерівності регіонів, яка перешкоджає зростанню виробництва як на рівні міста, так і на загальнонаціональному рівні.

Для зменшення регіональних диспропорцій регіонального розвитку та покращення економічного потенціалу відстаючих регіонів необхідно покращити інвестиційний клімат та віднайти інноваційні рішення.

Тому, на нашу думку, за допомогою кореляційного аналізу слід в подальшому встановити взаємозв'язок між кількістю банківських відділень і валовим регіональним продуктом, доходами на душу населення та кількістю населення.

Вихідні дані відображені в таблиці 2.11

Таблиця 2.11

**Кількість банківських відділень, ВРП, кількість населення та грошові
доходи на душу населення за регіонами станом на 2021 рік**

Забезпеченість	Області	Кількість відділень на 100 тис. осіб	Загальна кількість	ВРП	Загальна сума, млн грн	Чисельність населення	Загальна кількість, тис. осіб	Грошові доходи на душу населення	Загальний обсяг, грн.
Слабка	Волинська	138	1096	77404	568555	1021,3	11482,1	65481	397742
	Донецька	322		206309		4059,4		47604	
	Закарпатська	162		62022		1244,5		58844	
	Луганська	106		43204		2102,9		31390	
	Рівненська	141		71901		1141,8		67727	
	Тернопільська	124		62661		1021,7		65084	
	Чернівецька	103		45054		890,5		61612	
Значна	Запорізька	321	1190	167260	572083	1638,5	6630,7	93475	479164
	Кіровоградська	157		75208		903,7		73146	
	Миколаївська	186		96648		1091,8		81870	
	Сумська	174		80432		1035,8		83307	
	Херсонська	172		68467		1001,6		73624	
	Чернігівська	180		84068		959,3		73742	
Середня	Вінницька	223	1239	135867	765238	1509,5	8224,9	81970	475210
	Житомирська	174		91365		1179		76107	
	Івано-Франківська	190		90398		1351,8		68561	
	Київська	293		242406		1795,1		96293	
	Хмельницька	170		96380		1228,8		75606	
	Черкаська	189		108822		1160,7		76673	

Продовження таблиці 2.11

Найбільша	Дніпропетровська	628	2507	39873 2	13014 57	3096,5	11877, 3	10767 1	46699 0
	Львівська	484		23625 4		2478,1		85195	
	Одеська	530		22024 2		2351,4		93001	
	Полтавська	319		18842 4		1352,3		92260	
	Харківська	546		25780 5		2599		88863	

Джерело: складено автором

Банки відомі своїми перерозподільчими функціями, які реалізуються через депозитні, кредитні та розрахункові операції. Крім того, більші банки мають місцеві відділення, кожне з яких відповідає за виконання цієї діяльності. Це дозволяє нам безпечно та ефективно використовувати їхні послуги. Банки відіграють важливу роль у розподілі багатства країни, тому логічно розглядати валовий регіональний продукт (ВРП) як один із головних факторів при розрахунку кількості та типів банків у регіоні.

При розгляді питання про розвиток банківської мережі обґрунтованим є рішення брати до уваги кількість населення регіону, оскільки малонаселені регіони можуть не мати такого ж потенціалу.

Досліджуючи шляхи включення накопичувальної функції банківських систем, ми враховуємо додатковий аспект – грошовий дохід на душу населення, Сектор домашніх господарств є унікальним учасником ресурсозбереження, оскільки він перерозподіляє заощадження населення через банківські системи для позик та інвестицій. Це забезпечує безпечне та відповідальне використання заощаджень населення. Громадяни України значною мірою покладаються на банківські депозити для збереження своїх доходів, що є важливим способом планувати майбутнє. Дуже дивно, що люди з обмеженими фінансовими знаннями використовують цей інструмент сьогодні ще більше, ніж раніше. До позитиву слід

віднести те, як українці виявляють ініціативу, щоб забезпечити собі процвітаюче фінансове майбутнє.

Щоб отримати уявлення про те, які чинники найбільше впливають на кількість підрозділів банку та як вони згруповані в чотирьох регіонах (див. табл. 2.12), здійснимо кореляційний аналіз. Ми проаналізували коефіцієнт лінійної кореляції К. Пірсона та коефіцієнт рангової кореляції К. Спірмена, щоб краще зрозуміти ступінь впливу цих факторів.

Коефіцієнт кореляції розрахований за допомогою лінійної формули:

$$R_{xy} = \frac{\overline{xy} - \bar{x} \cdot \bar{y}}{\delta_x \cdot \delta_y} \quad (2.1)$$

Де $\overline{xy}$ – середнє значення x та y ; $\bar{x}$ та $\bar{y}$ – середні значення фактора та результату відповідно; δ_x і δ_y – стандартні відхилення за факторною та результативною ознаками.

Фактор y визначався кількістю банківських організацій та підрозділів. В якості першого фактора x_1 , що впливає на нього, використовуємо обсяг валового регіонального продукту. Розрахунки підтвердили відчутний і міцний зв'язок між ними: коефіцієнт $R_{yx1} = 0,94$.

Цей зв'язок між двома факторами був додатково продемонстрований коефіцієнтом рангової кореляції Спірмена $\rho = 0,940$. Формула, використана при розрахунку:

$$\rho = 1 - 6 \frac{\sum d^2}{n(n^2 - 1)} \quad (2.2)$$

де d - різниці рангів по x та y ($R_x - R_y$); n - число пар ознак x та y .

Перша гіпотеза повністю підтвердилася – величина валового регіонального продукту значною мірою залежить як від кількості банківських підрозділів на території, так і від її привабливості як місця для створення банківських структур. Ще одним важливим фактором, що впливає на кількість банківських підрозділів у різних регіонах України, є кількість населення. Цей зв'язок досить сильний з коефіцієнтами 0,85 і 0,75 відповідно.

Кількість банківських організацій та філій менше всього залежить від середньодушового доходу в регіонах, адже лінійний і ранговий коефіцієнти кореляції становлять 0,65 і 0,76 відповідно. Це свідчить про те, що ці послуги доступні в усіх сферах економіки. Це пов'язано з тим, що результат викликаний низькими доходами громадян у багатьох частинах країни. Середній грошовий дохід на душу населення в цих регіонах настільки низький, що більшості людей не вистачає накопичень. Зрозуміло, що одним із факторів концентрації банківських установ у великих регіонах є середньомісячний дохід на душу населення, який перевищує українські стандарти. Виявляється, там, де вони розмістили мережу банківських підрозділів, в основному обслуговують корпоративних клієнтів.

Таким чином, нами досліджено забезпечення доступу до послуг банківського кредитування фізичних та юридичних осіб в розрізі регіонів України з використанням кластерного аналізу. Встановлено ранжування регіонів за рівномірністю забезпеченості, сформовано 4 регіональні кластери. На основі проведеного аналізу можна зробити висновок про зсув інституційної структури банків у бік «регіонально-філійної» моделі, про що свідчить зменшення кількості діючих кредитних організацій, регіональних банків і філій при збільшенні загальної кількості внутрішніх підрозділів у регіонах України. Найбільші банки поширюють свою діяльність на різні регіони, спричиняючи витіснення менших кредитних організацій. На жаль, це призвело до занепаду місцевої банківської системи.

Досліджено попит на послуги банківського кредитування за допомогою кореляційного аналізу із застосуванням показників ВРП, кількості населення та середньодушового доходу. Встановлено 3 рівня щільності зв'язку: сильний (більше 0,9), значний (0,8-0,9) і менш значний (0,5-0,79) та зроблено висновок про вплив економічного розвитку, привабливості регіону та кількості населення на забезпеченість банківськими установами.

Дослідження встановило, що зміна інституційної структури національної банківської системи може негативно вплинути на її стабільність. Проте, існують певні напрямки трансформації, які можуть допомогти зміцнити та покращити

банківську систему. Регулятор розуміє регіональні соціально-економічні проблеми та має механізми реагування на будь-яке погіршення поточної економічної ситуації. Це допоможе захистити банківську систему від колапсу в цих областях, що детальніше буде розглянуто в наступному розділі.

Висновки до Розділу 2

1. Досліджено інституційне середовище кредитного ринку. Встановлено, що воно не відповідає повною мірою процесам розвитку кредитного ринку за такими індикаторами: втрата частини ВВП внаслідок воєнних дій на території України; енергетична криза; стрімкі темпи інфляції; підвищення облікової ставки НБУ; зростання боргового навантаження на економіку України та боргової залежності держави; зменшення кількості банківських установ; зростання валютного курсу.

2. Обґрунтовано, що велика роль в процесах забезпечення розвитку кредитного ринку належить інституційній політиці та інституційним інноваціям НБУ. Вони впливають на функціонування та ефективність кредитних інститутів, процеси кредитування, сприяючи створенню сприятливого регуляторного середовища та покращенню умов для функціонування кредитних інститутів та забезпеченню сталого росту економіки країни.

3. Оцінено здатність забезпечувати банками кредитну діяльність на кредитному ринку із застосуванням інтегральної оцінки конкурентоспроможності. На основі проведеної оцінки визначено ТОП-5 банків за їх конкурентоспроможністю у довоєнний період.

4. Здійснено аналіз стану банківського кредитування фізичних та юридичних осіб в національній та іноземній валюті. Обґрунтовано різновекторну залежність обсягів кредитування банками юридичних та фізичних осіб в національній та іноземній валюті за період 2008-2021 рр.

5. Обґрунтовано, що кредитний ринок знаходиться під впливом системних інституційно-організаційних змін в частині забезпечення діяльності з кредитування небанківськими кредитними установами.

6. Встановлено, що існує нерівномірність уваги до різних суб'єктів фінансових установ, які забезпечують послуги кредитування на кредитному ринку в Україні і ця нерівномірність уваги може призводити до дисбалансу на ринку, коли деякі суб'єкти мають надмірну перевагу, що впливає на конкуренцію та інші аспекти ринкової динаміки.

7. Зроблено висновок про те, що ускладненість та багатоаспектність структурних взаємозв'язків при наданні кредитів небанківськими кредитними установами, лобіювання інтересів суб'єктами економічних відносин на різних рівнях економічної системи формують ризик-орієнтоване інституційне середовище кредитного ринку, яке в повній мірі не дозволяє ідентифікувати й діагностувати взаємозалежності та прояви впливу окремих інститутів на розвиток кредитного ринку.

8. Досліджено забезпечення доступу до послуг банківського кредитування фізичних та юридичних осіб в розрізі регіонів України з використанням кластерного аналізу. Встановлено ранжування регіонів за рівномірністю забезпеченості, сформовано 4 регіональні кластери. На основі проведеного аналізу можна зробити висновок про зсув інституційної структури банків у бік «регіонально-філійної» моделі, про що свідчить зменшення кількості діючих кредитних організацій, регіональних банків і філій при збільшенні загальної кількості внутрішніх підрозділів у регіонах України.

9. Досліджено попит на послуги банківського кредитування за допомогою кореляційного аналізу із застосуванням показників ВРП, кількості населення та середньодушового доходу. Встановлено 3 рівня щільності зв'язку: сильний (більше 0,9), значний (0,8-0,9) і менш значний (0,5-0,79) та зроблено висновок про вплив економічного розвитку, привабливості регіону та кількості населення на забезпеченість банківськими установами.

10. Встановлено, що зміна інституційної структури національної банківської системи може негативно вплинути на її стабільність.

Основні наукові положення, висновки і результати, які були отримані у даному розділі дослідження, були опубліковані у таких наукових працях автора:

1) Мацелюх Ю. В. Інституційні проблеми економіки та ризику розвитку кредитного ринку України. *Економічний вісник університету (Переяслав-Хмельницький)*. 2018 рік. Випуск 36/1. с. 155-161. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1219776>

2) Мацелюх Ю. В. Інституційне забезпечення банківського кредитування в Україні. *Міжнародний науковий журнал «ІНТЕРНАУКА»*. Серія: «Економічні науки». 2018. № 11 (19). с. 89-95. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2018-11-4305>

3) Мацелюх Ю. В. Інституційний аналіз функціонування та розвитку кредитного ринку. *Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 10 листопада 2018 р.): у 8 ч.* Полтава: ЦФЕНД, 2018. Ч. 4. с. 45-47.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

3.1. Впровадження інновацій на шляху до євроінтеграції кредитного ринку

Запровадження інновацій та інноваційних продуктів є невід’ємною складовою розвитку економіки країн, які імплементують цілі сталого розвитку. Євроінтеграційний вектор економічного відновлення України залежить повною мірою від кредитоспроможності інституційних одиниць, які діють на кредитному ринку під впливом формальних і неформальних норм і правил.

Кредитний ринок не може стояти осторонь такого розвитку, повинен також інтегруватися в європейське інституційне середовище, оскільки є донором кредитних ресурсів для забезпечення сталого розвитку економіки України.

Основним фактором на шляху до запровадження інновацій в умовах повоєнного відновлення економіки України вважаємо, насамперед, прогрес діджиталізації в процесах кредитного ринку і, відповідно, стрімкі процеси інформатизації суспільства та інтернет-технологій. Крім діджиталізації процесів управління (е-менеджмент), важливим є запровадження інноваційних продуктів та технологій на кредитному ринку, вони сприяють розвитку інституційного середовища та еволюційним позитивним інституційним змінам для розвитку кредитного ринку та, відповідно, здійснюють свій важливий внесок до становлення інституту прозорості та безризиковості операцій з кредитування.

Одним із важливих механізмів на шляху до впровадження інновацій вважаємо тандем віртуальних активів та банківського кредитування з використанням технології блокчейн (децентралізований розподілений реєстр, який відстежує операції з цифровими активами. Технологія знижує ризики і витрати для всіх учасників ринку. До того ж величезна кількість платежів виконуються досить швидко. Зазвичай транзакції в комерційних банках, сервісах грошових переказах,

кредитних центрах обробки платежів та інших сторонніх сервісах займають не менше дня і беруть комісію за послугу) та криптовалютних операцій, що приваблюють інституційного інвестора.

Так, на сьогодні біткоїн лідирує в трійці ключових платформ для криптовалютних операцій - Ethereum і HyperLedger Fabric. У криптовалюті зацікавлені інституційні інвестори, на кшталт Tesla і MasterCard, а також великі банки.

Швидкість і прозорість транзакцій, доступність і надійність валюти - все це формує популярність блокчейну і привносить нові можливості у світову сферу фінансів. Проте, незважаючи на повсюдну діджиталізацію, сферу фінансів досі сковують застарілі підходи до роботи. Комісії за фінансові послуги не стають меншими, а високі втрати відчуваються на конвертації. Якщо міжнародна фінансова інфраструктура повністю перейде на блокчейн, уся світова економіка відчує потужний поштовх до розвитку. Технологія блокчейна допоможе кардинально змінити банківські процеси: зробити їх швидкими, прозорими і дешевшими з високим рівнем безпеки.

Як заявляють фахівці американо-української блокчейн-компанії Unstoppable Domains, великі банківські сервіси і застосунки вже давно інвестують у криптовалюту і прагнутимуть іще більше впроваджувати цю технологію у свої послуги. Всупереч думці деяких ЗМІ, блокчейн не загрожує традиційним гравцям фінансового ринку. Технологія чудово доповнює існуючі системи і спрощує доступ клієнтів до різних банківських продуктів. Команда створює і реєструє домени на блокчейні. Такі домени використовуються для спрощення криптоплатежів і створення децентралізованих сайтів [96].

Наступною інновацією є ритейл-розвиток споживчого кредитування. За десятиріччя довоєнного стану був розроблений не один фінтех-продукт, який допомагав ритейлерам швидко та якісно оформлювати своєму споживачу товари у кредит. Наприклад, це формат «Єдиного вікна», де споживач отримує одночасно відповідь на кредит від 6-7 банків. У воєнний час було напрацьовано унікальний Картковий модуль - програма, яка дає можливість оформити кредит по

картці банку в смартфоні покупця, допомагає ритейлерам організувати оформлення розстрочки на покупку товарів по картках провідних банків України в системі «Єдине вікно». З Картковим модулем ритейлер можливо оформити кредиту прямо в смартфоні покупця у цифровому форматі. Пілотний запуск цього проекту було завершено наприкінці 2022 року компанією «Сучасні Фінансові Рішення». Це своєрідний інструмент споживчого кредитування з програмним забезпеченням «Картковий модуль». Така опція у програмному забезпеченні – справжня допомога ритейлеру зручно організувати оформлення споживчого кредиту на купівлю товарів по системі «Єдине вікно» з використанням цифрових карток покупця та банківського додатка.

Для роботи «Карткового модуля» не потрібне покриття 4/5G. Достатньо мінімального мобільного інтернету, а сам комплекс працює в смартфоні. Відтак лише за період пілота восени 2022 року у топового ритейлера електроніки «Фокстрота» продаж через «Картковий модуль» перевищив 1 млн грн [97]. «Фокстрот» - є першою інтернет-мережею роздрібної торгівлі, де було апробовано пілотний проект в період воєнного стану, в умовах відключення електропостачання.

Переваги для клієнтів, що бажають оформити кредит у ритейлера з Картковим модулем:

- оформлення розстрочки займає не більше 3 хв;
- не потрібні оригінали паспорту та ПІН;
- кредитний договір в цифровому форматі (ніяких паперів).

Переваги для ритейлерів:

- дохід без сплати еквайрингу;
- вищий середній чек;
- ефективність залученого трафіку;
- безперервна робота з оформлення кредиту навіть при екстремому відключенні світла.

Серед банків, які діють на кредитному ринку України в період військового стану Сенса Банк, Спортбанк, ПУМБ, Глобус банк, ОTR Банк, А-Банк,

УКРСИББАНК, чиї картки стануть інструментом кредитування через єдине вікно Фінансового Брокера в торгових залах ритейлерів.

У перші дні 2023 року Мінцифра передала регіональним провайдерам батареї SBL, завдяки яким українці мають інтернет протягом 10-12 годин після відключення світла. Саме мобільний інтернет гарантує ритейлеру, що його робота не зупиниться разом із обмеженнями подачі електроенергії і кредит за допомогою Карткового модуля буде оформлено. Наразі через систему «Фінансового Брокера» видають кредити більш ніж 10 банків України та фінансових установ, а послугами сьогодні користуються понад 500 ритейлерів від відомих великих торгових мереж (Епіцентр, Нова Лінія, Фокстрот, Розетка, Ассоль, Вена, Цифротех, Vodafone, Дзвінок, IStudio, GoIT та інші) до невеликих роздрібних магазинів по всій території України.

До позитивних сторін впровадження такої інновації належить наступне:

- споживачу не потрібно мати при собі фізичну картку. Кредит оформлюється в його смартфоні в 3 кліки без її застосування (часто буває, що клієнт втратив карту під час бойових дій в його населеному пункті чи не встиг забрати під час евакуації), і навіть без термінала (наприклад, у ритейлера немає термінала через релокацію); ритейлер економить час і гроші: йому не треба інтегруватися з кожним банком для отримання дозволу на кредит. А ще економить корисний простір магазину та збільшує дохід з 1 м²;

- з ритейлера не стягується плата за еквайринг, а ще залучаються нові клієнти як офлайн, так і онлайн, що збільшує оборот. Покращується можливість управління витратами та маржею товарів, бо ПЗ дає продавцю додаткову аналітику, завдяки якій можна краще впізнати покупця та запропонувати йому справді актуальний продукт. І наприкінці: з таким ПЗ є можливість видавати кредити і при вимкненні світла, бо мобільний інтернет та смартфон є в руках кожного – і цього вистачить для завершення покупки.

- ритейл забезпечує роботою українців у дистанційному режимі та допомагає фінансово забезпечувати їхні родини, що є, з одного боку, -одним із важливих

прикладів стійкості ритейлерів, які повертаються в деокуповані міста, з іншого - фактором відновлення економіки України.

Слід відмітити, що одним із найперспективніших інноваційних інструментів, який дозволяє одержувати кредити та займатися пошуком інвестицій без участі традиційних банків та інвестиційних компаній, експерти вважають пірингове, або рівноправне, кредитування (англ. – Peer-to-Peer – P2P – рівний рівному). Під P2P-кредитуванням слід розуміти особливий механізм залучення позикових коштів між фізичними особами за допомогою спеціальних онлайн-майданчиків.

P2P-кредитування являє собою процес запозичення фінансових ресурсів, які надаються приватними інвесторами без застави. Вони позичають власні грошові ресурси фізичним особам або суб'єктам господарської діяльності без участі банку. Даний спосіб кредитування має назву P2P, що є скороченням англійського виразу «peer to peer» чи «person to person» і в перекладі означає кредит, який надається від людини до людини [98].

У сьогоденних умовах, в піринговому кредитуванні має потребу малий і середній бізнес, який потребує у повоєнний період суттєвої фінансової інвестиційної підтримки в Україні, тому P2P-плафформи можуть виступати тим ефективним кредитним інструментом, що дозволить створити альтернативу діючим банкам в наданні кредитних коштів.

Міжнародний досвід впровадження такого кредитування вже існує, причому вже створена P2P- і P2B-екосистема, яка стандартизована та активно застосовується з метою стимулювання кредитним ринком розвитку економіки.

Важливим стає дослідження іноземного досвіду моделей регулювання P2P-діяльності, основними з яких є [99]:

- 1) ізраїльська, італійська – регуляторна заборона роботи платформ;
- 2) англійська – визначення окремими нормативними актами чітких правил для майданчиків;
- 3) індійська, бразильська – створення повністю вільного ринку, де P2P не регулюється законодавством, проте наявні деякі окремі акти, спрямовані на захист прав інвесторів;

4) дворівнева американська – P2P регулюється правилами окремих штатів та одночасно комісією із цінних паперів та бірж США;

5) мексиканська, південноафриканська – P2P-діяльність регламентується банківським законодавством, а платформи діють на основі банківської ліцензії

Найбільшого розвитку P2P-кредитування набуло в США і Великій Британії. Саме в цих країнах сконцентровані основні платформи, що, відповідно до даних статистичних джерел, здійснюють видачу найбільшої кількості кредитів, а саме: «Zopa» (Велика Британія), «Funding Circle» (Велика Британія), «RateSetter» (Велика Британія), «Lending Club» (США), «Prosper» (США), «Market invoice» (США).

Велика Британія та його перший послідовник (США) отримали значну вигоду від переваги першопрохідників та досі домінують на ринках кредитування P2P. У 2018 р. їм належало 57% і 96% частки ринку альтернативного фінансування в Європі та Північній Америці відповідно.

Лідерство Великої Британії на ринку краудлендингу пояснюється такими чинниками [98]:

1. Уряд стимулює банки співпрацювати з P2P-платформами, у тому числі шляхом передачі останнім відхиленних кредитних заявок.

2. Доходи платників податків від інвестування до 20 000 фунтів стерлінгів на рік на P2P-платформах звільняються від оподаткування.

3. Англійці активніше використовують кредитні картки у своїх розрахунках порівняно з жителями інших європейських держав.

4. Доступ до кредитної інформації у Великій Британії отримати досить легко порівняно, наприклад, з такими країнами, як Іспанія, Франція та Швейцарія.

5. У деяких європейських державах відсутня правова основа регулювання ринку P2P-кредитування, що не сприяє зростанню довіри з боку клієнтів до діяльності онлайн-платформ.

Ще однією країною, що лідирує у сфері P2P-кредитування, є Китай. Китайський ринок краудлендингу був швидко створений внаслідок високого попиту на доступні позикові ресурси та недостатню гнучкість національної банківської системи.

У Китаї переважна кількість позичальників на P2P-платформах є суб'єктами малого та середнього бізнесу. Потреба отримання ними позикових коштів спричинена вкладенням у короткотерміновий оборотний капітал або фінансування стартапів [101].

Збільшення популярності P2P-позик і подальший активний розвиток фінансового сектору змусили державні органи впровадити норми регулювання. Наприклад, працюючі платформи мають бути зареєстровані в місцевих органах фінансового регулювання. Крім того, P2P-майданчики не мають права акумулювати на своїх рахунках грошові ресурси кредитоотримувачів і позичальників, а повинні розміщувати їх в банку-партнері [102].

Проте експертами дана неоднозначна оцінка розроблених у Китаї правил діяльності краудлендингових платформ. Збільшення регулювання P2P-фірм на китайському ринку спричинило закриття ряду сервісів, що не в змозі виконати вимоги регулятора. Наприклад, з червня по вересень 2018 р. обсяг виданих позичок у секторі зменшився з 1,02 трлн до 853,6 млрд юанів.

Втім, слід відмітити, що континентальна Європа швидкими темпами наздоганяє лідерів, імовірно, завдяки новаціям стосовно регулювання ЄС і подібним обмеженням у сфері банківського кредитування (питома вага британського ринку онлайн-платформ з кредитування склала лише 68% у минулому році). Зокрема, малі, відкриті та зорієнтовані на інновації держави Північної Європи та Балтії показують вражаючі темпи зростання й одні із найбільших обсягів на душу населення у світі.

Дуже вражає зростання P2P-кредитування у країнах, які розвиваються. Відповідно до Звіту щодо порівняльного аналізу глобального альтернативного фінансового ринку, щорічне зростання величини ринку в період 2017–2018 рр. коливалося від 102% в Африці до 131% на Близькому Сході, від 173% у Латинській Америці до вражаючих 574% у Південно-Східній Азії. Слід відмітити, що державні обмеження, які регламентують схвалення позик, є перешкодою для розвитку світового бізнесу однорангового кредитування (P2P). Крім того, відсутність у

населення розуміння однорангового кредитування обмежує розширення світового сектора P2P.

Слід відмітити, що пірингове кредитування в Україні значним чином відстає від ступеня розвитку в економічно розвинених країнах світу. Такий розрив у розвитку можна простежити, порівнюючи якість надання послуг, їх диференціацію, а також захист прав кожного із суб'єктів кредитного процесу кредитування. Хоча вітчизняний кредитний ринок і має низку проблем, проте на основі дослідження зарубіжного досвіду маємо потенціал і можливість досягти значного зрушення в розвитку та діяльності онлайн-платформ P2P-кредитування [100]. Адже в Україні інструмент P2P-кредитування є перспективним з огляду на релокацію, інтеграцію та відкриття нових бізнесів в умовах сталого розвитку і повоєнного відновлення економіки. Зокрема, такий метод кредитування може вплинути на пожвавлення темпів та обсягів кредитування малого бізнесу за допомогою залучення вільних коштів населення. У випадку, якщо всі банки відмовляють у наданні кредиту, P2P-кредитування може стати єдиним виходом, оскільки ймовірність одержати фінансування є вищою порівняно з банківськими фінансовими структурами.

Таким чином інструмент P2P-кредитування об'єднує діючі принципи та новітні цифрові технології без участі складної банківської системи і у такий спосіб створює інститут альтернативного кредитування в Україні.

Для забезпечення майбутнього ефективного розвитку кредитування P2P в Україні слід розробити законопроект щодо діяльності онлайн-платформ і пірингового кредитування, в якому мають бути визначені [100]:

- контролюючий орган онлайн-платформ;
- правила формування та державної реєстрації онлайн-платформ;
- порядок контролю за діяльністю онлайн-платформ;
- порядок створення та використання резервів для відшкодування ймовірних втрат за кредитними операціями;
- норми оформлення P2P-кредитів;
- механізм повернення боргу позичальником;
- правила організації та ведення звітності онлайн-платформ;

- порядок накладення санкцій на онлайн-майданчики;
- механізм захисту прав та інтересів кредиторів і позичальників;
- норми взаємодії платформ пірингового кредитування та Фонду гарантування вкладів;
- правила оформлення та реалізації заставленого майна;
- механізм страхування P2P-кредитів;
- порядок накладення штрафних санкцій на позичальника у випадку невиконання зобов'язань;
- правила співпраці з бюро кредитних історій;
- здійснення контролю за простроченими кредитами;
- правила конвертації валют (при виході на закордонні ринки);
- правила ліквідації онлайн-платформ.

Уряд має прорахувати всі можливі варіанти функціонування сервісів P2P-кредитування та визначити нормативно-правову базу їх контролювання. У разі відсутності інституту регулювання такого кредитування з боку держави цей вид кредитування має ризики перетворення на фінансову піраміду і не сприяти залученню таких інвесторів. Також належну увагу вважаємо за необхідне приділити порядку контролювання неплатоспроможних позичальників.

Розвиток кредитного ринку України має важливе значення для забезпечення економічного відновлення економіки України в умовах сталого розвитку та євроінтеграційного розвитку. Зокрема, особливого значення набувають процеси інтеграції кредитного ринку в європейське інституційне середовище, де зрілими є окремі формальні та неформальні інститути. Відтак, важливим є критерій інституційної спроможності для забезпечення кредитним ринком макрофінансової стабільності в умовах трансформації економіки України у європейську.

В цьому контексті важливим є дослідження зарубіжного досвіду розвитку кредитних ринків, оскільки адаптація зарубіжного досвіду створює можливості також для запровадження інновацій та оптимізації розвитку кредитного ринку України в умовах євроінтеграції.

ЄС встановлює високі вимоги до діяльності фінансових установ, якщо вони залучають та використовують кошти від широкого загалу. Законодавство ЄС також забороняє будь-яким особам, які не відповідають встановленим вимогам, залучати від широкого загалу кошти з зобов'язанням щодо їх повернення. Класифікація джерел та форм залучення коштів має стати основою підходу до регулювання та нагляду за небанківськими фінансовими установами [103]. Тому при інтеграції кредитного ринку України в європейський простір особливу увагу слід приділити вдосконаленню інституту регулювання і нагляду за банківськими та небанківськими кредитними організаціями і установами. Вибір моделі державного регулювання і нагляду за ринками кредитних послуг залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів. При цьому слід враховувати, що жодна модель не буде ефективною, якщо її не адаптувати до реалій країни.

До 2016 року «інші кредитні установи» існували як окремий вид небанківських фінансових установ, регулювання та нагляд за якими здійснювала Нацкомфінпослуг. Втім, після внесення змін до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (у листопаді 2016 року) лише банки та кредитні спілки відповідають визначенню кредитної установи, оскільки їх діяльність по наданню фінансових кредитів за рахунок залучених коштів регулюється відповідним законом. Що стосується кредитних спілок, їм буде дозволено залучати кошти від широкого загалу для кредитування та інших фінансових послуг. До них застосовуватимуться вимоги до капіталу та інші фінансові нормативи на рівні європейських вимог/нормативів, встановлених Директивою 2013/36/ЄС щодо діяльності кредитних установ та Регламентом № 575/2013 про пруденційні вимоги до кредитних установ та інвестиційних компаній. Ці акти ЄС мають бути імplementовані в Україні відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС [103]. До кредитних установ у цьому контексті слід застосувати, на нашу думку, нормативи концентрації кредитних ризиків на одного контрагента (не більше 25%), нормативи миттєвої ліквідності (понад 60%).

Необхідність застосування передового міжнародного досвіду на кредитних ринках стає все більш важливим в сучасній глобальній економіці. Це пов'язано з

тим, що кредитне фінансування, яке є невід'ємною частиною економічних стратегій країн, і є важливим інститутом підтримки і розвитку кредитування. Економічні стратегії розвитку країн формуються за участю інституційної підтримки, тобто спроможних інститутів кредитного ринку, які створюють гарантії розвитку. Таким інститутом підтримки в Україні є інститут державно-приватного партнерства та цільові програми розвитку. Інститут державно-приватного партнерства включає у себе співпрацю між урядом (державою) та приватними суб'єктами, такими як фінансові установи, щоб спільно розвивати і поліпшувати фінансову систему та кредитний ринок. Вплив ДПП на розвиток кредитного ринку, на нашу думку, є досить значущим і має ряд позитивних аспектів, зокрема:

1. Залучення інвестицій: держава залучає приватний капітал для інфраструктурних та інших проєктів, пов'язаних з розвитком фінансової системи, зокрема будівництво банківських систем, розширення мережі банкоматів, створення регуляторних рамок та інші ініціативи.

2. Зменшення ризиків: державні гарантії та підтримка знижують ризики для приватних інвесторів і фінансових установ, що допомагає їм більше активно інвестувати в кредитний ринок.

3. Поліпшення регуляторного середовища: держава сприяє вдосконаленню формальних правил, що діють на кредитному ринку, та створенню ефективної регуляторної інфраструктури.

4. Забезпечення доступу до фінансових послуг: ДПП сприяє розширенню доступу до фінансових послуг для населення і малих підприємств, що формує рівні можливості і сприяє соціальній інклюзії.

5. Розвиток фінансових інструментів: держава розробляє та впроваджує нові фінансові інструменти, що розширює можливості фінансування для суб'єктів ринку.

6. Забезпечення стабільності: держава забезпечує стабільність фінансової системи шляхом регулярного моніторингу і нагляду за ринком, а також впроваджує антикризові заходи.

7. Заохочення конкуренції: за участю держави розробляються політики, що сприяють конкуренції на кредитному ринку, що приводить до покращення якості обслуговування і зниження цін.

З іншого боку, недостатнє регулювання ДПП може призвести до конфліктів і занепаду інституту довіри на кредитному ринку. Тому, з метою забезпечення сталого розвитку кредитного ринку повинен існувати баланс між публічним і приватним секторами.

Слід зазначити, що на кредитному ринку України відчувається гостра потреба не просто в кредитах, а інвестиціях, тобто у «довгих» грошах - за нормативами НБУ інвестиційним вважається позика терміном більше року. Залучення підприємствами довгострокових ресурсів банків унеможлиблюється тим, що у структурі пасивів банківського сектора домінують короткостроково залучені кошти, що робить дуже ризикованим довгострокове (терміном більше трьох років) кредитування у силу ймовірних касових розривів. Не сприяють розвитку довгострокового кредитування і нормативні обмеження НБУ, які у принципі орієнтовані на підтримку стабільності банківської системи. Зважаючи на вищенаведені фактори, можна розглянути можливість отримання синдікованих кредитів на євrorинку. Синдікований кредит (syndicated loan) – кредит, що надається одному позичальнику кількома кредиторами (синдикатом кредиторів), зазвичай, у межах однієї кредитної угоди з розподілом часток кредиту між учасниками синдикату, внаслідок чого сума кредиту та ризики розподіляються між банками-учасниками [104]. Ставка синдікованого кредиту на євrorинку визначається за ставкою LIBOR + %. LIBOR (англ. London Interbank Offered Rate) - середньозважена відсоткова ставка за міжбанківськими кредитами, що надаються банками один одному, на різний час у різній валюті на лондонському міжбанківському ринку (від доби до року). Станом на 2019 рік ставка LIBOR на 12 місяців становить – 1,97%. А тому навіть враховуючи додатковий відсоток при отриманні синдікованого кредиту, такі гроші будуть дешевшими, ніж сьогоденні ставки в Україні. Відтак, *спроможність кредитного ринку здійснювати сталий*

розвиток економіки можливо досягти також за допомогою синдикуваного кредитування.

Застосування передового європейського досвіду на кредитних ринках може допомогти Україні отримати доступ до нових джерел капіталу, знизити вартість запозичень і розширити доступ до фінансування для бізнесу. Крім того, це також може допомогти уряду досягти економічних цілей сталого розвитку, заохочуючи фінансову доступність і сприяючи економічному зростанню.

Розуміючи важливість застосування найкращих міжнародних практик на кредитних ринках, ми приходимо до висновку, що в Україні створені інституційні передумови для інституційних перетворень кредитного ринку, пов'язані з впровадженням новацій на кредитному ринку та інноваційні можливості, які формують глобальні потоки капіталу в умовах євроінтеграції і можливість України залишатися конкурентоспроможною на глобальному рівні.

Відтак, до інновацій кредитного ринку на шляху його розвитку та забезпечення сталого відновлення економіки України слід віднести:

- впровадження фінтехнологій блокчейн;
- впровадження фінтех-продуктів, таких як ритейл-кредитування, «картковий модуль» із застосуванням мобільного інтернету;
- запровадження інноваційних методів кредитування: пірингове P2p-кредитування та синдикуване кредитування;
- забезпечення розвитку механізмів державно-приватного партнерства.

Ефективність таких новацій створює альтернативи традиційному інституту кредитування, вносить інституційні зміни у формальні інститути, такі як інститут прозорості та безризиковості операцій з кредитування та покращують неформальні норми, які є одним із факторів інституційного забезпечення кредитного ринку та сприяють перспективному повоєнному відновленню процесів кредитування задля забезпечення сталого розвитку економіки України.

3.2. Посилення ролі НБУ у формуванні стратегічних ініціатив в забезпеченні розвитку кредитного ринку

2022 рік став найважливішим у сучасній українській історії, сконцентрувавши в собі виклики і загрози розвитку. З 24 лютого 2022 року Україна забезпечує економіку воєнного періоду, де визначаються цивілізаційні цінності та майбутнє всього людства. Починаючи з 2022 року і дотепер Національний банк України тримає фінансовий фронт, забезпечуючи грошово-кредитну політику держави у воєнний період. У цьому періоді, попри виклики воєнного періоду, мають бути закладені основи для стійкого розвитку інститутів кредитного ринку, які в подальшому зміцнять основу до майбутнього забезпечення його розвитку. Не менш важливим в сучасному періоді 2022-2023 років вбачаємо напрацювання стратегічних ініціатив НБУ по забезпеченню супротиву агресору, макрофінансової стабільності на шляху до сталого розвитку в умовах євроінтеграції України.

Фінансування Національним банком бюджету країни під час війни очікувано призвело до прискорення інфляції. Для стримування зростання цін, захисту резервів та формування додатної реальної доходності гривневих активів Національний банк підвищив облікову ставку на 15 відсоткових пунктів до 25% у червні 2022 року [105]. Діючи на випередження в перші місяці війни, центральний банк надавав банкам необмежене беззаставне рефінансування строком до одного року. З травня 2022 року, внаслідок стабілізації ситуації, банки змогли отримувати від НБУ лише забезпечені кредити.

Український уряд запровадив кілька політик і програм підтримки малого та середнього бізнесу, який постраждав через пандемію COVID-19, які передбачали часткову компенсацію відсоткової ставки, а також кредитні гарантії. Деякі з цих програм можна використовувати знову після війни.

Одночасно зі спробами збалансувати фінансову систему України в бік більшого залучення акціонерного капіталу, уряд також може розглянути схеми податкових стимулів для підтримки компаній, які бажають збільшити свій капітал. Нарешті, донорська консультативна підтримка МСП може допомогти

постраждалим від війни, але життєздатним, компаніям масштабуватися та (де це доречно) провести цифровізацію своєї діяльності. Невеликим експортерам необхідно досягти відповідності стандартам ЄС. Це буде особливо важливо для підприємств, які залежали від торгівлі з росією та Білоруссю та потребують доступу до нових ринків.

Як нами зазначалося у попередніх параграфах, інституційне середовище кредитного ринку має значний вплив на рівень фінансової інклюзії та доступ до кредитних продуктів. Тому важливо розуміти поточний стан кредитного ринку та визначати напрямки для покращення, щоб гарантувати кожному доступ до відповідних фінансових послуг.

Також в умовах воєнного стану пріоритетом для Національного банку є забезпечення безперебійного здійснення платежів та збереження працездатності, стабільності та ліквідності банківської системи. Зокрема, завдяки спільними та злагодженими зусиллями регулятора й учасників ринку були забезпечені вчасність платежів та оперативність розрахунків. Система електронних платежів працювала 24/7, а готівка надходила в необхідних обсягах. Відтак, де дозволяла безпекова ситуація, громадяни мали повноцінний доступ до надання позик, заощаджень та інших банківських послуг попри терористичні атаки, направлені на енергетичну інфраструктуру.

Для забезпечення безперебійності надання фінансових послуг Національний банк ініціював унікальний проєкт POWER BANKING. Разом з комерційним сектором НБУ вдалося забезпечити нову якість стійкості банківської системи, яка вже понад рік не тільки успішно долає виклики воєнного часу, але й підтримує бізнес кредитами. У 2023 році Національний банк продовжує посилювати власну інституціональну спроможність, нарощуючи висококваліфіковану експертизу, антикризовий досвід та інструментарій, оскільки в умовах воєнного стану діють неформальні норми і правила, на які не передбачені формальні нормативно-правові процедури.

З огляду на вищевикладене, сучасний період характеризується викликами в розвитку кредитного ринку, зважаючи на які необхідно віднаходити можливості

подальшого розвитку, які, на нашу думку, полягають у зміцненні діючих інститутів, появі нових та міцній ролі НБУ як інституту держави.

Один з факторів сучасного періоду, що стає на перешкоді ефективному розвитку кредитного ринку в Україні, є фактично *відсутній правовий механізм виявлення фіктивних кредитів, при цьому, навіть якщо буде доведено, що і кредитор, і позичальник спочатку були поінформовані про подальше неповернення кредиту, ні для одного з учасників фіктивної угоди чинне законодавство не передбачає будь-якої відповідальності. В цьому контексті важливим є подальше нормативно-правове забезпечення кредитного ринку у відповідності до вимог «Базель 3», яке створить передумови для ефективного функціонування.*

Важливим інститутом на шляху забезпечення макрофінансової стабільності воєнного періоду є також інститут довіри, який полягає у формуванні НБУ такої грошово-кредитної політики, яка б забезпечувала довіру до національної валюти, довіру громадян та бізнесу до банківської системи кредитування, про що, зокрема, свідчить відсутність гучних банкрутств та стабільне зростання обсягів клієнтських коштів.

Наступним інститутом, який відіграє важливу роль у забезпеченні сталої макрофінансової стабільності є інститут партнерства. Беззаперечним фактом партнерства України з країнами ЄС стало надання Україні у червні 2022 року статусу кандидата на членство в ЄС. Тому, стратегія НБУ з гармонізації українського законодавства до вимог ЄС не тільки залишається незмінною, але й набула нових стратегічних ініціатив та забарвлень.

Завдяки підтримці міжнародних партнерів, вдалося адаптувати обмінний курс до реалій розвитку ситуації на тлі зменшення обсягів чистого продажу валюти Національним банком. Станом на кінець березня 2023 року міжнародні резерви України сягнули одинадцятирічного максимуму, склавши 31,9 млрд дол. США [106]. Важливою ініціативою у співпраці з такими партнерами, як МВФ, групи Світового Банку та інших центробанків є розробка та реалізація також санкційних заходів з метою обмеження фінансової спроможності агресора.

Прикладом консолідації й партнерства банків України є Спільна банківська мережа, де банки погодились обрати не конкуренцію, а щоденне формування координації та обмін досвідом, щоб разом ефективно протистояти викликам війни.

Центральну, ключову роль у формуванні стратегічних ініціатив подальшого розвитку належить НБУ, який на сучасному етапі став майданчиком для плідних дискусій та обміну думками й світовим досвідом. Так, під час круглого столу «Стратегічний розвиток та управління змінами у фінансовому секторі», який відбувся 9-10 листопада 2022 року за участю 21 країни світу: Австрії, Азербайджану, Албанії, Великої Британії, Гани, Грузії, Естонії, Ізраїлю, Ісландії, Іспанії, Італії, Казахстану, Кіпру, Литви, Молдови, Німеччини, Польщі, Тунісу, Фінляндії, Швеції, Шрі-Ланки та України, багато уваги було приділено Україні та її досвіду в забезпеченні макрофінансової стійкості, а також забезпеченню безперервності надання важливих цифрових послуг, дослідженню інфляції, співпраці між урядовими відомствами, центральними банками та фінансовими регуляторами.

В цьому контексті, Національний банк України формує **інноваційну політику згуртованості** щодо перешкоджання викликам і загрозам та здійснює фокусування своєї діяльності на супротиві російській агресії та відновленні країни. Відтак, вважаємо важливим **формування інституту інституційної згуртованості** з огляду на відпрацювання консолідованих рішень НБУ у співпраці з учасниками ринку задля досягнення синергій розвитку, оскільки тісна взаємовигідна співпраця важлива для відпрацювання інноваційних рішень щодо послуг банківського кредитування, впровадження P2P- кредитування, прийняття краудфандингових рішень, для спрощення процесів кредитування населення тощо.

Стратегічні напрями забезпечення НБУ макрофінансової стабільності у 2023 році сформуємо, застосувавши програмно-цільовий метод на основі 24 стратегічних ініціатив, на досягненні яких центральний банк зосередить свої зусилля упродовж наступних років [107]. В цьому контексті стратегічні завдання Національного банку повинні враховувати виклики воєнного періоду та

спрямовуватися на економіку відновлення України на шляху до євроінтеграції та сталого розвитку.

Матриця перспективних перетворень в контексті інституційного забезпечення макрофінансової стабільності представлена в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

**Матриця перспективних перетворень в контексті інституційного
забезпечення макрофінансової стабільності**

Фокус інституційних перетворень/Цілі	Ціль 1	Ціль 2	Ціль 3	Ціль 4	Ціль 5	Ціль 6
Інновації	Впровадження інноваційних технологій	Впровадження інноваційних кредитних послуг	Впровадження нових форм і методів кредитування	Ризикорієнтований менеджмент в наданні кредитних послуг	Розширення доступу до нових кредитних продуктів	Краудфандинг як інструмент розвитку
Євроінтеграція	Регіональне міжнародне співробітництво	Приведення у відповідність формальних норм і правил до Стандартів ЄС	Вдосконалення судової системи	Розвиток інституту партнерства	Посилення комунікацій з МВФ	Подолання інституту корупції
Сталий розвиток	Стійкість, ефективність та клієнтоорієнтованість ринку кредитних послуг	Прозора небанківська структура кредитування	Стійка та спроможна банківська система	Міцні інститути та інституційні одиниці	Збалансоване регулювання і нагляд	Пільги у еко-кредитуванні
Е-відновлення	Зменшення частки непрацюючих кредитів та спрощення методів регулювання непрацюючих кредитів	Зменшення боргової залежності країни	Рекапіталізація та націоналізація банків	Забезпеченість повного гарантування вкладів фізичних осіб	Зниження політичних та військових ризиків	Розвиток інституційних відносин зі стейкхолдерами

Джерело: складено автором

Одним із факторів, які необхідно врахувати при побудові клієнтоорієнтованих стратегічних ініціатив – це доступність фінансів. Доцільно також враховувати потенціал мікрофінансових організацій, *програм мікрокредитування*, зміни у законодавчій базі. *Доступ до фінансування вважаємо за необхідне покращувати за допомогою різних методів*, таких як законодавчі зміни та реформаторські ініціативи, розширення програм мікрокредитування, або за допомогою створення мікрофінансових організацій, які надають позики за нижчою ціною, ніж традиційні кредитні установи. *Мікрофінансові організації* також здатні надавати соціально відповідальні позики з меншою заставою для фізичних осіб і підприємств, які інакше не змогли б отримати такі позики від звичайних кредиторів. Відтак, мікрофінансові організації можуть мати позитивний вплив на скорочення бідності⁵, а отже сприяти сталому розвитку.

Стратегічні ініціативи НБУ у забезпеченні розвитку кредитного ринку на нашу думку, мають забезпечувати стратегічні підходи, які базуються на якісно новій стратегії розвитку фінансового сектору у співпраці з МВФ та зконцентровані у наступних форматах:

Формат 1 - *формат протистояння викликам і загрозам розвитку, який включає короткострокові заходи*, спрямовані на забезпечення стабільності та недопущення погіршення ситуації у фінансово-кредитній системі та економіці загалом із застосуванням кредитного інструментарію, контролю над інфляцією та курсом національної валюти, підтриманням банківської системи. В цьому контексті НБУ у межах свого мандата регулятора має бути відповідальним за процеси кредитування із застосуванням механізмів державно-приватного партнерства; сприяти розвитку кредитного ринку; формувати належні умови та безпеку для учасників ринку; розвивати інфраструктуру кредитування; сприяти фінансовій грамотності населення та інформованості бізнесу.

⁵ Щоб мати право на отримання кредиту, людина повинна проживати на тій же території, що й організація, і мати чистий прибуток більше шести місяців. Вони також повинні мати достатньо активів, щоб забезпечити виплату кредиту. Позики погашаються 20 місячними платежами та мають відсоткову ставку нижче 10%.

Формат 2 – формат відновлення, який передбачає середньострокові заходи для впровадження новацій та запуску перетворень інститутів кредитного ринку, що стануть основою майбутньої відбудови та зростання економіки («відмирання» старих інститутів, народження нових в частині підвищення довіри до інститутів-учасників ринку, безпеки та прозорості їх діяльності, забезпечення інституту добросовісної конкуренції), спрямований на забезпечення фінансової екосистеми інституційного середовища.

Формат 3 - формат забезпечення стійкості розвитку кредитного ринку, який передбачає довгострокові заходи зі сприяння інституційним змінам кредитного ринку по забезпеченню сталого розвитку економіки в умовах євроінтеграції України. У довгостроковій перспективі кредитний розвиток України визначатиметься двома стратегічними факторами. По-перше, кандидатством України в ЄС, яке стане корисним інституційним якорем. По-друге, навіть після війни геополітичне становище України, ймовірно, залишатиметься невизначеним протягом значного періоду. Тому важливим вважаємо імплементувати цілі сталого розвитку, забезпечуючи макрофінансову стійкість та розподіл ризиків із ЄС, двосторонніми донорами, а також інституційними перетвореннями розвитку.

В цьому контексті НБУ передбачає наступні цілі [107]:

Перша ціль: «Стійка гривня». У її межах передбачається досягнення цінової стабільності та курсової стійкості завдяки:

- розробленню стратегії повернення до інфляційного таргетування, валютної лібералізації та переходу до гнучкого обмінного курсу;
- поступовому послабленню та зняттю валютних обмежень;
- поступовому переходу до гнучкості обмінного курсу;
- поверненню фокусу монетарної політики на інфляцію.

Друга ціль: «Фінансова стабільність». Реалізація її передбачає втілення таких стратегічних ініціатив:

- збалансоване регулювання та нагляд, спрямовані на розвиток;
- стійка та спроможна банківська система;
- страховий ринок готовий підтримувати відновлення;

- небанківський фінансовий та платіжний ринок – прозорий та технологічний;
- надійна та стійка інфраструктура фінансового ринку, куди входить кредитний ринок.

Третя ціль: «Сучасні фінансові послуги». На реалізацію цієї цілі спрямовуватимуться такі ініціативи:

- фінансовий ринок – цифрова фортеця;
- Power banking 2.0 – відновлення інфраструктури на деокупованих територіях;
- технологічний розвиток фінансового ринку;
- стійкість, ефективність та клієнтоорієнтованість готівкового обігу;
- віртуальні активи та цифрові гроші НБУ – чітке регулювання для забезпечення монетарного суверенітету;
- цифрові фінансові послуги – частина цифрової країни.

Четверта ціль: «Ефективний центральний банк». Досягнення цієї цілі передбачає реалізацію таких семи ініціатив:

- голос НБУ – посилення комунікацій регулятора;
- розвиток інституційних відносин зі стейкхолдерами;
- міжнародна співпраця та обмін експертизою;
- європейська інтеграція фінансового сектору;
- ефективна операційна діяльність;
- цифрова трансформація НБУ;
- людський капітал – основний актив НБУ.

Особливо важливою є складова забезпечення кредитним ринком процесів сталого розвитку, яка полягає у забезпеченні доступними позиковими коштами як фізичних, так і юридичних осіб на мікро, макро та мезорівні.

Таблиця 3.2

Рівні та роль кредитного ринку у забезпеченні сталого розвитку

Роль кредитного ринку	Мікрорівень	Мезорівень	Макрорівень
	Є джерелом збільшення власних капіталів підприємств	Забезпечує інноваційні програми регіонального розвитку	Впливає на формування грошово-кредитної політики

Продовження таблиці 3.2

	реального сектору економіки		
Екологічна роль	Сприяє створенню інноваційних екологічних бізнесів	Сприяє програмам екологічного розвитку регіонів	Сприяє впровадженню екологічних стандартів сталого розвитку
Соціальна роль	Сприяє створенню нових робочих місць, сприяє зростанню доходів, забезпеченню житлових умов та соціальних гарантій	Сприяє розвитку креативних просторів, інклюзивності та парсипативному управлінню	Реалізація соціальних програм і проектів в суспільстві
Економічна роль	Створює умови для забезпечення безперервності відтворювального процесу виробництва	Забезпечує економічні програми відновлення і розвитку міст, сіл і регіонів	Формує інституційне середовище для надання позик та регулює відносини кредитування юридичних осіб

Джерело: складено автором

Відтак, забезпечення розвитку кредитних ринків і сприяння сталому зростанню є важливими для здорової економіки, яке має базуватися на найкращих практиках НБУ у співпраці з Міжнародним валютний фонд (МВФ) і Світовим банком. Важливо при цьому враховувати рекомендації МВФ, зосереджені на посиленні фінансового регулювання, покращенні доступу до фінансування та підвищенні прозорості в банківському секторі, а також передовий досвід Світового банку в частині формування ефективних систем управління ризиками, та надання стимулів для інвестицій приватного сектора в інфраструктурні проекти. Тобто, дотримуючись передового міжнародного досвіду, Україна має створити інституційне середовище, сприятливе для економічного зростання, водночас захищаючи своїх громадян від потенційних фінансових ризиків. І в цьому контексті кредитний ринок є ключовим рушієм економічного зростання та розвитку. Тому на кредитному ринку мають запроваджуватися системні зміни та суттєві реформи для створення інституційного середовища, де кожен зможе отримати вигоду від доступу до кредиту, маючи достатній захист для запобігання зловживанням та шахрайству.

На нашу думку, в основі будь-якої успішної регуляторної реформи лежить міцна база для кредитних установ. Щоб створити міцний кредитний ринок, який заохочує інновації, ефективність і зростання в довгостроковій перспективі, важливо забезпечити чіткість і прозорість виконання будь-яких законів і нормативних актів. Це забезпечить стає зростання кредитного сектору: мінімізує ризики кредитування; розвине кращі практики кредитування для всіх залучених сторін і створить середовище, в якому кредитні установи зможуть конкурувати.

Розвиток кредитного ринку України має приносити користь широким верствам населення країни, сприяючи відновленню робочих місць і засобів до існування. Банки, як кредитні установи, які надають позики, також мають скоригувати свою практику кредитування, щоб стати більш інклюзивними та універсальними кредиторами.

Загалом, на перспективу необхідно приділити увагу банківському сектору українського кредитування, оскільки протягом тривалого часу він страждав від згубного впливу політично вмотивованого кредитування. Тож його післявоєнне відновлення стане можливим для українського уряду за умови міжнародної підтримки для наведення ладу не лише у балансах банків, а й (де необхідно) у структурі акціонерів та управління. З цією метою необхідно запровадити більш сувору процедуру дью-ділідженс для власників та керівників банків, щоб позбутися пов'язаного кредитування, спираючись на позитивний досвід після кризи 2014–2015 років.

Розвиток банківського сектора України у післявоєнний період вимагатиме приватизації більшості головних державних банків, на які після війни припадатиме ще більша частка усіх банківських активів. Важливою проблемою, що потребує негайного вирішення, є те, що державні банки все ще неохоче списують або реструктуризують борги і продовжують підтримувати такі кредити «вічнозеленими», значно подовжуючи терміни погашення, а отже – перешкоджають більш ретельному очищенню своїх балансів.

Оскільки міжнародні донори допомагатимуть Україні у відновленні після війни, вкрай важливо забезпечити передбачуваність надходження донорських

коштів та поступово переорієнтовуватися на комерційні рішення з метою створення динамічного фінансового ринку та ринку капіталу в Україні після завершення періоду відбудови. Виділення значного обсягу ресурсів для страхування ризиків через спеціалізовані агентства, такі як Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (MIGA) Групи Світового банку, стане критично важливим для зниження політичних та військових ризиків. Це може знадобитися протягом тривалого періоду часу, оскільки стійкість будь-яких домовленостей про мир має бути перевірена на практиці. Динамічний розвиток кредитного ринку, що забезпечує потреби економіки в ресурсах і при цьому не допускає надмірних ризиків, надійність і стійкість кредитної системи – це ті критерії, які повинні визначати ***напрями удосконалення розвитку кредитного ринку в Україні на перспективу, серед яких:***

- посилення захисту прав інвесторів, вкладників та кредиторів;
- поглиблення спеціалізації нормативно-правового регулювання діяльності кредитних організацій;
- удосконалення роботи судової системи, розвиток позасудових процедур вирішення спорів;
- розвиток конкурентного середовища у банківському секторі, зміцнення та забезпечення ринкової дисципліни;
- підвищення ефективності державного регулювання та нагляду за діяльністю кредитних організацій;
- зростання конкурентоспроможності вітчизняних кредитних організацій;
- формування інформаційної інфраструктури кредитного ринку;
- підвищення фінансової грамотності населення;
- зміцнення довіри до кредитного ринку в Україні з боку вітчизняних та іноземних учасників.

Реалізація цих напрямів передбачає розробку формальних і неформальних правил і норм, дотримання яких, з одного боку, буде оптимальною стратегією для всіх учасників кредитного ринку, а, з іншого боку, дозволить досягти зниження витрат взаємодії його учасників, зокрема, за рахунок збільшення специфікації прав

власності, підвищення адміністративних санкцій за порушення існуючого порядку, а також за рахунок формування суспільної свідомості, орієнтованої на довгострокову ринкову співпрацю та правомірну поведінку.

3.3. Напрями розвитку кредитного ринку України в умовах інституційних змін національної економіки

Кредитний ринок є невід'ємною складовою розвитку фінансового сектору, який генерує додаткові ресурси для потреб інвестування економіки. Тому, вкрай важливо вирішити проблеми воєнного періоду в розвитку кредитного ринку України, сформувані стратегічні пріоритети щодо можливого їх вирішення і напрацювати пріоритетні напрями забезпечення його розвитку в короткостроковому, середньостроковому і довгостроковому періодах в умовах інституційних змін.

Інституційні перетворення є передумовою для позитивних змін на кредитному ринку, які сприяють його розвитку. Інституційне забезпечення кредитного ринку набуває особливої важливості в умовах змін в політичній, економічній та правовій сферах країни, вимагає міцного фундаменту для створення умов подальшої діяльності банківських та небанківських кредитних установ та вдосконалення існуючих інституційних механізмів щодо забезпечення процесів кредитування.

Вплив політичних змін на інституційне забезпечення кредитного ринку в Україні є однією з ключових проблем. Україна, як країна з незрілою політичною системою, де дається взнаки радянська спадщина, частими змінами у владній структурі, політичних програмах, потребує докорінних змін в культурі політичних партій і виборному процесі. Слабка кадрова політика у ешелоні високопосадовців формує неефективний менеджмент в управлінні країною. Одним з аспектів впливу політичних змін на кредитний ринок є оперативні зміни законодавства та регуляторного середовища. Політичні зміни призводять до зміни правових рамок, які регулюють діяльність банків, фінансових установ та інших учасників

кредитного ринку. Нові законодавчі акти, правила та норми впливають на процедури кредитування, умови позик, захист прав споживачів та інші аспекти функціонування кредитного ринку. Крім того, політичні зміни можуть також впливати на макроекономічну ситуацію в країні, що має прямий вплив на кредитний ринок. Зміни в економічних стратегіях та політиці уряду, податкові реформи, фінансова стабільність, рівень інфляції та інші фактори можуть створювати виклики або сприяти розвитку кредитного ринку.

Роль національних урядів і центральних банків є ключовою в реалізації стратегічних орієнтирів. Уряди повинні забезпечити стабільну нормативну базу та внести зміни в політику, які сприятимуть фінансовій доступності та доступу до фінансування. Це включає реформи для забезпечення безпеки фінансових послуг, а також покращення правового та інституційного середовища, яке підтримує економічне зростання. Центральні банки також відіграють важливу роль у розробці відповідної монетарної політики для своїх країн, яка може сприяти економічному зростанню та стабільності. Працюючи разом, уряди та центральні банки створюють міцну основу для ефективного впровадження стратегічних вказівок.

Для ефективного забезпечення банківського кредитування велике значення має інституційна політика держави, в особі НБУ, яка на сучасному етапі має включати такі рекомендації:

- Консервативно оцінювати кредитні ризики за портфелями споживчих кредитів.
- Регулярно тестувати ефективність внутрішніх скорингових моделей, що оцінюють платоспроможність фізичних осіб.
- Повністю виконувати Закон України «Про споживче кредитування», надавати повну інформацію про умови кредиту та реальну відсоткову ставку.
- Коректно відображати доходи від споживчого кредитування, забезпечити, щоб нараховані та фактично отримані доходи максимально співпадали в часі.
- Диверсифікувати портфель споживчих кредитів за продуктами, напрямками, регіонами тощо [108].

На сьогоднішній день розвиток ринку кредитування потребує більшої кількості відповідних спеціалістів та управлінців кредитними установами, які безпосередньо займаються кредитуванням. В той же час існує проблема неадекватності системи професійної підготовки спеціалістів даного напрямку та відсутня система підвищення кваліфікації таких спеціалістів.

Уряд та центральний банк також мають враховувати потреби різних верств суспільства, застосовуючи стратегічні вказівки. Зокрема, стратегічні рекомендації щодо фінансової освіти є корисними для тих, хто вже добре зарекомендував себе на ринку праці, але не є важливими для тих, хто все ще шукає працевлаштування. У цьому випадку уряд та центральний банк вибирають навчальні матеріали, які по-різному задовольняють ці потреби.

Стратегічні орієнтири є важливими для розвитку кредитних ринків та економічного зростання. Вони створюють рамки для розробки установами власних стратегій, які забезпечуватимуть стабільність кредитних ринків, сприятимуть зростанню фінансового ринку та підтримуватимуть економічний розвиток. Завдяки ефективним стратегічним цілям установи можуть краще керувати ризиками, одночасно сприяючи довгостроковому стійкому зростанню.

Стратегічною орієнтацією комерційних банків є страхування комерційних ризиків та сприяння конкурентоспроможності банківського кредитування. Для досягнення таких цілей вони повинні практикувати належне управління, діяти безпечно та розсудливо, розвивати надійну систему управління ризиками, підтримувати оптимальний рівень ліквідності на ринках корпоративних фінансів та запроваджувати ефективні стандарти розкриття інформації.

Розвиток кредитного ринку слід пов'язувати, насамперед із створенням передумов для забезпечення розвитку, і важлива роль в цьому контексті відводиться такому інституту як держава та напрямам її політики.

Насамперед, одним із напрямів такої політики має стати **нівелювання ризиків в розвитку кредитного ринку**. З цією метою необхідно здійснити аудит непрацюючих кредитів та забезпечити загальногалузевий та стратегічний підхід до вирішення проблеми непрацюючих кредитів. Цей процес має бути ефективним і

швидким, а також уникати дискримінації за типами банків (наприклад, між державними та приватними чи банками з українським та іноземним капіталом). Уряди можуть обирати між децентралізованим, напівцентралізованим та централізованим підходами до реструктуризації боргу (Laeven та Laryea, 2009; De Naas та Knobloch, 2010). При децентралізованому підході право власності щодо проблемних активів залишається за банками-кредиторами, які самостійно здійснюють управління такими активами. Уряди не втручаються і дозволяють кредиторам та боржникам врегулювати та реструктуризувати проблемні кредити на двосторонній основі, використовуючи чинне законодавство про неплатоспроможність та за необхідності можливість звернення до суду. При цьому важливими є напрацювання надійних механізмів врегулювання проблемної заборгованості. По-друге, забезпечення ринкового фінансування на інноваційній основі через відновлення комерційного та ринкового розподілу ресурсів. Це включає необхідність приватизації державних банків та створення внутрішніх інструментів для мобілізації місцевих заощаджень та запровадження заходів безпеки та страхування комерційних ризиків. Другий підхід, якого може дотримуватися уряд, є напівцентралізованим, коли проблемні активи низки банків відокремлюються в таку ж кількість приватних або напівприватних «поганих банків». Прикладом цього є підхід Швеції на початку 1990-х років. Більшість великих шведських банків створили власні «погані банки». Цей підхід може досить добре працювати в концентрованих системах з кількома великими банками. Нарешті, третій підхід полягає у створенні централізованої державної компанії з управління активами (КУА) або «поганого банку». Централізований підхід був обраний багатьма країнами Азії після фінансової кризи 1997-98 років (Schaefer and Zimmermann, 2009) та кількома країнами ЄС після європейської 194 кризи суверенного боргу (наприклад, Ірландія, Іспанія та Словенія). Основна перевага централізованого підходу – це економія на масштабах. Централізовані КУА краще здатні консолідувати та поступово відпрацьовувати подібні активи. Вони можуть трансформувати свій вплив у сильнішу позицію на переговорах з великими та політично впливовими позичальниками. Централізоване рішення також більш

придатне для використання міжнародного донорського фінансування (яке, ймовірно, буде доступне у випадку України). Існує також управлінський аргумент на користь централізованого підходу. Там, де бракує фахівців із врегулювання проблемних кредитів, може бути легше координувати набір та підготовку кваліфікованих кадрів в одній установі, ніж змушувати кілька установ конкурувати за невелику кількість фахівців. Як напівцентралізовані, так і централізовані рішення – якщо вони застосовуються прозоро і супроводжуються адекватною рекапіталізацією банків – можуть запобігти надмірній схильності банків до ризику. Вони також можуть допомогти уникнути тривалого залучення великої кількості працівників банків до управління непрацюючими кредитами. Це має сприяти покращенню умов для нового кредитування. На противагу цьому, простого «замороження» поганих активів на балансах банків може бути недостатньо для відновлення довіри інвесторів. Як наслідок, банки не в змозі залучити новий капіталів [105].

В Україні, на нашу думку, слід застосувати централізований підхід у післявоєнний період створивши спеціалізовану агенцію з управління кредитами з поступовим переходом до напівцентралізації. Особливий сенс в цьому має створення спеціалізованої агенції кредитів, які втратили вартість через війну, і які можуть бути відшкодовані пізніше за рахунок претензій України до російських активів, заморожених у третіх країнах. У такому разі роль агенції полягатиме в наданні доказів того, як втрата застави пов'язана з війною.

Кредитний ринок є донором для **забезпечення супротиву російській агресії та повоєнного відновлення України**, тому вкрай важливим є забезпечення стрімкого відновлення банківського сектору не тільки через вирішення проблеми непрацюючих кредитів, але й **через здійснення рекапіталізації банків**, що значно посилить інвестиційний потенціал банків та створить передумови для фінансування інновацій.

Рекапіталізація може бути здійснена шляхом прямих вливань капіталу або надання субординованого боргу урядом, материнськими компаніями «донькам» іноземних банків, що залишилися, або приватними власниками незалежних

українських банків. У випадку державних банків чи будь-якої нової націоналізації, рекапіталізація має супроводжуватися комерціалізацією банків (запровадженням незалежних членів наглядових рад, ринкових заробітних плат, належних стандартів управління ризиками та андеррайтингу, підвищенням прозорості) та зрештою приватизацією. Вкрай важливо налагодити співпрацю з європейськими банківськими групами, що працюють в Україні, та регуляторними органами їхніх країн на ранній стадії, щоб гарантувати, що підхід до рекапіталізації не призведе до їхнього виходу з країни [105].

Наступним напрямом забезпечення перспективного розвитку кредитного ринку є *запровадження інновацій* завдяки використанню сучасних інформаційних технологій та впровадження інноваційних кредитних продуктів, що є ефективним засобом для зменшення ризиків кредитування та залучення нових клієнтів. Наприклад, використання *системи скринінгу* може допомогти відсіяти ненадійних клієнтів, а використання системи *кредитного скорингу* дозволяє оцінити кредитний ризик кожного клієнта. Що стосується *інноваційних продуктів*, то вони будуть покликані приваблювати нових клієнтів та збільшувати їхню довіру. Зокрема, у цьому контексті слід приділити увагу кредитним продуктам зі зниженими ставками для клієнтів із застосуванням сучасних технологій та з використанням мобільних додатків.

Розвиток альтернативних форм кредитування може стати важливим кроком для забезпечення розвитку кредитного ринку в Україні, оскільки вони дозволяють залучати кошти з різних джерел, зменшуючи залежність від банків та інших традиційних джерел фінансування. Крім того, ці форми кредитування можуть забезпечити більш гнучкі умови для позичальників, зокрема, більш низькі ставки та відстрочки платежів. Наприклад, краудфандинг дозволяє залучити кошти або фінансування від багатьох людей, зазвичай через Інтернет, для фінансування проектів, ідей або ініціативи. Краудфандинг, як правило, використовується для фінансування стартапів, мистецьких проектів, благодійних ініціатив, розробки нових продуктів і багато іншого. Зазвичай, в обмін на фінансування учасники отримують певні переваги або нагороди, такі як продукти, послуги або навіть

частку в бізнесі. Краудлендінг, у свою чергу, є формою фінансування, в якій особи або підприємства беруть позики безпосередньо від інших осіб або інвесторів через онлайн-платформи, які сприяють зв'язку між позичальниками і кредиторами. Учасники краудлендінгу отримують позику під визначені умови, включаючи відсоткову ставку і строк позики. Краудлендінг, як правило, використовується для особистих позик, бізнес-кредитів, а також для фінансування іпотеки та інших цілей. Мікрокредитування забезпечує доступ до невеликих кредитів для підприємців, які не мають можливості отримати традиційний банківський кредит.

Ефективними для запровадження та які зіграють важливу роль у довгостроковому періоді є використання *блокчейн-технологій*. Вони можуть допомогти у покращенні процесу кредитування та зниженні його вартості, забезпечити кредитну безпеку та захист персональних даних клієнтів, а також сприяти більш ефективному контролю за діяльністю фінансових установ. Так, технології блокчейн важливі для створення децентралізованої платформи кредитування, яка дозволить клієнтам та кредиторам спілкуватися безпосередньо між собою, без посередництва банків. Її використання знизить вартість кредитування та забезпечить більш прозору систему, де всі операції фіксуються та не можуть бути змінені. Крім того, блокчейн допомагає забезпечити безпеку та захист персональних даних клієнтів, оскільки забезпечує високий рівень захисту від зламів та крадіжок даних.

Резюмуючи, окреслимо характер інституційних змін, які будуть супроводжувати розвиток кредитного ринку в Україні:

1. Підвищення ефективності та зниження ризиковості операцій кредитування за рахунок якісної аналітики клієнтських даних з метою розуміння їх потреб та поведінки.

2. Покращення забезпечення операцій кредитування через підвищення їх безпеки та запобігання ризикам шахрайства за рахунок використання штучного інтелекту та блокчейн технологій.

3. Розширення доступу до кредитування за рахунок впровадження нових продуктів, альтернативних форм та методів кредитування за більш прийнятними умовами.

4. Посилення конкурентоспроможності кредитного ринку за рахунок покращення сервісу обслуговування клієнтів (швидкого отримання кредитів шляхом впровадження онлайн-сервісів та мобільних додатків).

5. Підвищення довіри до кредитних інститутів та захисту прав клієнтів через формування сприятливого правового середовища, розвиток кредитних інструментів та кредитних механізмів. Зокрема, це запровадження чітких правил та процедур видачі та повернення кредитів, а також регулювання діяльності кредитних організацій.

6. Покращення прозорості та стимулювання кредитного ринку завдяки вдосконаленню неформальних норм і правил як ефективного способу заохочення кредиторів і позичальників укладати транзакції, зменшуючи транзакційні витрати, спрощуючи процеси та забезпечуючи гнучкість умов погашення. Крім того, неформальні правила також здатні допомогти зменшити інформаційну асиметрію між кредиторами та позичальниками, забезпечуючи прозорість щодо умов кредитної угоди.

На нашу думку, слід здійснити наступні кроки, спрямовані на використання позитивного потенціалу неформальних правил в забезпеченні розвитку кредитного ринку.

По-перше, це визначення та документування неформальних правил за допомогою опитувань, експертних оцінок або створення фокус-груп, що дозволить виявити найбільш прийнятні норми поведінки та очікування учасників ринку.

По-друге, це забезпечення контролю за дотриманням неформальних правил. Причому не слід обмежуватися тільки документуванням правил без встановлення механізмів контролю за їхнім дотриманням. В цьому випадку слід застосовувати різноманітні інструменти, включаючи аудит, моніторинг та звіти.

По-третє, здійснювати залучення державних органів до розвитку неформальних правил. Державні органи повинні сприяти розвитку неформальних

правил, зокрема, шляхом забезпечення законодавчої та правової бази для їхнього застосування. Також, є пропозиція створювати робочі групи або комітети для розробки та вдосконалення неформальних правил, тобто застосовувати політику згуртованості та партнерства для синергії розвитку.

По-четверте, використовувати сучасні технології для забезпечення ефективності застосування неформальних правил. Наприклад, блокчейн, може забезпечити безпеку та конфіденційність інформації про клієнтів та їхніх фінансових показників, а штучний інтелект - допомогти визначити найбільш прийнятні індикатори платоспроможності.

Відтак, можемо стверджувати, що формальні та неформальні інститути кредитного ринку в Україні, змінюючись, забезпечують інституційні перетворення на шляху до підвищення стійкості кредитного ринку та перспектив розвитку.

Наступним напрямом, якому слід приділити увагу, є ефективна внутрішня макроекономічна політика сталого розвитку. Така політика має бути пов'язана із поступовим зниження фіскального домінування воєнного часу, а також повернення до інфляційного таргетування. По-друге, в контексті сталого розвитку, важлива соціальна політика, спрямована на зменшення нерівності в доходах, а також на підвищення рівня самодостатності, у тому числі за рахунок довгострокових приватних заощаджень; політика покращення інвестиційного клімату на макро-, мікро- і мезорівнях, яка б сприяла створенню бази місцевих інвесторів. По-третє, слід розвивати збалансований і стійкий фінансовий сектор, який не має надто покладатися на боргове фінансування, а залучати державні та приватні інвестиції через ринкові канали ЄБРР. По-четверте, потребує збільшення частка сталого фінансування, тобто збільшення частки кредитування сталих проєктів, що підтримуються фінансовим сектором. Це дозволить Україні зробити свій внесок у боротьбу з глобальним потеплінням та мобілізувати соціальних інвесторів. По-п'яте, сприяння фінансовій інклюзії. Поглиблення фінансового сектору має принести користь широким верствам українського суспільства та покращити життя людей у довгостроковій перспективі.

Така макроекономічна політика має сприяти також забезпеченню довгострокової сталості та стійкості іпотечного кредитування та допоможе покращити житлове фінансування та добробут людей. В цьому контексті важливо забезпечити гарантії за житловими кредитами як фізичним особам, які бажають отримати іпотечні кредити, так і будівельникам та девелоперам, які хочуть отримати проектне фінансування або кредити на будівництво. Це може стати потужним інструментом в частині зниження ризиків для кредитора, і, відповідно, отримають підтримку окремі категорії позичальників – ветерани війни, малозабезпечені внутрішньо-переміщені особи, чиє майно було зруйноване під час війни.

Відтак, для нівелювання ризиків розвитку та забезпечення макрофінансової стабільності на шляху до сталого розвитку нами пропонується ризик-орієнтований механізм сприяння забезпеченню кредитним ринком макрофінансової стабільності на засадах сталого розвитку (рис. 3.1), спрямований на забезпечення стійкого та надійного розвитку кредитного ринку з врахуванням створення еко- середовища та соціального захисту громадян.

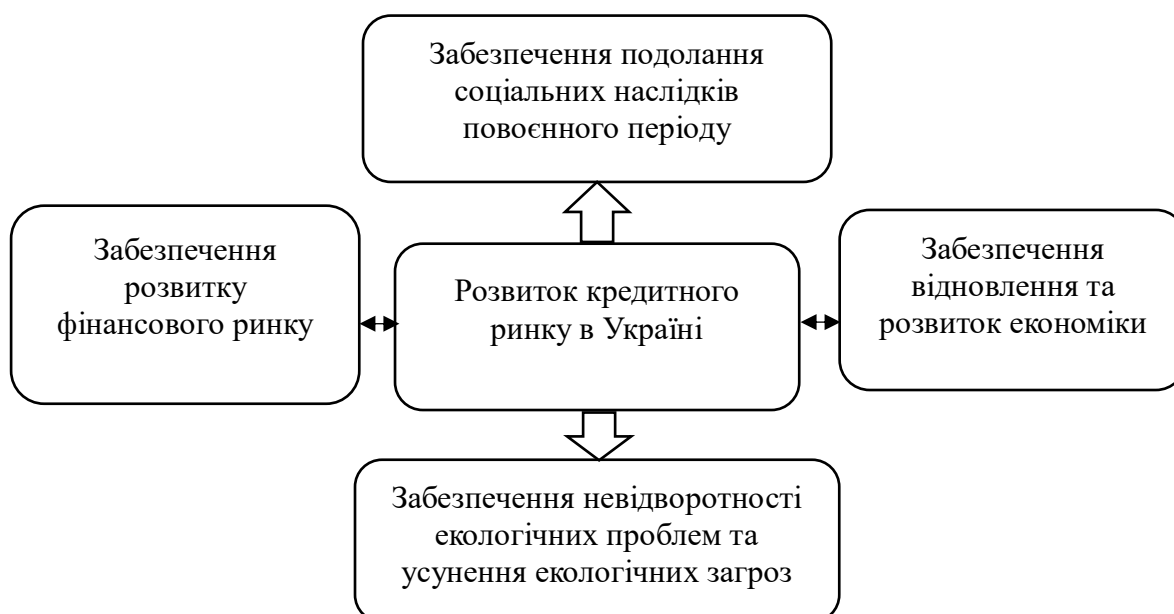

Рис. 3.1. Ризик-орієнтований механізм сприяння забезпеченню кредитним ринком макрофінансової стабільності на засадах сталого розвитку

Джерело: сформовано автором

Основна мета цього механізму полягає в сприянні збалансованому розвитку економіки, соціальному процвітання та збереженню довкілля. Це дозволяє створити економічну систему, яка забезпечує потреби сучасного покоління, не погіршуючи можливості майбутніх поколінь

Окрему увагу приділимо також державній підтримці щодо створення умов з доступного кредитування, зокрема державним програмам кредитування (affordable loans), які здешевлюють позики для клієнта, що, в свою чергу, створює стимули для інвестиційної діяльності. Алгоритм розробки таких програм пропонуємо звести до такої тези: варто впливати на один або кілька з основних компонентів вартості позик (базова ставка + OPEX + вартість власного капіталу + вартість ризику), щоб передбачити успіх. Доцільно звернути увагу на дві базові компоненти, які матимуть вирішальне значення для успіху: розподіл та фінансування⁶. Додатковою перевагою фінансування кредитування є те, що на відміну від субсидування процентних ставок, таке кредитування прямого впливу на бюджет не має. Хоча іпотечні позики на українському ринку практично відсутні, однак існує великий потенціал для їх застосування як у роздрібному банківському бізнесі (іпотечні кредити під заставу житла), так і під корпоративне кредитування (сільськогосподарські землі, залежно від законодавства). Тому, з метою забезпечення функціонування і розвитку іпотечних ринків, центральному банку пропонується забезпечувати фінансування (недороге, довгострокове) для кредитування (на регульованих умовах та націнках). Портфелі іпотечних позик при цьому можуть слугувати заставою. Це дозволить узгодити інтереси комерційних банків та влади у довгостроковій перспективі [109].

Наступним важливим напрямом є впровадження інструменту Державної гарантії. На нашу думку, інститут державного гарантування є важливим з точки зору компенсування зростання кредитного ризику. У цьому контексті важливими є заходи щодо зменшення тиску на капітал банків через зростання резервів під

⁶ Наявність фінансування є проблемою в Україні для дуже довгострокових позик, як правило, іпотечні Проблема з фінансуванням посилюється через політичну чутливість цих продуктів, що може призвести до (в основному згубного для банків) державного втручання у майбутній кризі (Авт.)

кредити, що видаються (у т.ч. іпотеки) у бік пом'якшення вимог⁷. Це дозволило б швидше розширювати масштаб кредитування по мірі поступового виходу із воєнного стану та відновлення ділової активності.

Ключовою компонентою наряду забезпечення розвитку кредитного ринку є міжнародна підтримка та регуляторна гармонізація з ЄС за активної участі міжнародних фінансових установ. Міжнародна співпраця та міжнародна підтримка має важливе значення для досягнення синергетичних ефектів в розвитку кредитного ринку. Організація Об'єднаних Націй, Група Світового банку, регіональні банки розвитку, Міжнародний валютний фонд, національні банки розвитку та інші фінансові установи мають відіграти важливу роль у підтримці України щодо досягнення інклюзивної фінансової політики. З цією метою, необхідно передбачити:

- створення законодавчої бази, яка регламентує визначення інклюзивної фінансової послуги чи установи, яка надає такий вид послуг;
- запровадження нормативної бази, яка оцінює вимоги до інклюзивних фінансових послуг та визначає потенційного клієнта у наданні таких послуг; розробка вимог і правил, за якими фінансові установи оцінювали б свою здатність надавати послуги членам певних спільнот і своєчасно надавати необхідну інформацію громадськості;
- створення публічного реєстру, який публікує інформацію про закриті або неплатоспроможні фірми.

Важливим у міжнародній співпраці є регуляторна гармонізація з ЄС. Україна є країною-кандидатом на вступ до ЄС і прагне набути членства в ЄС якнайшвидше. Регуляторне та інституційне узгодження із законодавством ЄС може забезпечити важливі економічні вигоди ще до вступу. Потрібно узгодити українську нормативно-правову базу з банківською пруденційною системою ЄС, а саме з Регламентом про вимоги до капіталу (CRR) та відповідною Директивою (CRD), за

⁷ Тимчасове пом'якшення вимог Положення №351 до оцінки кредитного ризику, зокрема, в частині підходів до визначення коефіцієнтів ризику в Z-моделі (зниження коефіцієнтів ризиковості за галузями економіки, які є стратегічно важливими для подолання наслідків пандемії) тощо).

допомогою яких стандарти Базельського комітету були імplementовані в ЄС на користь мезонінного фінансування (гібрид боргового та акціонерного фінансування), який надає кредитору право конвертувати борг у частку в капіталі компанії у разі дефолту. Поступово це допоможе зробити українську регуляторну та наглядову систему надійнішою, а банківський сектор більш стійким.

Перспективи вдосконалення інституційного забезпечення кредитного ринку включають розробку та впровадження нових регуляторних механізмів, які забезпечать стабільність та ефективність ринку. Також важливими є зміцнення прозорості, забезпечення незалежності регуляторних органів, покращення системи нагляду та контролю, а також розвиток інституційної бази для підтримки фінансової стабільності.

Отже, вдосконалення інституційного забезпечення кредитного ринку є складним процесом, який відбувається в умовах інституційних змін національної економіки та вимагає здійснення реформ в частині зміни інституційних правил і норм, які лежать у політичній, фінансово-економічній та соціальній площині та потребують уваги та підтримки держави та її міжнародних партнерів.

Короткострокова перспектива інституційного забезпечення розвитку кредитного ринку в Україні лежить в площині проведення ефективних реформ воєнного періоду для подолання супротиву російській агресії; *середньострокова перспектива* передбачає забезпечення умов макрофінансової стабільності та процесів економічного відновлення на засадах сталого розвитку; *довгострокову перспективу* забезпечення розвитку кредитного ринку слід пов'язувати із гармонізацією законодавства України із ЄС та створення фундаменту інституційного середовища кредитного ринку для забезпечення перспективного економічного зростання.

До основних напрямів забезпечення розвитку кредитного ринку України в умовах інституційних змін національної економіки слід віднести:

- ефективну інституційну політику держави, в особі НБУ;
- ефективну макроекономічну політику уряду України, яка сприяє забезпеченню стійкості та сталості процесів кредитування та полягає у

ефективному нормативно-правовому забезпеченні, добросовісній конкуренції, державній підтримці, довірі до інститутів кредитування, гарантуванні безпеки учасників ринку;

- послідовність інституційних перетворень, завдяки впровадженню інновацій (інноваційних технологій, інноваційних продуктів, інноваційних форм і методів кредитування) на кредитному ринку;

- імплементацію норм і правил щодо програм сталого розвитку та економічного відновлення;

- гармонізації українського законодавства із законодавством ЄС та країн, які є рівноправними членами та партнерами у забезпеченні розвитку інтегрованого кредитного ринку.

Висновки до Розділу 3

1. Обґрунтовано, що в Україні створені інституційні передумови для інституційних перетворень кредитного ринку, пов'язані з впровадженням новацій на кредитному ринку та інноваційні можливості, які формують глобальні потоки капіталу в умовах євроінтеграції і можливість України залишатися конкурентоспроможною на глобальному рівні. Зокрема, до інновацій кредитного ринку на шляху його розвитку та забезпечення сталого відновлення економіки України важливо віднести:

- впровадження фінтехнологій блокчейн;
- впровадження фінтех-продуктів, таких як ритейл-кредитування, «картковий модуль» із застосуванням мобільного інтернету;
- запровадження інноваційних методів кредитування: пірингове P2p-кредитування та синдиковане кредитування;
- забезпечення розвитку механізмів державно-приватного партнерства.

Ефективність таких новацій створює альтернативи традиційному інституту кредитування, вносить інституційні зміни у формальні інститути, такі як інститут прозорості та безризиковості операцій з кредитування та покращують неформальні

норми, які є одним із факторів інституційного забезпечення кредитного ринку та сприяють перспективному повоєнному відновленню процесів кредитування задля забезпечення сталого розвитку економіки України.

2. Визначено, що динамічний розвиток кредитного ринку, який забезпечує потреби економіки в ресурсах і при цьому не допускає надмірних ризиків, надійність і стійкість кредитної системи – реалізація таких критеріїв буде визначати *напрями удосконалення розвитку кредитного ринку в Україні на перспективу, серед яких:*

- посилення захисту прав інвесторів, вкладників та кредиторів;
- поглиблення спеціалізації нормативно-правового регулювання діяльності кредитних організацій;
- удосконалення роботи судової системи, розвиток позасудових процедур вирішення спорів;
- розвиток конкурентного середовища у банківському секторі, зміцнення та забезпечення ринкової дисципліни;
- підвищення ефективності державного регулювання та нагляду за діяльністю кредитних організацій;
- зростання конкурентоспроможності вітчизняних кредитних організацій;
- формування інформаційної інфраструктури кредитного ринку;
- підвищення фінансової грамотності населення;
- зміцнення довіри до кредитного ринку в Україні з боку вітчизняних та іноземних учасників.

Реалізація цих напрямів передбачає розробку формальних і неформальних правил і норм, дотримання яких, з одного боку, буде оптимальною стратегією для всіх учасників кредитного ринку, а, з іншого боку, дозволить досягти зниження витрат взаємодії його учасників, зокрема, за рахунок збільшення специфікації прав власності, підвищення адміністративних санкцій за порушення існуючого порядку, а також за рахунок формування суспільної свідомості, орієнтованої на довгострокову ринкову співпрацю та правомірну поведінку.

3. Запропоновано ризик-орієнтований механізм сприяння забезпеченню кредитним ринком макрофінансової стабільності на засадах сталого розвитку для нівелювання ризиків розвитку та забезпечення макрофінансової стабільності на шляху до сталого розвитку. Він спрямований на забезпечення стійкого та надійного розвитку кредитного ринку з врахуванням створення еко-середовища та соціального захисту громадян. Основна мета цього механізму полягає в сприянні збалансованому розвитку економіки, соціальному процвітання та збереженню довкілля. Це дозволяє створити економічну систему, яка забезпечує потреби сучасного покоління, не погіршуючи можливості майбутніх поколінь.

4. Визначено, що вдосконалення інституційного забезпечення кредитного ринку є складним процесом, який відбувається в умовах інституційних змін національної економіки та вимагає здійснення реформ в частині зміни інституційних правил і норм, які лежать у політичній, фінансово-економічній та соціальній площині та потребують уваги та підтримки держави та її міжнародних партнерів в розрізі окремих стратегічних етапів. Зокрема, *короткострокова перспектива* інституційного забезпечення розвитку кредитного ринку в Україні лежить в площині проведення ефективних реформ воєнного періоду для подолання супротиву російській агресії; *середньострокова перспектива* передбачає забезпечення умов макрофінансової стабільності та процесів економічного відновлення на засадах сталого розвитку; *довгострокову перспективу* забезпечення розвитку кредитного ринку слід пов'язувати із гармонізацією законодавства України із ЄС та створення міцного фундаменту інституційного середовища кредитного ринку для забезпечення перспективного економічного зростання.

5. Запропоновано основні напрями забезпечення розвитку кредитного ринку України в умовах інституційних змін національної економіки, зокрема:

- ефективну інституційну політику держави, в особі НБУ;
- ефективну макроекономічну політику уряду України, яка сприяє забезпеченню стійкості та сталості процесів кредитування та полягає у ефективному нормативно-правовому забезпеченні, добросовісній конкуренції,

державній підтримці, довірі до інститутів кредитування, гарантуванні безпеки учасників ринку;

- послідовність інституційних перетворень, завдяки впровадженню інновацій (інноваційних технологій, інноваційних продуктів, інноваційних форм і методів кредитування) на кредитному ринку;

- імплементацію норм і правил щодо програм сталого розвитку та економічного відновлення;

- гармонізації українського законодавства із законодавством ЄС та країн, які є рівноправними членами та партнерами у забезпеченні розвитку інтегрованого кредитного ринку.

Основні наукові положення, висновки і результати, які були отримані у даному розділі дослідження, були опубліковані у таких наукових працях автора:

1. Мацелюх Ю. В. Р2Р-кредитування як інноваційний інструмент розвитку кредитного ринку: зарубіжний досвід і можливості для України. *БІЗНЕС-ІНФОРМ*. 2022. № 9. с. 82-87. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-9-82-87>

2. Мацелюх Ю. В. Напрями розвитку інституційної структури кредитного ринку в Україні в умовах післявоєнного відновлення. *Фінанси, економіка, право vs війна* [Електронне видання] : збірник тез Міжнародного конгресу (м. Ірпінь, 27 квітня 2022 р.). Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. с. 666-669.

3. Мацелюх Ю.В. Інноваційні напрями розвитку кредитного ринку в Україні. *Актуальні економічні, фінансові та правові питання в умовах євроінтеграції та глобальної конкуренції*: збірник тез ІУ Міжнародної науково-практичної конференції, Ірпінь-Берегово, 27-29 квітня 2023. Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. с. 68-72.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження вирішено важливе наукове завдання – поглиблення теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення інституційного забезпечення розвитку кредитного ринку в Україні.

Отримані результати дозволяють сформулювати наступні теоретичні та науково-практичні висновки.

1. За результатами дослідження теоретичних основ кредитного ринку та інституційних засад функціонування та забезпечення його розвитку, уточнено визначення сутності кредитного ринку як системи фінансово-економічних відносин з надання послуг кредитування, які відображають процес взаємодії інтересів кредиторів та позичальників з метою урівноваження попиту і пропозиції на кредитні ресурси для забезпечення макрофінансової стабільності; обґрунтовано інституційні засади розвитку кредитного ринку, які базуються на теорії неоінституціоналізму, інституційній теорії організацій та інституційних змінах; обґрунтовано етапи становлення, функціонування і розвитку кредитного ринку України у взаємозв'язку з викликами, ризиками і можливостями економічного розвитку України. Встановлено, що забезпечення розвитку кредитного ринку України необхідно пов'язувати з виконанням покладених на нього функцій та спроможністю фінансово-кредитних установ забезпечувати процеси кредитування в умовах викликів сучасності та інтеграції України в європейський простір.

2. Визначено, що кредитний ринок формується та функціонує під впливом комплексу формальних та неформальних інститутів. Встановлено, що неформальні норми і правила впливають на інституційні перетворення кредитного ринку, а саме сприяють розвитку ринку шляхом доповнення формальних законів і правил, шляхом застосування норм і правил сталого розвитку, де визначальними є демократичні цінності, людиноцентризм, шляхом формування незламності та прагнення нації розвивати країну в умовах інтеграції до ЄС.

3. Розроблено інституційний механізм забезпечення розвитку кредитного ринку на основі застосування функції інституційного вибору, який включає процеси взаємодії інститутів, інституційних одиниць та інституту держави через вплив факторів, інституційні обмеження та інституційні можливості на шляху до позитивних перетворень кредитного ринку в умовах інституційних змін. Обґрунтовано, що забезпечення перспектив розвитку кредитного ринку України слід пов'язувати з інноваційними кредитними інструментами, які створюють можливості для широкого повоєнного відновлення, інноваційною грошово-кредитною політикою держави та сталим розвитком економіки на шляху входження України до ЄС.

4. В ході аналізу діяльності банківських установ по забезпеченню процесів кредитування, встановлено, що: 1) інституційне середовище банківського кредитування не відповідає повною мірою процесам розвитку кредитного ринку за такими індикаторами: втрата частини ВВП внаслідок воєнних дій на території України; енергетична криза; стрімкі темпи інфляції; підвищення облікової ставки НБУ; зростання боргового навантаження на економіку України та боргової залежності держави; зменшення кількості банківських установ; зростання валютного курсу; 2) провідна роль у процесах забезпечення розвитку кредитного ринку в частині формування інституційної політики, інституційних інновацій та створенню сприятливого регуляторного середовища задля покращенню умов функціонування кредитних інститутів належить НБУ; 3) виявлено тенденцію до накопичення непрацюючих банківських кредитів та встановлено, що визначальними в перетворенні кредитів на непрацюючі стали саме внутрішні проблеми банківської системи: низькі кредитні стандарти, нехтування лімітами концентрації боргів, кредитування пов'язаних осіб та несвоєчасне виявлення та визнання банками якості кредитів; а також суттєвий вплив здійснили наслідки війни, зокрема руйнування активів та заставного майна, падіння доходів та погіршення платоспроможності позичальників, зниження якості кредитних портфелів банків та збільшення відрахувань у резерви.

5. Оцінено кредитоспроможність банків із застосуванням інтегральної оцінки якості кредитного портфеля та набору коефіцієнтів: коефіцієнту покриття кредитного портфелю власним капіталом, коефіцієнту проблемних кредитів, коефіцієнту доходності кредитного портфелю та встановлено вагомий вплив частки непрацюючих кредитів банків на якість кредитного портфелю. За результатами визначено ТОП-5 банків з найгіршою якістю кредитного портфелю.

6. Запропоновано шляхи подолання негативних тенденцій щодо *накопичення кредитних ризиків банками, пов'язаних з несплатою кредитів*: для унормування проблеми непрацюючих кредитів активізувати політику згуртованості державних інституцій по вдосконаленню законодавства та запровадити інститут сек'юритизації проблемних активів; *для підвищення інституційної спроможності* актуалізувати банківські стратегії скорочення NPL після скасування воєнного стану.

7. Обґрунтовано, що кредитний ринок знаходиться під впливом системних інституційно-організаційних змін в частині забезпечення діяльності з кредитування небанківськими кредитними установами; встановлено, що існує нерівномірність уваги до різних суб'єктів фінансових установ, які забезпечують послуги кредитування на кредитному ринку в Україні і ця нерівномірність призводить до дисбалансу на ринку; зроблено висновок про те, що ускладненість та багатоаспектність структурних взаємозв'язків при наданні кредитів небанківськими кредитними установами, лобювання інтересів суб'єктами економічних відносин на різних рівнях економічної системи формують ризик-орієнтоване інституційне середовище кредитного ринку, яке в повній мірі не дозволяє ідентифікувати й діагностувати взаємозалежності та прояви впливу окремих інститутів на розвиток кредитного ринку.

8. Здійснено ранжування регіонів та сформовано 4 кластери за рівнем концентрації банківських установ: слабким (Волинська, Донецька, Закарпатська, Луганська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька обл.); середнім (Вінницька, Житомирська, Івано-Франківська, Київська, Хмельницька, Черкаська обл.); значним (Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Сумська, Херсонська,

Чернігівська обл.) та максимальним (Дніпропетровська, Львівська, Одеська, Полтавська, Харківська обл.), що свідчить про нерівномірність регіонального забезпечення банківського кредитування та зсув інституційної структури банків, які здійснюють діяльність на кредитному ринку України у бік «регіонально-філійної» моделі.

9. В процесі дослідження попиту на послуги банківського кредитування за допомогою кореляційного аналізу із застосуванням показників ВРП, кількості населення та середньодушового доходу, встановлено 3 рівні щільності зв'язку (сильний (більше 0,9), значний (0,8-0,9) і менш значний (0,5-0,79)), що дало можливість зробити висновок про вплив регіонального економічного розвитку, привабливості регіону та кількості населення на забезпеченість банківськими установами.

10. Обґрунтовано, що в Україні створені інституційні передумови для інституційних перетворень кредитного ринку, пов'язані з впровадженням інновацій на кредитному ринку в частині впровадження фінтехнологій, інноваційних форм і методів кредитування та кредитних продуктів, що дасть поштовх до подальшого його розвитку; встановлено, що ефективність впровадження таких інновацій створює альтернативи традиційному інституту кредитування, вносить інституційні зміни у формальні інститути, такі як інститут прозорості та безризиковості операцій з кредитування та покращують неформальні норми, які є одним із факторів інституційного забезпечення розвитку кредитного ринку та які сприяють перспективному повоєнному відновленню процесів кредитування задля забезпечення сталого розвитку економіки України.

11. Розроблено матричну модель перспективних перетворень кредитного ринку в контексті інституційного забезпечення макрофінансової стабільності з використанням програмно-цільового підходу, що передбачає формування цільових орієнтирів для подолання диспропорцій у розвитку кредитного ринку фокусуючи увагу на інноваціях, євроінтеграції, сталому розвитку та економічному відновленні. Обґрунтовано три формати ролі НБУ у забезпеченні стратегічних орієнтирів

розвитку кредитного ринку: формат протистояння викликам і загрозам розвитку; формат відновлення; формат забезпечення стійкості розвитку кредитного ринку.

12. Визначені перспективні напрями забезпечення розвитку кредитного ринку в Україні, в умовах інституційних змін національної економіки з використанням ризик-орієнтованого механізму сприяння забезпеченню кредитним ринком макрофінансової стабільності на засадах сталого розвитку на *короткострокову перспективу*, яка полягає в проведенні ефективних реформ воєнного періоду для подолання супротиву російській агресії; *середньострокову перспективу*, яка передбачає забезпечення умов макрофінансової стабільності та процесів економічного відновлення на засадах сталого розвитку; *довгострокову перспективу* забезпечення розвитку, яка пріоритетним вектором розвитку має створення міцного фундаменту інституційного середовища кредитного ринку з метою успішної інтеграції у ЄС та забезпечення економічного зростання.

13. Запропоновано основні напрями політики України по забезпеченню розвитку кредитного ринку України, зокрема: ефективна інституційна політика НБУ; ефективна макроекономічна політика уряду України, яка сприяє забезпеченню стійкості та сталості процесів кредитування та полягає у ефективному нормативно-правовому забезпеченні, добросовісній конкуренції, державній підтримці, довірі до інститутів кредитування, гарантуванні безпеки учасників ринку; послідовність інституційних перетворень, завдяки впровадженню інновацій (інноваційних технологій, інноваційних продуктів, інноваційних форм і методів кредитування) на кредитному ринку; імплементацію норм і правил щодо програм сталого розвитку та економічного відновлення; гармонізації українського законодавства із законодавством ЄС та країн, які є рівноправними членами та партнерами у забезпеченні розвитку інтегрованого кредитного ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Миськів Г. В. Функціонування та розвиток кредитного ринку України: дис. докт. ек. наук : 08.00.08 / Миськів Г. В. Київ, 2016. 533 с.
2. Грищенко І. М. Основи наукових досліджень : [навч. посіб.] / І. М. Грищенко, О. М. Григоренко, В. О. Борисейко. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. 186 с.
3. Вільямсон Олівер Е. Економічні інституції капіталізму: фірми, маркетинг, укладання контрактів. К. : АртЕк, 2001. 472 с.
4. Гроші та кредит: Навч.-метод. посіб. / В. І. Пахомов, Л. В. Стрільчук. К.: МАУП, 2004. 56 с.
5. Глущенко С. В. Кредитний ринок: інститути та інструменти: навч. посіб.. К.: НаУКМА, 2009. 153 с.
6. Дяків Р. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера. К.: Міжнародна економічна фундація, 2000. 704 с.
7. Маслова С. О., Опалов О. А. Фінансовий ринок. К.: Каравела, 2003. 344 с.
8. Василик О. Д. Теорія фінансів. К.: НІОС, 2000. 416 с.
9. Шелудько В. М. Фінансовий ринок. К.: Знання, 2006. 535 с.
10. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : монографія. К. : КНЕУ, 2005. 240 с.
11. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. К. : Знання, 2007. 544 с.
12. Смолянська О. Ю. Фінансовий ринок : навч. посіб. К. : Центр навчальної літератури, 2005. 384 с.
13. Фінансовий словник-довідник / М. Я. Дем'яненко, Ю. Я. Лузан, П. Т. Саблук, В. М. Скупий та ін.; [за ред. М. Я. Дем'яненка]. К. : ІАЕ УААН, 2003. 555 с.
14. Швайко М. Л. Сучасні тенденції грошово-кредитної політики України. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Казаріна. Серія «Економічна»*. 2017. №92. с. 32-40

15. Норт Д. С. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / пер. з англ. І. Дзюби. Київ, 2000. 198 с.
16. Трейтяк Ю. А. Теорія інститутів та інституціональних змін. Дуглас Норт. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/7935/1/NRMSE2017_V3_P231.pdf
17. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 №679-XIV/ URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua.htm>.
18. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 №2121-III/ URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
19. Про споживче кредитування Закон України від 15.11.2016 № 1734-VIII URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1734-19>
20. Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень: Закон України №1255-IV від 18.11.2003р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1255-15>
21. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: Постанова Правління Національного банку України від 30 червня 2016 року №351 URL: <https://www.bank.gov.ua/document/download?docId=33378802>
22. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 №1023-XII URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show>
23. Гальчинський А. С. Теорія грошей. К. : Основи, 2003. 411, с.96.
24. Мороз А. М. Центральний банк та грошово-кредитна політика : підручник / А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та ін. К. : КНЕУ, 2005. 403 с.
25. Рекуненко І. І. Періодизація розвитку грошового та кредитного ринків України. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Збірник наукових праць.* №39. 2014. с.177
26. Грошово-кредитний ринок України. Офіційний сайт Національного банку України. URL: http://www.bank.gov.ua/Fin_ryn/Pot_tend/index.htm.
27. Пересада А. А. Управління банківськими інвестиціями : монографія / А. А. Пересада, Т. В. Майорова. К. : КНЕУ, 2005. 388 с.

28. Про фінансовий лізинг: Закон України № 723/97-ВР від 16.12.1997 р. URL: www.zakon.rada.gov.ua

29. Про створення мережі пунктів з ломбардного кредитування населення під заставу виробів із дорогоцінних металів та з дорогоцінним камінням: Постанова Кабінету Міністрів України № 91 від 26.01.1998 р. URL: www.zakon.rada.gov.ua

30. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг. Закон України № 2664-III від 12.07.2001 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 1. с. 1–16.

31. Про кредитні спілки. Закон України від 20.12.2001 р. № 2908-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002. № 15. с. 101–118.

32. Про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України: Указ Президента № 1153/2002р. від 11.12.2002. URL: www.zakon.rada.gov.ua

33. Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України: Указ Президента № 292/2003 від 04.04.2003 р. URL: www.zakon.rada.gov.ua

34. Про організацію формування та обігу кредитних історій: Закон України № 2704-IV від 23.06.2005 р. URL: www.zakon.rada.gov.ua

35. Дзюблук О. Оптимізація передавального механізму грошово-кредитної політики центрального банку. *Вісник Національного банку України*. 2010. № 1. с. 6.

36. Про ломбарди і ломбардну діяльність: Закон України № 1351-VI від 19.05.2009 р. URL: www.zakon.rada.gov.ua

37. Миськів Г. В. Проблеми розвитку кредитного ринку України та їх наслідки для національної економіки. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. №1(117). 2016. с.75

38. Стратегія розвитку банківської системи України на 2016-2020 рр. URL: http://kneu.edu.ua/userfiles/Credit_Economics_Department/afedra+bankspravi/proekt_strategi.pdf

39. Рисін В. В., Лесьо Я. З. Вплив пандемії covid-19 на кредитно-інвестиційну діяльність банків в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного*

університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Випуск 41. 2022. с. 93-98

40. Садчикова І., Садчиков В. Державне регулювання кредитного ринку в умовах військового стану в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2022. №3(31). с. 190-200.

41. Смелянська В. В. Вплив війни на кредитний ринок України. *Сучасні інформ. технології та телекомунікаційні мережі: тези доп. 58-ої наук. конф. молодих дослідників магістрантів «Одеської політехніки»*. Одеса, 2023. с. 195-199.

42. Бечко П. К., Демченко О. В. Роль кредитного ринку в системі кредитування. *Агросвіт*. № 19. 2012. с. 23-27

43. Онишко С. В., Савенко Д. О. Теоретична концептуалізація інституційного забезпечення фінансового ринку. *БІЗНЕС-ІНФОРМ*. № 9. 2020. с. 219-228

44. Гриценко О. А., Золотарьова Ю. І. Неформальні інститути в контексті реалізації економічних і соціальних прав людини. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2015. № 2(25). с. 224-239.

45. Нікіфоров П. О., Гладчук О. М., Кучерівська С. С. Формальні та неформальні інститути страхового ринку. *Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка»*. № 5-6. 2021.

46. Інституційні засади формування економічної системи України: теорія і практика / За ред. З. Ватаманюка. Львів: «Новий світ-2000». 2005. 648 с.

47. Коваленко Ю. М. Неформальні норми фінансового сектора економіки: економічна ментальність та інституційна довіра. *Економічна теорія*. 2011. № 2. с. 58-68.

48. Свистільник В. Інструменти інформаційної асиметрії на ринках споживчих товарів і послуг. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 4. с. 14-23.

49. Малий І. Й. Інститут довіри та конкурентоспроможність національної економіки. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. К. : КНУ імені Тараса Шевченка. 2009. Вип. 19. с. 11–16.

50. Павлюк Т. І. Сутність та роль конкуренції в ринковій економіці. *Економіка і суспільство*. Випуск 6. 2016. с. 8-13.
51. Morishima M. Why has Japan Succeeded? Western Technology and the Japanese Ethos. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 224 p.
52. Tomass M. K. (2012) Religious Identity, Informal Institutions, and the Nation-States of the Near East. *Journal of Economic Issues*. 2012. Vol. 46. Issue 3. P. 705–728.
53. Acemoglu D., Johnson S. Unbundling Institutions. *Journal of Political Economy*. 2005. Vol. 113. Issue 5. P. 949–995. DOI: 10.1086/432166
54. Baumol W. J. Productivity Growth, Convergence, and Welfare: What the Long-Run Data Show. *American Economic Review*. 1986. Vol. 76. No. 5. P. 1072–1085.
55. Creane S., Goyal R., Mobarak A. M., Sab R. Measuring Financial Development in the Middle East and North Africa: A New Database. *IMF Staff Papers*. 2007. Vol. 53. No. 3. P. 479–511.
56. Fedosov V., Paientko T. Opportunistic Government Behavior: How Controlling Approaches in Public Management Can Prevent It. *Theoretical Journal of Accounting*. 2019. Vol. 104. No. 160. P. 37–54. DOI: 10.5604/01.3001.0013.4355
57. Veblen T. The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions. New York: MacMillan, 1899. 400 p.
58. Мандибура В. О. Інституційна архітектоніка власності та закономірності її функціонування. *Інституційна архітектоніка та механізми економічного розвитку: Матеріали наукового симпозиуму*. Х.: ХНУ, 2005. с.110-116.
59. Д. Стігліц. Глобалізація та її тягар: пер. з англ.. / Стігліц, Джозеф. Київ: Вид. дім «КМ Академія». 2003. 252 с.
60. Коваленко Ю. М. Сучасне інституційне середовище фінансового сектору економіки України. *Фінанси України*. 2013. № 5. с. 100-111. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2013_5_11
61. Вірченко В. В. Інституційна структура фінансового ринку та її роль у комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності. *Фінанси України*. 2013. № 5. с. 69-79.

62. Олійник М. В. Інституційна динаміка фінансового сектору в умовах ринкової трансформації економіки України. URL: http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/PSPE/2009_4/Oliynyk_409.htm.

63. Борусевич Х. Ю. Поняття інституційного середовища при інституційній організації економіки. URL: http://chtei-knteu.cv.ua/herald/content/download/archive/2012/v3/NV-2012-v3_2.pdf

64. Коваленко Ю. М. Сутність інституційного середовища фінансового сектору економіки. *Економічний вісник Донбасу*. 2011. №1. с. 92–97.

65. Старостенко Г. Г. Національна економіка / Г. Г. Старостенко, С. В. Онишко, Т. В. Поснова. К. : Ліра-К, 2011. 432 с.

66. Решетило В. П. Економічна синергетика реалізації ринкового потенціалу інституційно-ональних систем : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. ек. наук : спец. 08.01.01 / Решетило В. П. Харків, 2006. 34 с.

67. Косова Т. Д., Покатаєва О. В. Інструментарій дослідження інституціональних змін національної економіки. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського* URL: <http://www.stattionline.org.ua/ekonom/60/8039-instrumentarij-doslidzhennya-institucionalnix-zmin-nacionalnoi-ekonomiki.html>

68. Вірченко В. Синергетичний підхід в економічних дослідженнях. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Економіка* . 110/2009. с. 34–36.

69. North D. C. Institutions, institutional change and economic performance. Cambridge , 1990. P. 107.

70. Москвічова О. С. Державне регулювання кредитних послуг в умовах банківської кризи : дис. канд. ек. наук : 08.00.03 / Москвічова Олена Сергіївна Львів, 2014. 288 с.

71. Михасюк І. Р. Державне регулювання економіки в умовах глобалізації: [монографія / І. Р. Михасюк, З. М. Залога, О. Є. Сухай]; За наук. ред. д-ра економ. наук, проф., акад. АН Вищої школи України І. Р. Михасюка. Львів: НВФ «Українські технології», 2010. 320 с.

72. Werner R. A. New Paradigm in Macroeconomics: Solving the Riddle of Japanese Macroeconomic Performance. Basingstoke, UK; New York: Palgrave Macmillan, 2005. 423 p.

73. Bart J. R. Financial regulation and performance: cross-country evidence / James R. Bart, Gerard Garpio Jr, Ross Levine. Santiago, Chile: Central Bank of Chile, 2002. 34 p.

74. Васіна А. Ю. Інституційний аналіз впливу держави на структурування національної економіки URL:

http://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/acticles/issue_29/ALLA_YU_VASINAInstitutional_Analysis_of_the_State_Influence_on_the_National_Economy_Structuring.pdf

75. Мацелюх Ю. В. Інституційні проблеми економіки та ризики розвитку кредитного ринку України. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/institutsii-ni-problemi-ekonomiki-ta-riziki-rozvitku-kreditnogo-rinku-ukraini>

76. Національна доповідь Міністерства економічного розвитку і торгівлі «Цілі сталого розвитку: Україна». 2017. 174 с.

77. Зростання ВВП у 2016 відбулося завдяки інвестиціям – НБУ. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2017/03/24/623040/>

78. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану» No 7348 від 04 трав. 2022 р. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1288573>.

79. Про запобігання корупції: Закон від 14 жовт. 2014 р. No 1700-VII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

80. Щодо діяльності з питань запобігання корупції. Державна податкова служба України. 2022. URL: <https://tr.tax.gov.ua/diialnist/zapobigannya-proyavam-koruptsii/-informatsiyi-materiali/581003.html>.

81. Головні економічні події 2017 року. URL: <https://www.segodnya.ua/economics/enews/ekspert-nazval-glavnye-ekonomicheskiesobytiya-2017-g--1104927.html>

82. Офіційна статистика за підсумками 2017 року. URL: <https://tsn.ua/groshi/underzhstati-pidrahuvali-v-yakih-regionah-cini-zrostali-naybilshe-1086355.html>

83. Vadym Bardas. Investment and forecasting expert. European Analytical Centre. Як комерційні банки відновлюють кредитування. URL: <http://ua-ekonomist.com/16922-yak-komercyn-banki-vdnovlyuyut-kredituvannya.html>

84. Фінансова (не)залежність. Як будемо вилазити з боргової безодні. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/derzhavniy-borg-ukrajini-2023-syagaye-mayzhe-100-vvp-yaki-ye-shlyahi-rozv-yazannya-problemi-12370953.html>

85. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/control/uk/index>

86. Малахов В. А. Перспективи запровадження міжнародних стандартів «Базель-III» для вітчизняних банків на основі міжнародного досвіду. URL: pathofscience.org/index.php/ps/article/download/128/142

87. Групи банків України (Інфографіка) FinPost | 26.01.2018, 16:32 | Economy, Інфографіка. URL: <http://finpost.com.ua/news/6838>

88. Звіт про фінансову стабільність НБУ. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=CD3463D58B8EAB5F678E89E6DDDE6C34?id=60764561>

89. Активи кредитних спілок збільшились на 6,8%. URL: <https://finpost.com.ua/news/7945>

90. Курс на прозорість та надійність: що змінить новий закон про кредитні спілки. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/08/31/703771/>

91. Огляд небанківського фінансового сектору за ІУ квартал 2022 р. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/aktivnist-nadavachiv-nebankivskih-finansovih-poslug-vidnovlyuyetsya-nerivnomirno-i-zalishayetsya-znachno-nijchoyu-za-dovoyennu--oglyad-nebankivskogo-finsektoru-za-iv-kvartal-2022-roku>

92. Ломбарди зменшили обсяги кредитування. URL: <https://finpost.com.ua/news/8273>

93. Огляд небанківського фінансового сектору. Березень 2023 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Nonbanking_Sector_Review_2023-03.pdf?v=4

94. Вінниччина у топ-10 регіонів за кількістю банківських відділень. URL: <https://vitatv.com.ua/oblast/vinnychchyna-u-top-10-rehioniv-za-kilkistyu>

95. Носирєв О. О. Стабілізація дисбалансів та структурних диспропорцій функціонування економіки регіонів. *Макроекономічні механізми*. № 1 (99). 2023. с. 113-120

96. Блокчейн і fintech: як змінюється сфера фінансів. URL: pravda.com.ua

97. Ритейлери – наше все, або як інновації допоможуть їх споживчому кредитуванню. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/886694.html>

98. P2P кредитування. Що це таке і чи працює воно в Україні? URL: <https://finance.ua/ua/credits/r2r-kredi-tovanie>

99. Як FinTech-сегмент змінює банківський ринок / Світовий огляд FinTech. URL: <https://www.pwc.ua/ua/banking/publications/fintech-changes.pdf>

100. Мацелюх Ю. В. P2P-кредитування як інноваційний інструмент розвитку кредитного ринку: зарубіжний досвід і можливості для України. *БІЗНЕСІНФОРМ* № 9. 2022. с. 82-87

101. Liu M. Internet Finance and Regulation in China / Fung Global Institute, August, 2015. URL: <http://www.asiaglobalinstitute.hku.hk/en/wp-content/uploads/2015/08/FGI-Report-Internet-Finance-part-IMain-Report-2.pdf>

102. Hofmann W. China's P2P lending nightmare leaves investors with 3 sobering lessons. URL: <https://sg.news.yahoo.com/china-p2p-lending-nightmare-leaves-investors-3-sobering-082437058.html>

103. Шовкопляс Г. Європейський досвід та рекомендації щодо регулювання ринків фінансових послуг в Україні. *Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві: зб. наук. праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, 20 березня 2020 року*. Велико-Тирново, Болгарія : ACCESS PRESS, 2020. с. 215-219.

104. Смирна О. В., Арієнчук А. М. Проблеми та напрями акумулювання фінансових ресурсів підприємствами на фінансовому ринку. *Ефективна економіка*. 2020. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7666>

105. Відбудова України: принципи та політика. За заг. ред. Ю. Городніченка, І. Сологуб, Б. Ведер ді Майер. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf

106. Річний звіт НБУ за 2022 рік. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2022.pdf?v=4

107. Спротив Росії та відновлення України: Нацбанк презентував нову стратегію. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3712704-sprotiv-rosii-ta-vidnovlenni-ukraini-nacbank-prezentuvav-novu-strategiu.html>

108. Звіт про фінансову стабільність НБУ. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=CD3463D58B8EAB5F678E89E6DDDE6C34?id=60764561>

109. Підсумковий звіт Незалежної асоціації банків України «Дослідження ринку кредитування в Україні», грудень 2020 р. URL: https://nabu.ua/images/uploaded/sys_media_doc/doc_51de4af05909c502efee8558d70b54b0.pdf

110. Указ президента України «Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225>

111. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/fondi-vidnovlennya-ukrayini>

112. Євроінтеграційний портал. Розпочала роботу Координаційна платформа донорів із відновлення України. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/rozpochala-robotu-koordynaciyna-platforma-donoriv-iz-vidnovlennya-ukrayiny-0>

113. Про деякі заходи щодо виконання зобов'язань України у сфері європейської інтеграції: Постанова Верховної ради України №2483-IX від 29.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2483-20#Text>

114. Повоєнна макроекономічна архітектура для України.
URL: https://cepr.org/system/files?file=2023-07/RapidResponse3_Ukr.pdf
115. Луняков О. Ендогенна природа циклічності кредитного ринку. *Вісник національного банку України*. 2012. № 11. с. 43-47.
116. Шевцова О. Й. Кредитний ринок: ресурси та ризики. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Збірник наукових праць*. №9-10 (298-299), 2022. с. 95-102
117. Данилишин Б. М. Випробування війною: ситуації в економіці та на фінансових ринках України. *Дорослий погляд на світ*. 2022. № 3.
URL: http://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/523177_viprobuвання_viynoyu_situatsii.ht
118. Долінський Л. Б. Фінансовий ризик-менеджмент: навчально-методичний посібник. - Київ: НаУКМА, 2022. 130 с. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/23795>
119. Долінський Л.Б. Кредитно-інвестиційна діяльність банківських установ: теорія, методологія, практика: монографія – Чернігів: ЧНТУ, 2019. 390с. URL: <http://ir.stu.cn.ua/123456789/20301>
120. Ільчук В., Шпомер Т. Проблеми розвитку інституційної складової інфраструктурного забезпечення функціонування кредитного ринку України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*, №3(27), 2022. с. 176–189. URL: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-3\(27\)-176-189](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-3(27)-176-189)
121. Вергелюк Ю. Ю. Фінансова безпека кредитного ринку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 11. с. 31–36.
122. Богріновцева Л., Козій Н. Роль та вплив інституційних факторів на розвиток кредитного ринку в Україні: аналіз, виклики та перспективи. *Економіка та суспільство*, 2023. №54. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-62>
123. Зав'ялов М. Б. Що відбувається з ринком кредитування під час війни Finance.ua. 2022. № 4. URL: <https://news.finance.ua/ua/do-yakyyh-bankiv-malyy-biznes-mozhe-zvernutysya-po-dopomohu>.

124. Вовчак О. Д., Миськів Г. В. Кредитні ресурси суб'єктів кредитного ринку: теоретико-методологічні підходи. *Вісник Національного банку України*. 2015. № 3. с. 35–39.

125. Ларіонова К. І. Аналіз сучасного стану кредитного ринку України в умовах невизначеності. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 4.

URL: <http://elar.khmnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10802/1/39%5B1%5D.pdf>.

126. Береславська О. І., Пернарівський О. В. Аналіз ризику та оцінка ефективності кредитних портфелів банків України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : науковий журнал*. Острогоз : Вид-во НаУОА, червень 2018. № 9(37). с. 103–110.

127. Корнєєв В. В. Інвестиційна привабливість ринків капіталу: тенденції детінізації бізнес-угод. *Університетські наукові записки*. 2022, № 1-2 (85-86). с. 17-26. DOI: 37491/UNZ.85-86.2

128. Корнєєв В. В., Ходжаян А. О. Макроекономічні тенденції діджиталізації фінансового ринку. *Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць*. 2022. № 7-8 (254-255). с. 42-47. URL: <https://zenodo.org/record/7323262#.Y6IRQ3ZBzmY>

129. Бунге М. Теорія кредиту / М. Бунге // М. Бунге: сучасний дискурс ; за ред. В.Д. Базилевича. К. : Знання, 2005. С. 267–474.

130. Даниленко А. І., Шелудько Н. М. Грошово-кредитний ринок України: кризові уроки та короткострокові перспективи. *Економіка і прогнозування*. 2010. № 1. с. 9-19.

131. Про затвердження Правил складання та подання звітності учасниками ринку небанківських фінансових послуг до Національного банку України: Постанова НБУ від 25 листопада 2022 року № 123. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_25112021_123.

132. Береславська О. І., Підсосонна Я. Г. Актуальні питання валютного кредитування в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2015. Вип. № 15, Ч 5. с. 129–133.

133. Непочатенко О. О., Бондаренко Н. В., Власюк С. А. Банківське кредитування як важливий чинник стабілізації економіки країни. *Збірник наукових праць уманського національного університету садівництва*. Умань, 2017. Вип. 90. Ч. 2: Економічні науки. с. 7–16.

134. Коваленко В. В. Ткаченко Д. Ю., Шевченко О. В. Кредитний ринок України: сучасні проблеми та перспективи розвитку. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2018. № 3. с. 90-96.

135. Савчук С. Є. Ринок небанківських фінансових послуг після війни
Економічна правда. 2022. № 4.
URL: <http://www.epravda.com.ua/columns/2022/05/25/687455/>.

136. Войтик О. Є. Інституційне забезпечення державного управління регіональним розвитком. *Теорія та практика державного управління*. 2016. № 1(52). с. 1-8.

137. Непочатенко О. О., Мудрак Р. П., Бечко П. К., Непочатенко О. А. Роль кредитного ринку в забезпеченні банківськими кредитами сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2020. № 23. с. 10–16. DOI: [10.32702/2306-6792.2020.23.10](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2020.23.10)

138. Основні показники діяльності банків України (офіційний сайт Національного банку України). URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Indicators_Banks_2022-09-01.xlsx.

139. Бечко П. К., Мельник К. М., Барабаш Л. В. Бюро кредитних історій як основний чинник мінімізації кредитних ризиків. *Збірник наукових праць уманського національного університету садівництва*. Умань, 2017. Вип. 90. Ч. 2: Економічні науки. с. 72–83.

140. Мельник К. М., Колотуха С. М. Формування та вплив кредитного портфеля на кредитний ризик комерційного банку (на прикладі ПАТ КБ «ПриватБанк»). *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. Умань, 2017. Вип. 90. Ч. 2: Економічні науки. с. 105–115

141. Про платіжні послуги. Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20>.

142. Ostrom E. Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. P. 51.

143. Kasper W. Institutional economics: social order and public policy. Bodmin, Cornwall, 1999. P. 30.

144. Луцишин З. О. Трансформація світової фінансової системи в умовах глобалізації. К.: Видавництво «ДРУК», 2002.

145. Кізима Т. Кредитна поведінка домогосподарств: структурноаналітичний аспект. *Світ фінансів*. 2019. Вип. 1(58). с. 7-18. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1090/1093>

146. Галушак В. В. Страхування кредитних ризиків. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки*. 2016. Вип. 16 (1). с. 105-107.

147. Степаненко С. В. Інституціональний аналіз економічних систем (проблеми методології) : [монографія] / С. В. Степаненко. К. : КНЕУ, 2008. 312 с.

148. Про схвалення Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України до 2026 року: розпорядження Кабінету міністрів України від 09 грудня 2022 р. № 1155-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhhvalennia-stratehii-komunikatsii-z-pytan-ievropeiskoi-intehratsii-ukrainy-na-period-do-2026-t91222>

149. План заходів з реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору: Указ Президента України №155/2019 від 20 квітня 2019 року. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/plan-zakhodiv-iz-realizatsii-stratehichnoho-kursu-derzhavy-na-nabuttia-chlenstva-v-ievropeiskomu-soyuzi-ta-nato>

150. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: указ Президента № 722/2019 від 30.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019>

151. Частка непрацюючих кредитів (NPL) в Україні становила 38% на початок 2023 року. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/npl>

Характеристика етапів становлення та розвитку кредитного ринку в Україні

№	Період	Назва етапу	Основні характеристики
1	1991-1993	Етап зародження	Створення нормативно-правової основи регулювання кредитного ринку та банківської системи, а також основи саморегулювання. Вихід на міжнародний ринок.
2	1994-1995	Етап «відбору сильніших»	Призупинені інфляційні процеси, ліквідовані банки, які були не готові працювати в умовах більш жорсткого контролю з боку Національного банку України. Запроваджено електронну систему платежів
3	1996-2001	Етап піднесення	Відбулося якісне оздоровлення банківської системи, введення грошової одиниці України. Сталася перша реальна банківська криза. Вдосконалення нормативно-правової бази щодо банківської діяльності. Створено Фонд гарантування вкладів фізичних осіб
4	2002-2007	Етап розквіту та вдосконалення	Проведення комплексу управлінських, кадрових, технологічних і технічних перетворень у банківській системі. Присутність іноземних банків і розширення спектра банківських послуг. Розширення банками філіальної мережі. Запровадження пластикових карток. Створення Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг. Розпочато ведення Державного реєстру фінансових установ. Створення та розширення діяльності нових інфраструктурних суб'єктів, зокрема бюро кредитних історій, фондів операцій із нерухомістю, фондів фінансування будівництва, Державної іпотечної установи
5	2008-2010	Етап фінансової кризи	Масове банкрутство, злиття та поглинання банків. Рекапіталізація та націоналізація банків. Втрата довіри до фінансово-кредитних інститутів. Зростання обсягів ломбардного бізнесу
6	2011-2013	Етап відновлення	Реформування системи державного управління банківською системою України, надання їй попереджувального, антикризового характеру. Повернення довіри клієнтів до своєї діяльності та підвищення рівня конкурентоспроможності її учасників, вжиття заходів щодо зниження фінансових ризиків. Більш жорстке регулювання з боку державних органів
7	2014-2016	Етап системної кризи	Загострення економічної, фінансової і платіжної кризи, гальмування ринкових перетворень економіки, інвестиційного процесу

Продовження додатку А

8	2017-2019	Етап модернізації та впровадження цілей сталого розвитку	Перехід до нової концепції центрального банкінгу – стимулювання банківського кредитування інноваційного індустріального розвитку економіки
9	2020-2021	Етап коронакризи	– зменшення величини доходів потенційних позичальників веде до погіршення їхньої кредитоспроможності, при цьому невідомо, чи відновляться згодом доходи громадян і суб'єктів господарювання; – обмеженість позичальників обслуговувати борг і зростання кредитного ризику сприяють підвищенню процентних ставок по кредитах, що зменшує попит на них; – закриті відділення на карантин стали перешкодою для отримання кредиту, і це є критичним для тих клієнтів, які не використовують дистанційне банківське обслуговування; – недостатня величина капіталу у банків для збільшення обсягів кредитування.
10	2022 і до тепер	Етап воєнного стану	- Зменшення кредитної активності. - Зростання кредитного ризику. - Збільшення простроченої заборгованості. - Зниження ліквідності банків.

**Вихідні дані для проведення рейтингової оцінки банківських установ, 2021
рік, млн грн**

Банк	Всього активи	Кредити юр. осіб	Кредити фіз. Осіб	Обсяг непрацюючих кредитів	Власний капітал	Процентний дохід
Приватбанк	407,3	18,5	51,7	174,50	66,6	35,9
ОЩАДБАНК	236,90	112,60	17,80	38,60	19,20	14,70
Укрексімбанк	192,00	122,00	1,80	34,30	7,60	9,20
Райффайзен Банк Аваль	131,70	65,90	8,50	1,60	14,20	5,20
УКРГАЗБАНК	123,90	67,80	6,60	6,50	7,90	5,00
Комінвестбанк	33,60	21,50	0,30	0,30	4,80	3,80
УкрСиббанк	78,40	16,60	5,30	0,70	12,60	2,40
СЕНС-БАНК	115,70	54,20	9,30	12,10	5,30	4,00
ПАТ ПУМБ	104,65	40,80	19,20	22,30	11,80	3,90
Промінвестбанк	6,70	4,30	0,10	4,20	4,80	1,90
КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	54,90	29,50	4,50	0,60	6,60	2,20
ОТП БАНК	69,90	32,40	8,40	2,70	11,20	2,20
МТБ БАНК	13,40	5,40	0,30	0,30	0,90	0,50
СІТІБАНК	33,70	8,50	0,03	0,02	2,10	1,40
Акціонерний банкПівденний	47,60	21,00	0,30	0,50	4,40	1,50
ІНГ Банк Україна	13,60	7,40	0,00	0,00	3,60	0,80
ПРОКРЕДИТ БАНК	31,60	23,00	0,40	0,50	3,40	1,20
КРЕДОБАНК	33,20	8,70	6,90	1,10	3,20	1,10
МЕГАБАНК, Харків	9,96	4,70	0,90	1,10	0,90	0,60
БАНК КРЕДИТ ДНІПРО	20,40	6,80	1,20	2,80	1,60	0,60
БАНК ВОСТОК	19,60	9,00	0,20	0,20	1,80	0,60
Кристал банк	5,40	2,10	0,06	0,30	0,50	0,40
УНІВЕРСАЛ БАНК	57,60	3,30	26,50	2,50	9,00	0,40

Продовження додатку Б

ТАСКОМБАНК	30,80	12,80	4,50	1,10	2,70	1,90
БАНК ІНВЕСТ. ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ	3,90	1,20	0,40	0,60	0,60	0,30
А – БАНК	14,40	1,50	8,80	1,10	2,30	0,80
Альянс	11,50	4,90	0,10	0,30	1,00	0,90
Правекс	9,40	2,70	1,50	0,03	0,80	0,70
КІБ	8,95	2,50	0,30	0,30	3,20	1,10
Акордбанк	15,30	1,50	0,30	0,40	0,60	1,60

Додаток В

Стандартизовані показники для проведення інтегральної оцінки кредитоспроможності банківських установ, 2021 р.

Банк	Коефіцієнт покриття кредитного портфелю власним капіталом	Коефіцієнт проблемних кредитів	Коефіцієнт доходності кредитного портфелю	стандартизовані стимулятори			Інтегральна оцінка			Сума інтегральних оцінок
Приватбанк	0,9487	2,49	0,51	0,8204855	1	0,56880924	0,2461	0,4000	0,1706	0,8168
ОЩАДБАНК	0,1472	0,30	0,11	0,0793828	0,1190834	0,11343357	0,0238	0,0476	0,0340	0,1055
Укресімбанк	0,0614	0,28	0,07	0	0,111459	0,0695522	0,0000	0,0446	0,0209	0,0654
Райффайзен Банк Аваль	0,1909	0,02	0,07	0,1197177	0,0086514	0,06450239	0,0359	0,0035	0,0194	0,0587
УКРГАЗБАНК	0,1062	0,09	0,07	0,0414191	0,0351465	0,06143183	0,0124	0,0141	0,0184	0,0449
Комінвестбанк	0,2202	0,01	0,17	0,1468321	0,0055361	0,18377538	0,0440	0,0022	0,0551	0,1014
УкрСиббанк	0,5753	0,03	0,11	0,4752366	0,0128587	0,10984574	0,1426	0,0051	0,0330	0,1807
СЕНС-БАНК	0,0835	0,19	0,06	0,0204123	0,0766573	0,05662048	0,0061	0,0307	0,0170	0,0538
ПАТ ПУМБ	0,1967	0,37	0,07	0,1250868	0,1495186	0,05891397	0,0375	0,0598	0,0177	0,1150
Промінвестбанк	1,0909	0,95	0,43	0,9519652	0,3840063	0,47791157	0,2856	0,1536	0,1434	0,5826
КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК	0,1941	0,02	0,06	0,1227298	0,0070993	0,05857801	0,0368	0,0028	0,0176	0,0572
ОТП БАНК	0,2745	0,07	0,05	0,1970659	0,0266223	0,04625965	0,0591	0,0106	0,0139	0,0836
МТБ БАНК	0,1579	0,05	0,09	0,0892356	0,0211733	0,08486506	0,0268	0,0085	0,0255	0,0607
СІТІБАНК	0,2462	0,00	0,16	0,2276442	0,0009432	0,18747341	0,0683	0,0004	0,0562	0,1249
Акціонерний банкПівденний	0,2066	0,02	0,07	0,1342467	0,0094435	0,06510785	0,0403	0,0038	0,0195	0,0636

Продовження додатку В

ІНГ Банк Україна	0,4865	0,00	0,11	0,3930743	0	0,10815415	0,1179	0,0000	0,0324	0,1504
ПРОКРЕДИТ БАНК	0,1453	0,02	0,05	0,0775888	0,008596	0,04324466	0,0233	0,0034	0,0130	0,0397
КРЕДОБАНК	0,2051	0,07	0,07	0,1329109	0,0283668	0,06521098	0,0399	0,0113	0,0196	0,0708
МЕГАБАНК, Харків	0,1607	0,20	0,11	0,0918427	0,0790217	0,10705159	0,0276	0,0316	0,0321	0,0913
БАНК КРЕДИТ ДНІПРО	0,2000	0,35	0,08	0,128169	0,1408023	0,07033646	0,0385	0,0563	0,0211	0,1159
БАНК ВОСТОК	0,1957	0,02	0,07	0,1241487	0,0087455	0,05916228	0,0372	0,0035	0,0177	0,0585
Кристал банк	0,2315	0,14	0,19	0,157279	0,0558739	0,19619534	0,0472	0,0223	0,0589	0,1284
УНІВЕРСАЛ БАНК	0,3020	0,08	0,01	0,2224977	0,0337494	0	0,0667	0,0135	0,0000	0,0802
ТАСКОМБАНК	0,1561	0,06	0,11	0,0875477	0,0255793	0,11011708	0,0263	0,0102	0,0330	0,0695
БАНК ІНВЕСТ. ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ	0,3750	0,38	0,19	0,2899861	0,1508596	0,19883944	0,0870	0,0603	0,0597	0,2070
А – БАНК	0,2233	0,11	0,08	0,1497147	0,0429633	0,07338615	0,0449	0,0172	0,0220	0,0841
Альянс	0,2000	0,06	0,18	0,128169	0,0241375	0,19027257	0,0385	0,0097	0,0571	0,1052
Правекс	0,1905	0,01	0,17	0,1193626	0,0028735	0,17504259	0,0358	0,0011	0,0525	0,0895
КІБ	1,1429	0,11	0,39	1	0,0431027	0,43340837	0,3000	0,0172	0,1300	0,4473
Акордбанк	0,3333	0,22	0,89	0,2514582	0,0893983	1	0,0754	0,0358	0,3000	0,4112
х макс	1,14	2,49	0,89							0,8168
х мін	0,06	0,00	0,01							0,0397

Розмір непрацюючих кредитів в розрізі банків за період 01.01.2014-01.01.2023 рр., млн грн

Name	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023
JSC CB 'PRIVATBANK'	26 645	22 742	31 066	168 856	236 211	244 824	239 197	181 196	174 533	178 929
JSC 'Ukreximbank'	13 944	33 747	48 054	55 685	70 191	84 551	70 353	64 227	34 343	55 949
Raiffeisen Bank JSC	9 755	15 881	30 011	27 384	8 435	5 007	3 665	1 700	1 646	10 916
TASCOMBANK JSC	96	175	180	454	1 748	1 778	1 334	1 597	1 088	4 191
JSC 'Oschadbank'	7 085	22 074	50 935	66 880	80 717	98 967	78 112	56 900	38 615	65 903
JSC 'BANK ALLIANCE'	6	18	95	3	3	0	98	22	313	929
JSC 'ALTBANK'	379	39	21	0	0	1	0	0	11	10
Policombank	33	38	39	43	92	182	130	96	49	60
PJSC BANK FAMILNY	13	36	64	78	55	58	52	0	1	1
JSC 'KREDOBANK'	759	727	661	689	843	1 041	1 148	1 308	1 079	3 958
JSCB 'Lviv'	92	130	209	188	504	409	563	660	287	383
OKCI BANK, JSC	29	48	34	44	25	50	60	61	47	47
JSC 'A - BANK'	195	213	455	592	577	967	1 534	1 217	1 078	3 989
JSCB 'INDUSTRIALBANK'	47	174	151	146	562	542	497	278	287	742
PJSC 'MTB BANK'	420	271	418	910	861	316	314	226	330	912
Pivdenny	538	1 050	1 483	1 550	2 001	1 823	1 592	1 233	520	2 990
JSC 'Poltava-bank'	110	115	77	85	182	177	155	224	127	164
JSC 'FUIB'	3 658	4 673	11 886	11 769	8 613	10 390	7 233	4 618	4 201	14 880
JSC 'BANK 'GRANT'	54	40	105	61	79	112	61	52	78	442
JSC 'SKY BANK'	27	26	27	67	38	18	19	30	11	47
PJSC 'BTA BANK'	453	90	476	589	683	530	438	3	1	1
JSC 'ASVIO BANK'	45	38	40	72	51	61	63	86	27	161
JSC 'UKRSIBBANK'	2 137	4 885	7 084	8 602	7 225	3 868	1 822	1 867	741	3 085
JSC 'Idea Bank'	239	272	240	228	578	1 302	2 070	2 393	3 375	5 336
JSC 'COMINVESTBANK'	42	73	78	86	180	204	267	291	259	379

Продовження додатку Г

PJSC 'BANK 'UKRAINIAN CAPITAL'	59	79	57	47	98	120	75	77	44	68
PRAVEX BANK' JSC	1 762	2 216	2 805	1 931	107	134	92	52	37	388
JSC 'CREDIT AGRICOLE BANK'	320	1 814	3 929	4 580	3 272	2 341	1 424	578	627	4 682
MetaBank	49	38	36	39	44	32	27	29	13	54
JSC 'UNEX BANK'	60	101	268	269	274	148	229	103	28	37
JSC 'CIB'	0	0	0	5	12	98	157	213	329	505
JSC 'UNIVERSAL BANK'	649	2 160	2 789	3 389	2 440	2 620	2 428	3 531	2 529	4 657
JSC 'PIRAEUS BANK ICB'	539	164	1 788	1 261	349	85	71	32	94	108
JSC 'BANK CREDIT DNEPR'	721	838	3 771	3 520	4 214	4 713	3 557	3 836	2 810	1 784
JSC 'SENSE BANK'	4 065	6 203	11 644	14 535	7 467	8 100	21 752	19 240	12 112	22 396
JSB 'UKRGASBANK'	4 426	7 000	7 820	7 865	10 444	8 759	9 243	7 902	6 486	22 353
JOINT STOCK BANK 'RADABANK'	2	16	33	40	95	324	307	264	280	631
JSB 'CLEARING HOUSE'	519	1 176	930	368	766	456	483	496	299	448
JSC 'FIRST INVESTMENT BANK'	53	79	52	9	11	177	155	77	5	79
JSC 'ING Bank Ukraine'	359	2 627	4 779	6 051	1 366	1 010	888	988	0	871
OTP BANK JSC	2 860	5 236	11 820	8 068	7 669	7 704	5 369	4 210	2 733	7 292
JSC 'CITIBANK'	0	0	0	0	33	23	46	27	18	1 755
JSC 'PROCREDIT BANK'	113	252	440	376	833	638	786	906	476	3 142
PJSC 'BANK VOSTOK'	1	9	370	442	451	268	238	177	164	1 376
JSC 'BANK TRUST-CAPITAL'	29	30	45	54	135	21	17	1	2	2
JSC 'Ukrainian Bank for reconstruction and development'	13	15	0	0	0	0	0	0	0	0
JSC 'BANK FOR INVESTMENTS AND SAVINGS'	2	218	93	103	1 056	905	589	560	621	753
JSC 'CREDIT EUROPE BANK'	212	252	111	752	645	607	190	140	47	244
JSC 'CREDITWEST BANK'	2	2	2	2	110	124	169	109	68	75

Продовження додатку Г

UKRCONSTINVESTBANK' JSC	5	32	46	79	101	99	180	52	77	59
JSC 'MOTOR-BANK'	4	21	83	22	16	15	1	1	3	24
JSC 'CB 'GLOBUS'	78	92	114	161	314	171	216	175	260	490
JSC 'AP BANK'	1	0	0	0	0	6	2	11	17	40
JSC IIB	132	262	118	462	289	1 000	987	1 068	1 137	816
CB 'ACCORDBANK' PuJSC	29	39	41	127	193	28	92	97	444	823
JSC 'BANK 3/4'	3	2	2	0	136	186	180	12	7	62
JSC 'EIB'	1	3	3	619	267	58	109	134	113	141
JSC Deutsche Bank DBU	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
JSC 'SEB CORPORATE BANK'	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
JSC 'ALPARI BANK'	0	0	0	0	0	0	1	71	4	1
JSC 'BANK AVANGARD'	0	30	0	0	0	64	0	0	0	36
JSC 'BANK 'PORTAL'	0	0	4	3	14	87	75	68	44	95
JSC 'CRYSTALBANK'	0	0	11	21	96	166	372	407	265	283
JSC 'JSCB 'CONCORD'	23	18	6	7	14	92	111	148	187	279
JSC 'IBOX BANK'	20	21	16	15	179	138	66	115	113	96
JSC 'BANK FORWARD'	414	347	438	232	794	741	834	215	279	716
JSC 'BANK SICH'	33	39	6	40	144	189	73	182	56	0
MEGABANK JSC	346	381	515	714	1 114	1 164	1 087	973	1 106	0
PJSC Prominvestbank	5 163	9 400	29 903	25 424	32 297	38 726	32 105	24 987	22 267	0
JSC 'IR BANK'	2 540	8 217	23 307	28 288	28 474	45 186	34 606	37 137	25 826	0
JSC CB 'ZEMELNY CAPITAL'	6	14	17	7	9	31	128	350	0	0
Misto Bank	148	126	98	761	811	494	425	280	0	0
JSC JSCB 'ARCADA'	10	9	7	6	81	30	51	0	0	0
Vernum	14	35	54	3	117	244	0	0	0	0
JSC "Ukrsotsbank"	14 957	23 125	31 427	30 704	36 673	34 029	0	0	0	0
Financial Initiative	321	712	1 445	1 727	10 292	11 238	0	0	0	0

Обсяг кредитного портфелю банків за період 2018-2023 рр., млн грн

Name	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023
JSC CB 'PRIVATBANK'	171 945	186 983	212 987	220 057	269 532	293 725	305 163	245 013	249 621	258 532
JSC 'Ukreximbank'	53 474	80 341	101 286	108 485	116 987	145 932	130 786	119 240	110 122	129 119
Raiffeisen Bank JSC	35 976	43 781	55 547	59 807	49 694	54 371	53 994	53 095	74 386	85 365
TASCOMBANK JSC	2 240	2 348	3 172	6 036	11 761	14 084	13 223	14 420	17 532	17 249
JSC 'Oschadbank'	69 394	96 315	110 234	118 354	128 698	147 062	140 624	119 537	116 548	142 161
JSC 'BANK ALLIANCE'	138	559	106	191	452	1 475	2 473	3 357	4 392	5 457
JSC 'ALTBANK'	1 654	188	74	26	87	145	281	381	302	344
Policombank	472	370	323	335	360	434	402	348	465	521
PJSC BANK FAMILNY	72	95	98	107	71	60	62	17	17	21
JSC 'KREDOBANK'	2 737	3 376	4 793	6 459	8 798	10 549	12 720	14 237	17 637	16 632
JSCB 'Lviv'	757	954	968	898	1 126	1 430	1 979	3 101	4 693	4 757
OKCI BANK, JSC	310	403	393	337	360	259	208	302	176	112
JSC 'A - BANK'	1 430	1 170	2 303	3 242	3 901	4 464	6 610	8 570	10 865	10 240
JSCB 'INDUSTRIALBANK'	1 455	1 925	2 120	2 429	2 708	2 699	2 341	2 283	2 130	2 492
PJSC 'MTB BANK'	1 801	1 928	1 786	2 076	1 953	2 124	2 463	3 296	4 550	4 767
Pivdenny	8 842	11 933	13 778	16 227	17 587	17 936	14 753	19 079	21 404	20 195
JSC 'Poltava-bank'	983	959	752	739	948	1 052	1 068	1 041	1 216	1 408
JSC 'FUIB'	24 492	30 330	38 372	40 071	34 260	37 864	40 463	42 690	59 031	60 911
JSC 'BANK 'GRANT'	633	871	854	905	952	1 105	1 043	1 117	1 232	1 297
JSC 'SKY BANK'	327	339	327	179	106	171	167	191	328	366
PJSC 'BTA BANK'	3 010	1 115	803	796	734	572	441	5	3	3
JSC 'ASVIO BANK'	439	434	620	864	662	400	470	433	648	754
JSC 'UKRSIBBANK'	15 722	17 094	24 980	36 702	37 216	36 085	27 155	34 669	43 080	20 803
JSC 'Idea Bank'	2 756	2 522	2 411	2 829	3 144	4 594	6 331	6 332	8 384	8 332
JSC 'COMINVESTBANK'	806	921	787	784	889	751	529	573	553	552

Продовження додатку Д

PJSC 'BANK 'UKRAINIAN CAPITAL'	174	271	303	270	428	453	377	444	579	460
PRAVEX BANK' JSC	3 686	3 628	3 798	2 873	708	1 418	1 835	3 446	4 850	4 161
JSC 'CREDIT AGRICOLE BANK'	11 812	16 178	16 878	19 417	21 831	23 989	25 061	29 352	35 558	33 714
MetaBank	580	424	270	272	369	465	544	542	498	438
JSC 'UNEX BANK'	1 451	1 326	1 016	721	513	478	359	257	225	323
JSC 'CIB'	86	119	204	147	280	547	948	1 376	2 162	2 883
JSC 'UNIVERSAL BANK'	3 937	4 912	5 842	5 163	4 979	7 033	11 980	20 292	29 552	32 585
JSC 'PIRAEUS BANK ICB'	1 686	1 521	2 786	2 299	2 136	1 419	1 453	2 188	2 662	2 415
JSC 'BANK CREDIT DNEPR'	4 342	6 363	7 298	6 358	6 627	7 130	6 116	6 545	8 693	5 628
JSC 'SENSE BANK'	22 129	30 559	39 485	37 457	40 378	51 724	58 517	65 757	73 411	70 031
JSB 'UKRGASBANK'	15 637	18 420	22 382	30 810	43 757	56 844	48 283	56 536	63 112	79 320
JOINT STOCK BANK 'RADABANK'	232	285	329	531	757	1 080	1 107	1 421	2 129	1 625
JSB 'CLEARING HOUSE'	3 230	2 752	2 409	1 166	1 096	1 008	1 186	1 784	1 917	1 716
JSC 'FIRST INVESTMENT BANK'	857	884	889	854	710	700	497	566	261	177
JSC 'ING Bank Ukraine'	6 905	9 481	12 064	12 460	7 714	9 232	8 307	6 471	6 822	7 857
OTP BANK JSC	17 120	20 617	26 360	25 396	23 848	28 212	31 198	31 799	44 799	39 458
JSC 'CITIBANK'	2 432	2 663	2 786	4 883	5 665	7 250	5 522	2 537	7 781	7 594
JSC 'PROCREDIT BANK'	1 940	3 692	5 562	8 665	13 520	17 156	17 204	20 346	23 537	23 014
PJSC 'BANK VOSTOK'	2 415	3 778	4 009	5 175	6 006	7 097	7 385	7 741	9 609	10 156
JSC 'BANK TRUST-CAPITAL'	400	293	243	244	153	105	93	115	74	40
JSC 'Ukrainian Bank for reconstruction and development'	53	34	0	0	0	0	0	0	2	0
JSC 'BANK FOR INVESTMENTS AND SAVINGS'	2 108	3 899	5 183	4 525	3 673	3 357	2 780	1 761	1 554	1 425
JSC 'CREDIT EUROPE BANK'	1 124	1 306	1 352	1 458	971	1 016	495	401	343	244
JSC 'CREDITWEST BANK'	329	457	529	851	1 087	1 362	1 257	1 404	1 368	1 234
UKRCONSTINVESTBANK' JSC	221	309	130	309	480	479	544	612	773	660

Продовження додатку Д

JSC 'MOTOR-BANK'	217	244	209	170	682	698	672	542	691	601
JSC 'CB 'GLOBUS'	874	963	969	1 001	1 379	1 637	1 757	2 520	2 922	2 430
JSC 'AP BANK'	48	2	55	79	188	364	581	741	1 207	896
JSC IIB	1 385	2 035	2 548	2 658	2 491	2 654	2 523	2 095	2 178	1 613
CB 'ACCORDBANK' PJSC	391	418	362	373	334	764	983	1 575	1 982	1 776
JSC 'BANK 3/4'	1 055	799	407	398	479	312	319	195	129	103
JSC 'EIB'	847	935	1 129	1 040	756	476	471	496	408	438
JSC Deutsche Bank DBU	133	242	578	270	515	1 850	476	404	301	699
JSC 'SEB CORPORATE BANK'	732	1 175	692	1 198	408	526	386	447	358	399
JSC 'ALPARI BANK'	32	33	30	7	5	21	77	86	19	13
JSC 'BANK AVANGARD'	117	370	343	551	319	212	154	55	203	58
JSC 'BANK 'PORTAL'	141	145	136	148	156	206	217	223	223	212
JSC 'CRYSTALBANK'	0	113	158	204	406	446	670	968	783	735
JSC 'JSCB 'CONCORD'	191	226	262	238	337	577	780	817	842	1 130
JSC 'IBOX BANK'	393	435	347	342	458	507	421	341	324	650
JSC 'BANK FORWARD'	3 589	2 090	1 456	1 495	1 717	1 732	2 060	1 632	1 686	1 761
JSC 'BANK SICH'	382	621	521	569	469	460	786	903	1 158	0
MEGABANK JSC	4 815	6 192	7 799	8 681	7 101	7 633	7 259	7 409	8 282	0
PJSC Prominvestbank	30 843	45 024	60 097	50 443	42 864	45 526	33 125	25 126	23 133	0
JSC 'IR BANK'	27 660	41 727	59 635	62 269	54 495	56 290	43 060	44 555	30 830	0
JSC CB 'ZEMELNY CAPITAL'	205	165	134	112	351	493	597	704	0	0
Misto Bank	1 307	1 608	1 876	1 739	1 494	696	621	374	0	0
JSC JSCB 'ARCADA'	1 861	2 159	2 553	1 065	683	781	584	0	0	0
Vernum	122	288	304	246	332	269	0	0	0	0
JSC "Ukrsotsbank"	35 292	44 713	56 451	54 822	44 686	37 811	0	0	0	0
Financial Initiative	13 312	15 747	17 986	20 841	23 747	21 596	0	0	0	0

Показники NPL банків, %

Name	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023
JSC CB 'PRIVATBANK'	15,5%	12,2%	14,6%	76,7%	87,6%	83,4%	78,4%	74,0%	69,9%	69,2%
JSC 'Ukreximbank'	26,1%	42,0%	47,4%	51,3%	60,0%	57,9%	53,8%	53,9%	31,2%	43,3%
Raiffeisen Bank JSC	27,1%	36,3%	54,0%	45,8%	17,0%	9,2%	6,8%	3,2%	2,2%	12,8%
TASCOMBANK JSC	4,3%	7,5%	5,7%	7,5%	14,9%	12,6%	10,1%	11,1%	6,2%	24,3%
JSC 'Oschadbank'	10,2%	22,9%	46,2%	56,5%	62,7%	67,3%	55,5%	47,6%	33,1%	46,4%
JSC 'BANK ALLIANCE'	4,3%	3,3%	90,0%	1,6%	0,7%	0,0%	3,9%	0,7%	7,1%	17,0%
JSC 'ALTBANK'	22,9%	21,0%	29,0%	0,0%	0,1%	0,5%	0,1%	0,1%	3,6%	2,8%
Policombank	7,0%	10,3%	12,0%	13,0%	25,6%	42,1%	32,4%	27,6%	10,5%	11,5%
PJSC BANK FAMILNY	17,9%	37,7%	65,2%	72,7%	76,6%	97,0%	83,0%	0,1%	4,0%	2,9%
JSC 'KREDOBANK'	27,7%	21,5%	13,8%	10,7%	9,6%	9,9%	9,0%	9,2%	6,1%	23,8%
JSCB 'Lviv'	12,2%	13,6%	21,6%	20,9%	44,7%	28,6%	28,4%	21,3%	6,1%	8,1%
OKCI BANK, JSC	9,5%	12,0%	8,8%	13,1%	6,9%	19,3%	29,0%	20,2%	26,9%	42,3%
JSC 'A - BANK'	13,6%	18,2%	19,8%	18,2%	14,8%	21,7%	23,2%	14,2%	9,9%	39,0%
JSCB 'INDUSTRIALBANK'	3,2%	9,0%	7,1%	6,0%	20,7%	20,1%	21,2%	12,2%	13,5%	29,8%
PJSC 'MTB BANK'	23,3%	14,1%	23,4%	43,8%	44,1%	14,9%	12,8%	6,9%	7,3%	19,1%
Pivdenny	6,1%	8,8%	10,8%	9,5%	11,4%	10,2%	10,8%	6,5%	2,4%	14,8%
JSC 'Poltava-bank'	11,2%	12,0%	10,3%	11,4%	19,2%	16,8%	14,5%	21,6%	10,5%	11,7%
JSC 'FUIB'	14,9%	15,4%	31,0%	29,4%	25,1%	27,4%	17,9%	10,8%	7,1%	24,4%
JSC 'BANK 'GRANT'	8,6%	4,6%	12,3%	6,7%	8,3%	10,2%	5,8%	4,6%	6,3%	34,1%
JSC 'SKY BANK'	8,3%	7,6%	8,2%	37,5%	35,9%	10,7%	11,7%	15,8%	3,3%	12,8%
PJSC 'BTA BANK'	15,1%	8,0%	59,2%	74,0%	93,0%	92,7%	99,5%	61,5%	22,3%	18,9%
JSC 'ASVIO BANK'	10,2%	8,8%	6,5%	8,3%	7,7%	15,2%	13,4%	19,9%	4,1%	21,3%
JSC 'UKRSIBBANK'	13,6%	28,6%	28,4%	23,4%	19,4%	10,7%	6,7%	5,4%	1,7%	14,8%
JSC 'Idea Bank'	8,7%	10,8%	10,0%	8,0%	18,4%	28,3%	32,7%	37,8%	40,3%	64,0%
JSC 'COMINVESTBANK'	5,2%	8,0%	9,9%	10,9%	20,3%	27,2%	50,6%	50,8%	46,8%	68,7%

Продовження додатку Ж

PJSC 'BANK 'UKRAINIAN CAPITAL'	34,0%	29,2%	18,8%	17,5%	22,9%	26,5%	19,9%	17,3%	7,5%	14,7%
PRAVEX BANK' JSC	47,8%	61,1%	73,9%	67,2%	15,1%	9,5%	5,0%	1,5%	0,8%	9,3%
JSC 'CREDIT AGRICOLE BANK'	2,7%	11,2%	23,3%	23,6%	15,0%	9,8%	5,7%	2,0%	1,8%	13,9%
MetaBank	8,4%	9,1%	13,3%	14,5%	12,0%	6,8%	5,0%	5,3%	2,6%	12,3%
JSC 'UNEX BANK'	4,2%	7,6%	26,3%	37,3%	53,5%	31,0%	63,6%	40,0%	12,5%	11,3%
JSC 'CIB'	0,0%	0,0%	0,0%	3,5%	4,4%	17,9%	16,5%	15,5%	15,2%	17,5%
JSC 'UNIVERSAL BANK'	16,5%	44,0%	47,7%	65,6%	49,0%	37,2%	20,3%	17,4%	8,6%	14,3%
JSC 'PIRAEUS BANK ICB'	32,0%	10,8%	64,2%	54,8%	16,4%	6,0%	4,9%	1,4%	3,5%	4,5%
JSC 'BANK CREDIT DNEPR'	16,6%	13,2%	51,7%	55,4%	63,6%	66,1%	58,2%	58,6%	32,3%	31,7%
JSC 'SENSE BANK'	18,4%	20,3%	29,5%	38,8%	18,5%	15,7%	37,2%	29,3%	16,5%	32,0%
JSB 'UKRGASBANK'	28,3%	38,0%	34,9%	25,5%	23,9%	15,4%	19,1%	14,0%	10,3%	28,2%
JOINT STOCK BANK 'RADABANK'	0,8%	5,7%	10,0%	7,5%	12,5%	30,0%	27,7%	18,5%	13,2%	38,9%
JSB 'CLEARING HOUSE'	16,1%	42,7%	38,6%	31,6%	69,9%	45,2%	40,7%	27,8%	15,6%	26,1%
JSC 'FIRST INVESTMENT BANK'	6,1%	9,0%	5,8%	1,0%	1,5%	25,2%	31,2%	13,6%	1,9%	44,7%
JSC 'ING Bank Ukraine'	5,2%	27,7%	39,6%	48,6%	17,7%	10,9%	10,7%	15,3%	0,0%	11,1%
OTP BANK JSC	16,7%	25,4%	44,8%	31,8%	32,2%	27,3%	17,2%	13,2%	6,1%	18,5%
JSC 'CITIBANK'	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,6%	0,3%	0,8%	1,1%	0,2%	23,1%
JSC 'PROCREDIT BANK'	5,8%	6,8%	7,9%	4,3%	6,2%	3,7%	4,6%	4,5%	2,0%	13,7%
PJSC 'BANK VOSTOK'	0,1%	0,2%	9,2%	8,5%	7,5%	3,8%	3,2%	2,3%	1,7%	13,5%
JSC 'BANK TRUST-CAPITAL'	7,3%	10,3%	18,3%	22,1%	88,0%	20,0%	17,9%	0,9%	2,8%	4,0%
JSC 'Ukrainian Bank for reconstruction and development'	24,0%	42,8%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
JSC 'BANK FOR INVESTMENTS AND SAVINGS'	0,1%	5,6%	1,8%	2,3%	28,7%	27,0%	21,2%	31,8%	40,0%	52,8%
JSC 'CREDIT EUROPE BANK'	18,8%	19,3%	8,2%	51,6%	66,4%	59,7%	38,3%	34,9%	13,6%	100,0%
JSC 'CREDITWEST BANK'	0,7%	0,4%	0,4%	0,2%	10,1%	9,1%	13,4%	7,8%	5,0%	6,1%
UKRCONSTINVESTBANK' JSC	2,4%	10,2%	35,3%	25,6%	21,0%	20,6%	33,1%	8,5%	9,9%	8,9%
JSC 'MOTOR-BANK'	1,9%	8,8%	39,7%	12,8%	2,3%	2,1%	0,1%	0,2%	0,4%	3,9%

Продовження додатку Ж

JSC 'CB 'GLOBUS'	9,0%	9,5%	11,8%	16,1%	22,8%	10,5%	12,3%	7,0%	8,9%	20,2%
JSC 'AP BANK'	1,3%	1,1%	0,2%	0,0%	0,0%	1,7%	0,4%	1,5%	1,4%	4,5%
JSC IIB	9,6%	12,9%	4,6%	17,4%	11,6%	37,7%	39,1%	51,0%	52,2%	50,6%
CB 'ACCORDBANK' PJSC	7,4%	9,4%	11,2%	34,0%	57,7%	3,6%	9,4%	6,2%	22,4%	46,4%
JSC 'BANK 3/4'	0,2%	0,2%	0,5%	0,0%	28,5%	59,4%	56,3%	6,2%	5,8%	60,2%
JSC 'EIB'	0,1%	0,4%	0,2%	59,6%	35,4%	12,1%	23,1%	27,0%	27,8%	32,1%
JSC Deutsche Bank DBU	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
JSC 'SEB CORPORATE BANK'	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
JSC 'ALPARI BANK'	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,8%	1,1%	82,3%	18,9%	7,1%
JSC 'BANK AVANGARD'	0,0%	8,1%	0,0%	0,0%	0,0%	30,1%	0,0%	0,0%	0,0%	61,7%
JSC 'BANK 'PORTAL'	0,0%	0,0%	3,3%	2,2%	9,0%	42,4%	34,5%	30,7%	19,6%	44,9%
JSC 'CRYSTALBANK'	0,0%	0,0%	6,8%	10,2%	23,7%	37,3%	55,5%	42,1%	33,9%	38,6%
JSC 'JSCB 'CONCORD'	12,0%	7,9%	2,3%	2,8%	4,1%	15,9%	14,3%	18,1%	22,2%	24,7%
JSC 'IBOX BANK'	5,0%	4,9%	4,5%	4,4%	39,1%	27,2%	15,7%	33,7%	34,9%	14,8%
JSC 'BANK FORWARD'	11,5%	16,6%	30,1%	15,5%	46,2%	42,8%	40,5%	13,2%	16,6%	40,6%
JSC 'BANK SICH'	8,6%	6,4%	1,2%	7,0%	30,6%	41,0%	9,2%	20,1%	4,9%	0,0%
MEGABANK JSC	7,2%	6,1%	6,6%	8,2%	15,7%	15,2%	15,0%	13,1%	13,4%	0,0%
PJSC Prominvestbank	16,7%	20,9%	49,8%	50,4%	75,3%	85,1%	96,9%	99,4%	96,3%	0,0%
JSC 'IR BANK'	9,2%	19,7%	39,1%	45,4%	52,3%	80,3%	80,4%	83,3%	83,8%	0,0%
JSC CB 'ZEMELNY CAPITAL'	2,9%	8,4%	12,4%	6,2%	2,5%	6,3%	21,5%	49,8%	0,0%	0,0%
Misto Bank	11,4%	7,8%	5,2%	43,8%	54,2%	71,0%	68,5%	74,8%	0,0%	0,0%
JSC JSCB 'ARCADA'	0,5%	0,4%	0,3%	0,6%	11,8%	3,8%	8,7%	0,0%	0,0%	0,0%
Vernum	11,4%	12,0%	17,7%	1,4%	35,4%	90,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
JSC "Ukrsotsbank"	42,4%	51,7%	55,7%	56,0%	82,1%	90,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Financial Initiative	2,4%	4,5%	8,0%	8,3%	43,3%	52,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%

Кількість банківських відділень в розрізі регіонів

Регіон	Кількість банківських відділень, одиниць
Вінницька	223
Волинська	138
Дніпропетровська	628
Донецька	322
Житомирська	174
Закарпатська	162
Запорізька	321
Івано-Франківська	190
Київська	293
Кіровоградська	157
Луганська	106
Львівська	484
Миколаївська	186
Одеська	530
Полтавська	319
Рівненська	141
Сумська	174
Тернопільська	124
Харківська	546
Херсонська	172
Хмельницька	170
Черкаська	189
Чернівецька	103
Чернігівська	180
Всього	6032

Додаток К

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнтів кореляції

Забезпеченість	Області	Кількість відділень на 100 тис. осіб	Чисельність населення	Ранг. Сер. Кількості відділень	Ранг. Сер. Чисельності населення	Кількість відділень на 100 тис. осіб	ВРП	Ранг. Сер. Кількості відділень	Ранг. Сер. ВРП	Кількість відділень на 100 тис. осіб	Середньодушовий дохід	Ранг. Сер. Кількості відділень	Ранг. Сер. Середньодушового доходу
слабка	Волинська	138	1021,3	21	20	138	77404	21	17	138	65481	21	19
	Донецька	322	4059,4	5	1	322	206309	5	6	322	47604	5	23
	Закарпатська	162	1244,5	18	12	162	62022	18	22	162	58844	18	22
	Луганська	106	2102,9	23	6	106	43204	23	24	106	31390	23	24
	Рівненська	141	1141,8	20	16	141	71901	20	19	141	67727	20	18
	Тернопільська	124	1021,7	22	19	124	62661	22	21	124	65084	22	20
	Чернівецька	103	890,5	24	24	103	45054	24	23	103	61612	24	21
середня	Вінницька	223	1509,5	9	9	223	135867	9	9	223	81970	9	9
	Житомирська	174	1179	14,5	14	174	91365	14,5	13	174	76107	14,5	12
	Івано-Франківська	190	1351,8	10	11	190	90398	10	14	190	68561	10	17

Продовження додатку К

	Київська	293	1795,1	8	7	293	242406	8	3	293	96293	8	2
	Хмельницька	170	1228,8	17	13	170	96380	17	12	170	75606	17	13
	Черкаська	189	1160,7	11	15	189	108822	11	10	189	76673	11	11
значна	Запорізька	321	1638,5	6	8	321	167260	6	8	321	93475	6	3
	Кіровоградська	157	903,7	19	23	157	75208	19	18	157	73146	19	16
	Миколаївська	186	1091,8	12	17	186	96648	12	11	186	81870	12	10
	Сумська	174	1035,8	14,5	18	174	80432	14,5	16	174	83307	14,5	8
	Херсонська	172	1001,6	16	21	172	68467	16	20	172	73624	16	15
	Чернігівська	180	959,3	13	22	180	84068	13	15	180	73742	13	14
найбільша	Дніпропетровська	628	3096,5	1	2	628	398732	1	1	628	107671	1	1
	Львівська	484	2478,1	4	4	484	236254	4	4	484	85195	4	7
	Одеська	530	2351,4	3	5	530	220242	3	5	530	93001	3	4
	Полтавська	319	1352,3	7	10	319	188424	7	7	319	92260	7	5
	Харківська	546	2599	2	3	546	257805	2	2	546	88863	2	3

Громадська наукова організація «Фінансово-економічна наукова рада»

(Державний реєстраційний номер: 1473885)

Україна, 01135, м. Київ, вул. Павлівська, буд. 22, оф. 12

Телефон/факс: (044) 222-5-889

Вих. №

0811/2018 - 1

«8»

11

2018

ДОВІДКА

про участь у науковій темі

Видана аспіранту кафедри фінансових ринків Національного університету Державної фіскальної служби України Мацелюх Юлії Вікторівні, про те, що вона дійсно прийняла участь у виконанні науково-дослідної теми «Розвиток банківської системи в умовах процесів дезінтермедіації» (Номер державної реєстрації 0118U000782).

Голова ГО «Фінансово-економічна наукова рада»
К.е.н., доцент

А.О. Золковер

ДОВІДКА

№ 256

від 10.10.2023

Щодо впровадження результатів дисертаційного дослідження
Мацелюх Ю.В. на тему : «Інституційне забезпечення розвитку кредитного
ринку в Україні»

Результати дисертаційного дослідження Мацелюх Ю.В. прийняті до використання департаментом підтримки та координації мережі ПриватБанк . Практичну цінність становлять результати щодо адаптації методики кластерного аналізу до оцінки регіонального забезпечення для визначення доступу до послуг банківського кредитування фізичних та юридичних осіб в регіонах України.

Запровадження даних наукових результатів дозволить забезпечити рівномірність доступу до послуг банку ПриватБанк по всій території України.

Директор департаменту

Шевченко О.С.

Список публікацій здобувача

Публікації у іноземних фахових виданнях, включених до переліку міжнародних наукометричних баз:

1) Мацелюх Н. П., Мацелюх Ю. В. Функціонування і розвиток кредитного ринку України в умовах інституціональних змін національної економіки. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. October 2017. №4(10). с. 19-25. (0,5 д.а дисертанту належить 0,3 д.а). Особистий внесок здобувача: обґрунтування ролі інституційних змін у функціонуванні і розвитку кредитного ринку.

Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

2) Мацелюх Ю. В. Інституційні проблеми економіки та ризики розвитку кредитного ринку України. *Економічний вісник університету (Переяслав-Хмельницький)*. 2018 рік. Випуск 36/1. с. 155-161. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.1219776>

3) Мацелюх Ю. В. Інституційне забезпечення банківського кредитування в Україні. *Міжнародний науковий журнал «ІНТЕРНАУКА»*. Серія: «Економічні науки». 2018. № 11 (19). с. 89-95. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2018-11-4305>

4) Мацелюх Ю. В. Р2Р-кредитування як інноваційний інструмент розвитку кредитного ринку: зарубіжний досвід і можливості для України. *БІЗНЕС-ІНФОРМ*. 2022. № 9. с. 82-87. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-9-82-87>

5) Онишко С. В., Мацелюх Ю. В. Роль неформальних норм в інституційному забезпеченні функціонування та розвитку кредитного ринку.

Електронний журнал «Ефективна економіка». 2023. № 3. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.3>. (0,5 д.а дисертанту належить 0,3 д.а).
Особистий внесок здобувача: формулювання підходу щодо використання потенціалу неформальних правил для забезпечення розвитку кредитного ринку.

У матеріалах наукових конференцій:

6) Мацелюх Ю. В. Макроекономічні інституційні взаємозалежності в розвитку кредитного ринку в Україні. *Облік і оподаткування: реалії та перспективи*: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Ірпінь, 15-17 травня 2017 року, 2017. с. 480-484.

7) Мацелюх Ю. В. Науково-методичні підходи в дослідженні інституційної структури кредитного ринку. *Фінансове регулювання зрушень у економіці України*: збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, Мукачево, 21-22 березня 2017 р. Мукачево: Мукачівський державний університет, 2017. с. 50-53.

8) Мацелюх Ю. В. Scientific and methodological approaches in the study of the institutional structure of the credit market. *Economic and Legal Development of Ukraine under Conditions of Postindustrial Society*: 16 th All-Ukrainian Scientific and Practical Conference for Students and Cadets. Irpin: University of State Fiscal Service of Ukraine, 2017. с. 55-57.

9) Мацелюх Ю. В. Функціонування і розвиток кредитного ринку України в умовах інституціональних змін національної економіки. *Topical Problems of Modern Science and Possible Sollutions: IV International Scientific and Practical Conference*, September 30, 2017, Dubai, UAE.

10) Мацелюх Ю. В. Інституційний аналіз функціонування та розвитку кредитного ринку. *Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права*: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 10 листопада 2018 р.): у 8 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2018. Ч. 4. с. 45-47.

11) Мацелюх Ю. В. Сутність інституційних перетворень на кредитному ринку. *Інформаційно-аналітичне забезпечення управління мікро- та макроекономічними процесами в Україні*: збірник тез доповідей Другої Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Ірпінь, 7-8 грудня 2017 року), Ірпінь : УДФСУ, 2017. с. 55-58.

12) Мацелюх Ю. В. Напрями розвитку інституційної структури кредитного ринку в Україні в умовах післявоєнного відновлення. *Фінанси, економіка, право vs війна* [Електронне видання] : збірник тез Міжнародного конгресу (м. Ірпінь, 27 квітня 2022 р.). Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. с. 666-669.

13) Мацелюх Ю. В. Інноваційні напрями розвитку кредитного ринку в Україні. *Актуальні економічні, фінансові та правові питання в умовах євроінтеграції та глобальної конкуренції*: збірник тез ІУ Міжнародної науково-практичної конференції, Ірпінь-Берегово, 27-29 квітня 2023. Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. с. 68-72.